

UNIVERSITAS
CAROLINA
PRAGENSIS

ACTA
UNIVERSITATIS
CAROLINAE

in seriebus, quae Biologica, Geologica,
Geographica, Mathematica et Physica,
Medica, Gymnica, Economica, Iuridi-
ca, Philologica, Philosophica et His-
torica, Historia Universitatis Caroli-
nae Pragensis dicuntur, edenda curat

Actis edendis praeest Pavel Levit
Cuius vice fungitur Zdeněk Červený
Quibus a manu est Olga Volková

Series singulas edendas curant

B. Fott (Biologica), F. Čech (Geologi-
ca), V. Häufner (Geographica), J. Mohr
(Mathematica et Physica), C. John
(Medica), J. Fleischmann (Gymnica),
B. Urban (Economica), V. Outrata
(Iuridica), Zdeněk Urban (Philologica),
L. Vebr (Philosophica et Historica),
F. Kavka (Historia Universitatis Ca-
rolinae Pragensis)

Cuius consilii sedes est
nám. Curieových 7,
Praha 1-Staré Město,
ČSSR

ACTA UNIVERSITATIS CAROLINAE

IURIDICA 1—2

OBSAH

<i>F. Štajgr</i> : Procesní podmínky a jejich zjišťování	3
<i>Z. Česka</i> : Vztah občanského procesu k občanskému a rodinnému právu	37
<i>J. Švestka</i> : Několik teoretických úvah nad úpravou předcházení škodám v novém občanském zákoníku ČSSR	61
<i>V. Čížkovská</i> : K vývoji bytového družstevnictví v Československu	83

СОДЕРЖАНИЕ

<i>Ф. Штайгр</i> : Процессуальные условия и их устанавливание	3
<i>З. Чешка</i> : Отношение гражданского процесса к гражданскому и семейному праву	37
<i>Й. Швестка</i> : Несколько теоретических соображений в отношении регулирования предупреждения вреда в новом гражданском кодексе ЧССР	61
<i>В. Чижковска</i> : К развитию жилищной кооперации в Чехословакии	83

CONTENTS

<i>F. Štajgr</i> : The procedural conditions and their ascertainment	3
<i>Z. Česka</i> : The relationship between the civil procedure and the civil and family law	37
<i>J. Švestka</i> : Some theoretical considerations concerning the regulation of the prevention of damage in the new Czechoslovak Civil Code	61
<i>V. Čížkovská</i> : The development of the housing cooperatives in Czechoslo- vakia	83

Procesní podmínky a jejich zjišťování

Процессуальные условия и их устанавливание

The procedural conditions and their ascertainment

FRANTIŠEK ŠTAJGR

Cílem občanského soudního řízení je rozhodnutí o věci samé, rozhodnutí o existenci nebo neexistenci individuálně určitého právního vztahu. Občanské soudní řízení je tedy prostředkem, jímž se má tohoto cíle dosáhnout, a to jediným po právu přípustným prostředkem. Jedinečnost tohoto prostředku vyplývá z toho, že ho lze použít jako takového jen za určitých v právním řádu stanovených podmínek. Tyto podmínky nazýváme procesními podmínkami. Osř. je v nadpisu k §§ 103—106 a v textu §§ 103 a 104 nazývá podmínkami řízení. Jsou to tedy podmínky přípustnosti občanského soudního řízení jako prostředku k vydání rozhodnutí o věci samé. Z osř. lze dovodit, že jsou to: pravomoc a příslušnost soudu, u účastníků jejich způsobilost být účastníky a jejich procesní způsobilost, u zástupců účastníků jejich způsobilost být jejich zástupci a průkaz jejich oprávněnosti zastupovat toho či onoho individuálně určitého účastníka, řízení nebrání překážka litispendence, nebo rei iudicatae, konečně zahájení řízení, resp. podnět k němu.

Existence procesních podmínek v každém jednotlivém případě musí být podle osř. ověřována. Způsob, jakým má být ověřována, stanoví rovněž osř. Ověřování jejich existence koná soud za účasti účastníků. Jde tedy i zde o soudní řízení, jež má s občanským soudním řízením společné to, že je v něm ověřována jeho přípustnost v daném individuálním případě. Svým cílem jakož i v některých jiných směrech se ovšem od tohoto liší. V takovém systému občanského soudního řádu, který byl ovládán zásadou tzv. legálního pořádku, tvořilo i technicky samostatný úsek občanského soudního řízení. V našem osř., který je koncipován podle zásady jednotnosti řízení, už netvoří technicky samostatný úsek řízení; lze je konat i současně s řízením o věci samé (srov. § 103 a § 104 odst. 2 osř.), což ostatně je důsledkem toho, že problém existence některých procesních podmínek se může někdy stát aktuální až v pokročilém stadiu vývoje řízení o věci

samé. K tomuto způsobu úpravy obou druhů řízení vede též požadavek hospodárnosti řízení. Pojmově ovšem máme i při takovém způsobu legislativní úpravy co činit se dvěma druhy řízení, při čemž má řízení, v němž se ověřuje existence podmínek řízení o věci samé, logickou prioritu před tímto řízením, neboť konat řízení o věci samé má smysl jen, když jsou dány podmínky jeho přípustnosti.

I. Podle § 103 osř. je soud povinen kdykoli za řízení, tedy už i v jeho začátku přihlížet k tomu, zda jsou splněny procesní podmínky. Proto nemůže být nesprávné, začneme-li rozbor jednotlivých procesních podmínek rozbořem zahájení řízení.

„Zahájení řízení“ je právní pojem označující začátek řízení. Je tím méně jak začátek řízení o věci samé, tak začátek řízení, ve kterém se zkoumá jeho přípustnost, což se na prvý pohled zdá být v rozporu se zmíněnou definicí procesních podmínek. Ve skutečnosti však zde takový rozpor není, neboť „zahájení“ řízení je začátkem řízení v čase, kdežto priorita řízení, v němž se zkoumají procesní podmínky, před řízením o věci samé je priorita logická. To přehlízejí ti, kteří zahájení řízení resp. právním skutečností znamenajícím zahájení řízení upírají povahu procesních podmínek.¹⁾

Řízení nelze začít jakkoli libovolně. Lze je začít jen způsobem, který osř. předepisuje pro zahájení řízení. Podle něho je lze zahájit jen určitým aktem.

1. Prvým takovým aktem je podání návrhu na zahájení řízení soudu. Řízení je zde zahájeno dnem, kdy návrh došel soudu (§ 82 odst. 1 osř.). Legitimována k jeho podání je kterákoli fyzická nebo nefyzická osoba a to buď přímo (osobně) nebo prostřednictvím svého zástupce. Dále je k tomu oprávněn kterýkoli prokurátor (§ 35 odst. 1 osř.) nebo národní výbor (§ 32 osř.), ledaže by šlo o ryze osobní právo občana.

Ve věcech péče o nezletilé, řízení o způsobilosti k právním úkonům, řízení o prohlášení za mrtvého a tam, kde to zákon připouští, lze podle § 81 odst. 1 osř. zahájit řízení buď podáním návrhu na zahájení řízení nebo bez návrhu. Bez návrhu je zde řízení zahájeno, vydá-li o jeho zahájení předseda senátu usnesení.

Předcházelo-li soudnímu řízení rozhodčí řízení v pracovním sporu, je řízení u soudu zahájeno dnem, kdy postoupený pracovní spor došel k soudu (§ 82 odst. 2 osř.).

2. Za „návrh na zahájení řízení“ považuje osř. v § 79 odst. 1, § 80 a § 42 odst. 3 jen písemné nebo protokolární popřípadě telegrafické podání, které má tam stanovené náležitosti. Je-li písemným nebo telegrafickým podáním, je to akt navrhovatele, nikoli akt soudu. Jeho obsah proto neurčuje soud, nýbrž navrhovatel. Proto osř. v § 43 počítá s možností, že návrh bude mít

¹⁾ Srov. např. Hora, Československé civilní právo procesní. Díl II. Praha 1923 str. 116–117; Rosenberg, Lehrbuch des Deutschen Zivilprozessrechts. Berlin 1927 str. 248.

nedostatky, a ukládá předsedovi senátu povinnost poučit navrhovatele, že a jak má nedostatky odstranit. Pro případ, že navrhovatel neodstraní nedostatky ve lhůtě, která mu k tomu byla dána, rozlišuje osř. dvě skupiny těchto nedostatků. Jde-li o takový nedostatek, pro který nelze v řízení pokračovat, je povinností soudu zastavit řízení (§ 43 odst. 2). V návrhu na zahájení řízení je takovým nedostatkem zejména opominutí označit odpůřcovo jméno a adresu nebo uvést, co vlastně navrhovatel od soudu žádá, čeho se domáhá. Do druhé skupiny nedostatků návrhu na zahájení řízení patří všechny ostatní možné jeho nedostatky. Neodstraní-li je navrhovatel, ačkoli ho k tomu předseda vyzval, nestanoví zákon povinnost soudu zastavit řízení ani jinou jeho konkrétní povinnost, neboť spoléhá na to, že buď navrhovatel v dalším řízení nedostatek bez dalšího nebo na novou (ústní) výzvu předsedy senátu odstraní nebo že existence nedostatku, protože není na překážku pokračování v řízení, není s to jakkoli ovlivnit další průběh řízení. K nedostatkům této druhé skupiny patří opominutí datovat návrh nebo opominutí vlastnoručně jej podepsat tam, kde z dalšího navrhovatelova postupu plyne, že si jej nepochybně přisvojuje. V praxi předsedové senátu, zjistí-li existenci pouze nedostatků, jež nebrání v pokračování v řízení, z důvodů hospodárnosti vyzývají navrhovatele teprve při jednání, aby je odstranil.

Z toho, co zde bylo právě řečeno, vyplývá, že soud je povinen a) zkoumat, zda písemné popřípadě telegrafické podání, které kdosi předložil ve věci, o níž dosud u něho jednáno nebylo, má náležitosti předepsané pro návrh na zahájení řízení, a b) zjistí-li, že je nemá, uvědomit si, které z nich chybí a zda ty, které chybí, jsou náležitostmi znemožňujícími pokračovat v řízení nebo náležitostmi jiného druhu. Ať jde o nedostatek těch či oněch náležitostí návrhu, vždy den, kterého došel návrh k soudu, je po zákonu dnem zahájení řízení, neboť jinak by nemělo smyslu, aby soud „zastavoval řízení“ tam, kde nebyly odstraněny nedostatky znemožňující „pokračovat v řízení“, a tím méně aby soud „pokračoval v řízení“ i tam, kde návrh má dosud neodstraněné jiné nedostatky. Přesto však má pro naši tematiku význam to, že zákon v § 43 rozlišuje tyto dva druhy nedostatků návrhu na zahájení řízení. Význam těch nedostatků, které znemožňují pokračovat v řízení, je patrně větší než význam těch, které nezabraňují tomu, aby se v řízení pokračovalo. Ale když každá z těchto dvou skupin nedostatků návrhu má jiný význam pro řízení, jak je potom možné, že přes to v obou případech má podání návrhu u soudu stejný účinek, tj. zahájení řízení? Tuto otázku nemůžeme přejít bez povšimnutí.

Mám za to, že nelze přehlédnout tu skutečnost, že jsou zde dvě období. Prvé trvá od okamžiku, kdy soudu došel návrh, do okamžiku, kdy předseda senátu na základě jeho přezkoumání si udělal obraz o tom, zda návrh má či nemá nějaké a jaké nedostatky, druhé pak začíná okamžikem, kdy si tento

obraz udělal, a končí závěrem, který si z tohoto obrazu vyvodil. Dokud trvá prvé období, je nepochybný pouze fakt, že návrh došel soudu, a z něho vyplývající právní povinnost předsedy senátu přezkoumat jej. Co se má dále stát, to je po tu dobu neznámo. Protože však návrh je aktem účastníka, jeho podání u soudu je uskutečněním jeho více méně složitých úvah a už proto je lze považovat za čin významný pro navrhovatele, který se jím dostává do styku se soudem, přiznává zákon jeho dojití soudu účinek zahájení řízení. Tím fixuje okamžik významný s hlediska hmotného práva (praekluze, promlčení nároku) pro navrhovatele, od něhož očekává, že předloží ve vlastním zájmu návrh obsahující předepsané náležitosti, ale zároveň ukládá předsedovi senátu povinnost přezkoumat návrh a postupovat podle výsledku tohoto přezkoumávání. Mezi zahájením řízení jako účinkem podání návrhu na zahájení řízení a zastavením řízení jako účinkem zjištění takových jeho nedostatků, které znemožňují pokračovat v řízení, není tedy rozpor, neboť jde o dvojí aspekt: v prvním případě jde o zájem navrhovatele, v druhém o povinnost soudu.

Podáním návrhu na zahájení řízení je zahájeno též řízení o věci samé, čehož dokladem jsou hmotněprávní účinky zahájení řízení. Je-li potom řízení zastaveno, protože návrh má nedostatky bránící pokračování v řízení, je zastaveno řízení o věci samé, neboť to se ukázalo být právě pro ony nedostatky nepřipustným. Pro jejich existenci se podání, jež bylo původně považováno za návrh na zahájení řízení, ukázalo být podáním, které není po právu návrhem na zahájení řízení. Zároveň však okamžikem zahájení řízení bylo zahájeno i řízení, jež není řízením o věci samé, neboť jeho obsahem je přezkoumávání náležitostí podání považovaného za návrh na zahájení řízení, tedy ověřování správnosti závěru o tom, zda toto podání je či není po právu návrhem na zahájení řízení. I toto ověřovací řízení je zastaveno současně s řízením o věci samé, ukáže-li se, že předložené podání má nedostatky bránící pokračování v řízení a že tudíž po právu není návrhem na zahájení řízení.

Řízení je třeba považovat podle § 82 odst. 1 osř. za zahájeno také v případě, podal-li jej prokurátor nebo národní výbor v rozporu s ustanovením § 32, popřípadě § 35 odst. 3 osř. v ryze osobní věci občana. Ačkoli zde nejde o nedostatek náležitostí obsahu návrhu ve smyslu § 43 odst. 2 osř., přece je nepochybné, že předseda senátu dříve než rozhodne o tom, jak má s návrhem naložit, musí jej přezkoumat a uvědomit si jednak, kdo jej podává, jednak, v jaké věci je podáván, čili konat řízení, jehož závěrem je rozhodnutí o přípustnosti nebo nepřipustnosti řízení o věci samé. Snad není třeba dál zdůrazňovat a vykládat, že podá-li v uvedeném případě návrh na zahájení řízení národní výbor nebo prokurátor, bude povinností předsedy senátu předložit jej bez dalšího senátu, který řízení podle § 104 odst. 1 osř. pro neodstranitelný nedostatek procesní podmínky zastaví.

3. Ve věcech, ve kterých lze řízení zahájit i bez návrhu (§ 81 odst. 1 osř.), je procesní podmínkou (zahájení) řízení buď podání návrhu na jeho zahájení nebo usnesení předsedy senátu o tom, že se řízení zahajuje bez návrhu. Náležitosti tohoto usnesení nejsou v osř. podrobněji stanoveny. Z toho, že toto usnesení nahrazuje návrh na zahájení řízení, a z ustanovení § 82 odst. 1 osř. však lze vyvodit, že musí mít všechny ty náležitosti návrhu, bez nichž by nebylo možné pokračovat v řízení (§ 43 odst. 2 osř.), a že v něm musí být mimo to řečeno, že se řízení zahajuje bez návrhu. Nedostatek některé této náležitosti by ovšem nebylo možné odstranit způsobem předepsaným v § 43 odst. 1, nýbrž jen způsobem stanoveným v § 164 popřípadě v § 167 osř. Vydáním i usnesení obsahujícího nějaký takový nedostatek by bylo řízení považovat za zahájeno za předpokladu, že je v něm věc jak po subjektivní, tak po objektivní stránce individualizována nebo že bude takto individualizována aspoň dodatečně v opravném nebo v doplňujícím usnesení. Tento předpoklad platí mutatis mutandis i o zahájení řízení podáním návrhu na zahájení řízení obsahujícího nějaký nedostatek bránící v možnosti pokračovat v řízení.

Předcházelo-li soudnímu řízení rozhodčí řízení v pracovním sporu, je postoupení spisů o tomto řízení rozhodčím orgánem a jejich dojití k soudu podmínkou zahájení soudního řízení (§ 82 odst. 2 osř.) a tudíž i jeho procesní podmínkou. O podrobnostech k tomu platí ustanovení § 213 zák. práce.

4. Z hlediska zjišťování zahájení řízení jako procesní podmínky je vhodné znova připomenout, že „zahájení řízení“ je právní pojem, který v jednotlivém soudním řízení se musí opírat o určité skutečnosti, které jsou v poměru k němu právními skutečnostmi. Zde jsou takovými skutečnostmi: písemné, protokolární nebo telegrafické podání s jeho obsahovými náležitostmi, ze kterých lze dovozovat, že jde o návrh na zahájení řízení, jeho podání u určitého soudu, den jeho dojití soudu; popřípadě usnesení soudu o zahájení řízení s jeho náležitostmi včetně dne vydání; v pracovním sporu spisy rozhodčího řízení a jejich dojití k soudu. Všechna tato data si soud zjišťuje a ověřuje bez jakékoli cizí pomoci sám výlučně z uvedených písemností; z jejich obsahu vyvozuje závěr o tom, jak dál postupovat.

Každá z těchto písemností má ovšem jinou historii svého vzniku: Návrh na zahájení řízení podaný účastníkem je výsledkem jeho více méně složitých úvah a je-li podán prokurátorem nebo národním výborem, výsledkem více méně rozsáhlého šetření; také vydání usnesení předsedy senátu o zahájení řízení předcházelo nějaké jeho šetření; spisy o řízení rozhodčího orgánu v pracovním sporu ilustrují průběh tohoto řízení. Nic z toho, co předcházelo jejich vzniku, však není občanským soudním řízením ani ve smyslu řízení o věci samé ani ve smyslu řízení o přípustnosti tohoto řízení. Sama existence písemného nebo telegrafického podání obsahujícího návrh

na zahájení řízení jakož i existence spisů o rozhodčím řízení v pracovním sporu nemá pro občanské soudní řízení právní význam, dokud tyto písemnosti nedojdou soudu. Usnesení o zahájení řízení rovněž nemá takový význam, dokud předseda senátu neodevzdal jeho koncept soudní kanceláři s příkazem doručit jeho vyhotovení účastníkům do vlastních rukou (§ 81 odst. 2 osř.).

5. Od okamžiku zahájení řízení nabývá obsah těchto písemností pro občanské soudní řízení i dalšího právního významu. Některá jeho data jsou totiž vždy daty, jež sama jsou rozhodná pro řešení otázky, zda jsou v daném případě splněny — vedle zahájení řízení — též určité další procesní podmínky. To platí především o pravomoci soudu. Charakteristika věci samé, tj. právního vztahu, o němž má být v řízení rozhodováno, je výčtem skutečností tak, jak je pojata do písemností, jejímž dojitím soudu je řízení zahájeno, právní skutečností, která jediná rozhoduje o povaze tohoto vztahu, a je pro soud při rozhodování o jeho pravomoci v daném případě závazná. Předpokládá se ovšem, že je přesná a úplná, takže nemohou vznikat u soudu pochybnosti o povaze vztahu. Měl-li by soud v tom směru pochybnosti, bylo by jeho povinností dotazem na toho, kdo písemnost předložil, pokusit se o upřesnění nebo doplnění dotyčných skutkových dat. Selhal-li by tento pokus, musil by řízení zastavit (§ 104 odst. 1 osř.), neboť by to znamenalo, že je tu neodstranitelný nedostatek pravomoci soudu.

V návrhu na zahájení řízení obsažená skutková data, ze kterých lze usuzovat o tom, zda v daném případě existuje pravomoc soudu, jsou navrhovatelovými skutkovými tvrzeními. Jsou-li tato skutková tvrzení, jak jsme řekli, pro řešení otázky pravomoci soudu závazná pro soud, znamená to, že soud není oprávněn zkoumat jejich pravdivost.

V souvislosti s tím, jakož i v souvislosti s povinností soudu přihlížet kdykoli za řízení k tomu, zda jsou splněny procesní podmínky, lze si položit otázku, zda vázanost soudu na ona skutková tvrzení platí také v pozdějších obdobích řízení a kdy jejich pravdivost může být zejména navrhovatelovým odpůrcem popřena.

Odpověď na tuto otázku vyžaduje, abychom si uvědomili, že „skutkové tvrzení“ a „právní tvrzení“ jsou relativní pojmy. Co je v jedné souvislosti skutkovým tvrzením, může být v jiné souvislosti právním tvrzením. Zároveň však platí, že v občanském soudním řízení — ať jde nebo nejde o řízení o věci samé — vždy je právní tvrzení zhodnocením, hodnotícím závěrem vyvozeným z nějakého nebo z nějakých skutkových tvrzení, takže obsah skutkového tvrzení je vždy v poměru k právnímu tvrzení, jež bylo z něho vyvozeno, konkrétnější a ono v poměru k tomuto abstraktnější, obecnější, a dále že autoritativní právní hodnocení zde provádí jen soud.

Když máme toto na paměti, pokusíme se na konkrétním příkladě vyvodit z toho závěry pro řešení naší otázky.

Národní podnik A tvrdí v návrhu na zahájení řízení (v žalobě), že prodal občanovi B, svému odpůrci (žalovanému) jízdní kolo za 1000 Kčs, které mu však žalovaný dosud nezaplatil. Proto žádá, aby soud odsoudil žalovaného, že je povinen zaplatit mu 1000 Kčs.

Navrhovatelovo tvrzení o „prodeji“ jízdního kola a o povinnosti žalovaného zaplatit mu 1000 Kčs resp. o porušení této povinnosti je, protože je obsaženo v návrhu na zahájení řízení, který je institutem občanského práva procesního, skutkovým tvrzením. Protože však „prodej“ a „povinnost“ zaplatit kupní cenu jsou zároveň instituty hmotného (občanského) práva, je ono tvrzení zároveň právním tvrzením. Tento dvojí charakter má v našem případě toto tvrzení i ve spojitosti s otázkou pravomoci soudu, neboť „v občanském soudním řízení projednávají a rozhodují soudy věci, které vyplývají z občanskoprávních ... vztahů“ (§ 7 odst. 1 osř.). Ve věci samé rozhoduje soud (rozsudkem) na základě skutečného stavu věci (tj. po ověření a podle výsledků ověření pravdivosti skutkových tvrzení) a v zásadě je vázán návrhy účastníků (§ 153 osř.). Pro náš případ to znamená, že pravdivost uvedených žalobcových tvrzení obsažených v jeho návrhu na zahájení řízení může soud zkoumat a ověřovat jen a teprve v řízení o věci samé jako podklad pro rozhodnutí o věci samé, což ovšem předpokládá, že už si dříve kladně odpověděl na otázku soudní pravomoci a že si musil tuto kladnou odpověď dát pouze na základě žalobcových tvrzení obsažených v návrhu na zahájení řízení bez ověřování jejich pravdivosti. Proto zjistil-li by jejich nepravdivost, musí z toho vyvodit důsledek pro obsah rozhodnutí (rozsudku) o věci samé, tj. musí žalobu pro neopodstatněnost zamítnout a nesmí řízení (usnesením) zastavit pro nedostatek pravomoci, neboť takový nedostatek zde není. Tak svým rozsudkem by musil rozhodnout i v případě zjištění, že nejde o vztah mezi žalujícím podnikem A a žalovaným občanem B, nýbrž o vztah mezi žalujícím podnikem A a podnikem C, pro který občan B kolo koupil.

Jiná situace by nastala, kdyby v našem případě na základě stejných skutkových tvrzení uplatňoval v návrhu na zahájení řízení stejný nárok jeden československý národní podnik proti druhému československému národnímu podniku. Zde by musil soud už jen na základě obsahu návrhu na zahájení řízení, v němž je uplatňován nárok z právního vztahu mezi dvěma socialistickými organizacemi, řízení zastavit pro nedostatek soudní pravomoci a po právní moci zastavujícího usnesení postoupit věc hospodářské arbitráži (§ 104 odst. 1 osř.), před níž věc patří.

Z toho, co zde bylo řečeno o závaznosti navrhovatelových skutkových tvrzení jako základu pro rozhodování soudu o soudní pravomoci a o lhostejnosti toho, zda jsou pravdivá, pro toto jeho rozhodování, nelze však dovozovat, že soud smí otázku pravomoci zkoumat a řešit pouze bezprostředně po zahájení řízení a že se k ní v dalším průběhu řízení už nikdy

není oprávněn vracet. V této obecnosti by byl tento závěr nepřijatelný, protože by byl v rozporu s ustanovením § 103, § 221 odst. 1 písm. b) a § 228 odst. 1 písm. d) osř. Správná odpověď na otázku, zda soud smí i později zkoumat a rozhodovat o soudní pravomoci, vyžaduje uvědomit si různé možnosti, které zde musí být respektovány.

V podstatě zde jde o dvě možnosti a to buď o tu, že soud po přezkoumání pravomoci vydal o jeho výsledku zvláštní rozhodnutí, anebo o tu, že soud o něm žádné takové rozhodnutí nevydal.

Soud je povinen o otázce pravomoci rozhodnout, tj. vydat o tom zvláštní rozhodnutí jednak v případě, že sám popírá pro daný případ pravomoc, jednak v případě, že navrhovatelův odpůrce (nebo prokurátor, národní výbor či společenská organizace) namítl nedostatek pravomoci. V prvním případě totiž nemá jiné možnosti než usnesením zastavit řízení pro nedostatek pravomoci. Ve druhém případě je jeho povinnost vydat rozhodnutí důsledkem a konkrétní realizací jeho obecné povinnosti vydat rozhodnutí o každém návrhu kohokoli, kdo se nějak účastní na řízení. V tomto druhém případě je pro splnění povinnosti soudu vydat rozhodnutí lhostejné, zda jeho rozhodnutí je kladné nebo záporné. Vydá-li soud v kterémkoli z těchto případů rozhodnutí (které má zde vždy povahu usnesení a potvrzuje-li pravomoc, může být, jeví-li se to hospodárnějším, vtěleno do rozsudku o věci samé jako jeho součást) a nabude-li toto rozhodnutí právní moci, je tím otázka soudní pravomoci pro danou věc definitivně vyřešena (§ 159 odst. 3, § 167 odst. 2 osř.) a nemůže se jí znova zabývat ani soud, který rozhodnutí vydal, ani odvolací soud (§ 212 odst. 1). Lze ovšem někdy toto pravomocné rozhodnutí napadnout stížností pro porušení zákona (§ 236 odst. 2 osř.) nebo obnovou (§ 228 odst. 1 písm. d) osř.).

Zvláštní rozhodnutí o soudní pravomoci nemusí být vydáno, má-li soud za to, že v daném případě tato pravomoc existuje, a nikdo nenamítl její nedostatek. O tom, že je soud takového názoru, lze usuzovat zpravidla z toho, že začal jednat o věci samé a bez dalšího v tom pokračuje. Tento závěr však nemusí vždy být správný, neboť se může stát, že soud opominul zkoumat existenci pravomoci vůbec, takže si o ní neudělal žádný názor a proto začal jednat o věci samé. Jestliže v žádném z těchto případů soud nevydal zvláštní rozhodnutí, tj. účastníkům nevyhlásil ani nedoporučil v písemném vyhotovení svůj názor o pravomoci, není zde, čím by byl sám vázán (§ 156 odst. 2, § 170 odst. 1 osř.), ani proti čemu by bylo možné podat odvolání, a proto může kdykoli později, dokud řízení nebylo pravomocně skončeno, ať z vlastního podnětu nebo na námitku někoho, kdo má účast na řízení, zaujmout k tomu třeba i opakovaně stanovisko. Jakmile však toto své stanovisko vtělil do zvláštního rozhodnutí, vzniká tím stejná situace, jaká podle nastíněného nastává, když bylo povinně vydáno zvláštní rozhodnutí o pravomoci, a s ní též její důsledky.

Zvláštním případem soudní pravomoci podmíněné podáním návrhu na zahájení řízení je soudní pravomoc pro výkon rozhodnutí. Návrh na zahájení řízení v tomto případě má obsahovat — vedle obecných náležitostí stanovených v § 42 odst. 3 — ještě data uvedená v §§ 261 a 262, resp. § 275 odst. 1 osř. Data v tomto návrhu uvedená jsou při zkoumání soudní pravomoci pro soud závazná. Soudní pravomoc pro výkon rozhodnutí je vymezena povahou rozhodnutí, o jejichž výkon má jít, povahou, která je podrobněji určena v § 274 osř. Proto když soud, jemuž došel návrh na nařízení a provedení výkonu rozhodnutí, zkoumá svou pravomoc, musí si z obsahu návrhu vyvodit nejprve právní závěr o tom, zda rozhodnutí, jehož výkon je navrhován, je některým a kterým z těch, jež jsou uvedena v § 274, anebo soudním rozhodnutím v občanskoprávní věci patřící před soud.

O tom, jaké stanovisko zaujmout k otázce, zda lze a eventuálně je třeba zkoumat existenci soudní pravomoci během vykonávacího řízení samého, platí to, co bylo o tom řečeno výše.

Nebude snad na škodu upozornění, že zkoumání způsobu a rozsahu výkonu rozhodnutí ve smyslu §§ 263 a 264 osř. je činností tvořící už součást řízení o věci samé, nikoli řízení o procesních podmínkách. Totéž platí o zjišťování pravdivosti navrhovatelova tvrzení, že povinný dosud dobrovolně nesplnil povinnost, kterou mu rozhodnutí uložilo (§ 251 osř.). Naproti tomu zkoumání toho, zda listina uvedená v § 262 odst. 2 osř. skutečně prokazuje splnění podmínky podle § 262 odst. 1, je zkoumání skutečnosti podmiňující přípustnost nařízení výkonu rozhodnutí, neboť tato listina doplňuje rozhodnutí, jež má být vykonáno, jen tehdy, má-li obsah potvrzující splnění oné podmínky.

Jak je tomu v případě, v němž bylo řízení zahájeno podle § 81 odst. 1 a 2 osř. bez návrhu usnesením předsedy senátu?

Z toho, že v § 81 odst. 1 je řeč o zahájení řízení „soudem“, lze vyvodit, že usnesení „o zahájení řízení“, které „vydá předseda senátu“ podle § 81 odst. 2 osř., je usnesení předem odhlasované senátem a písemně potom vyhotovené jeho předsedou.

Bylo by paradoxní, kdybychom se domnívali, že senát, když jednal o tom, zda má být usnesením zahájeno ve věcech uvedených v § 81 odst. 1 řízení, nejednal zároveň i o otázce pravomoci a předem ji nerozhodl. Ale bylo by správné, kdybychom tvrdili, že všude, kde byl tento předpoklad splněn, je už vydáním písemného usnesení předsedy senátu o zahájení řízení bez dalšího zároveň vydáno rozhodnutí soudu konstatující pro daný případ existenci soudní pravomoci? Usnesení o zahájení řízení, jak bylo už dříve řečeno, nahrazuje jen návrh na zahájení řízení. Třebas se od tohoto návrhu liší tím, že je to autoritativní rozhodnutí soudní, z čehož plyne, že návrh na zahájení řízení, protože je aktem někoho jiného než soudu, nemůže být zároveň autoritativním soudním rozhodnutím, přece

to samo nemůže zdůvodnit závěr, že ono usnesení (o zahájení řízení) je vždy i usnesením konstatujícím existenci soudní pravomoci. Není jím, není-li v něm nějak tak vyjádřeno, že nelze o smyslu tohoto vyjádření pochybovat jako o takovém, že je jím konstatována existence soudní pravomoci pro danou věc; takovým vyjádřením by bylo nejen výslovné tvrzení existence této pravomoci, ale i tvrzení, že v daném případě jsou splněny všechny procesní podmínky. Neobsahuje-li usnesení, jehož vydáním je podle § 81 odst. 1 osř. řízení zahájeno ve věci v něm uvedené, takové vyjádření soudu, není usnesením řešícím otázku soudní pravomoci pro tento případ a stávají se v souvislosti s touto otázkou i zde mutatis mutandis aktuálními všechny ty problémy, s nimiž jsme se setkali při úvahách o podání návrhu na zahájení řízení — včetně problému, zda a kdy se smí soud zabývat v téže věci víckrát otázkou pravomoci, a také způsob jejich řešení je zde stejný jako tam. Je-li naopak v usnesení o zahájení řízení takové usnesení obsaženo, pak jsou s tím spojeny všechny ty právní důsledky, jaké jsou podle vylíčeného spojeny s vydáním takového usnesení v řízení, které bylo zahájeno podáním návrhu na zahájení řízení.

A jak je to se zkoumáním pravomoci soudu v případě, kde v pracovním sporu předcházelo soudnímu řízení rozhodčí řízení a soudní řízení bylo zahájeno dnem, kterého soudu došly spisy o rozhodčím řízení postoupené mu rozhodčím orgánem?

Rozhodčí orgán postupuje tyto spisy soudu „k dalšímu projednávání“ (§ 213 zák. práce). Tento doslov se zdá nasvědčovat tomu, že je povinností soudu začít řízení v tom stavu, v jakém skončilo řízení před rozhodčím orgánem, a že proto vše, co se stalo v řízení před rozhodčím orgánem, je pro něj závazné. Podle toho by musil soud zejména konat jen řízení o věci samé a nesměl by proto zkoumat např. ani svoji pravomoc ani pravomoc rozhodčího orgánu, jestliže řízení před rozhodčím orgánem ve chvíli, kdy se skončilo, bylo řízením o věci samé. Takovému výkladu oněch slov však brání ustanovení § 82 odst. 2 osř., že řízení je u soudu zahájeno a to dnem, kdy postoupený pracovní spor došel k soudu. Brání tomu i ustanovení § 213 zák. práce, které povinnost rozhodčího orgánu postoupit spor soudu podmiňuje tím, že je rozhodčí řízení „bezvýsledné“. „Bezvýsledným“ pak je, byly-li účastníkem podány proti jeho rozhodnutí včas námitky nebo nebyl-li v něm do 30 dnů od podání návrhu na zahájení řízení uzavřen smír ani vydáno rozhodnutí a některý účastník proto navrhl, aby spor byl postoupen soudu. Z toho naopak je třeba uzavřít, že pokračování v řízení soudem je třeba chápat zcela jinak. Před ním je řízení zahájeno teprve dnem, kdy mu došly spisy. Od toho dne musí zkoumat svou pravomoc na podkladě postoupených spisů, jejichž data si podle potřeby doplní dotazem na účastníky. Základní otázkou, kterou si musí při tom položit, je otázka, zda jde či nejde o pracovní spor ve smyslu § 207 odst. 1 zák.

práce. Odpoví-li si na ni kladně, musí si položit otázku, zda jde o spor, který podle § 208 zák. práce patří výlučně před rozhodčí orgán nebo který naopak podle § 209 patří výlučně před soud nebo který podle týchž ustanovení musí být projednáván nejprve v rozhodčím řízení a teprve když bylo toto řízení bezvýsledné, smí projednávat soud; v souvislosti s touto poslední otázkou musí si odpovědět též na otázku, zda v daném případě před rozhodčím orgánem provedené řízení bylo bezvýsledné podle § 213 zák. práce.

Tento stručný rozbor ukazuje, že je-li řízení v pracovním sporu u soudu zahájeno tím, že mu došly spisy postoupené rozhodčím orgánem, mají tyto spisy funkci návrhu na zahájení řízení a data v nich obsažená mají při zkoumání pravomoci soudem stejný dosah jako data obsažená v návrhu na zahájení řízení v jiných věcech.

Prohlásí-li účastníci v pracovním sporu, ve kterém podle zákona má soudnímu řízení předcházet rozhodčí řízení a toto řízení v něm skutečně bylo provedeno, před soudem dříve než soud vyhlásil rozsudek, že se podrobují rozhodnutí, které o sporu vydal rozhodčí orgán, soud zastaví řízení (§ 108 odst. 2 osř.), protože oním prohlášením účastníků zanikla soudní pravomoc v dané věci.

6. Existence soudní pravomoci je podmínkou soudní příslušnosti, která je další procesní podmínkou.

Existují tři druhy soudní příslušnosti: funkční, věcná a místní. Dříve než má smysl zabývat se věcnou příslušností, musí být dána příslušnost funkční a předpokladem místní příslušnosti je určení funkční i věcné příslušnosti.

a) Funkční příslušnost soudu je dána, je-li známa funkce soudu v daném případě, tj. je-li známo, zda jde o soud, který má konat řízení jako soud prvního stupně, nebo jako soud opravný a o které opravné řízení jde, nebo jako soud dožádaný, nebo konečně jako soud vykonávací (exekuční).

Je snad samozřejmé, že dříve než lze konat opravné řízení, musí být provedeno řízení a vydáno rozhodnutí soudem prvního stupně. Z toho plyne, že o zahájení řízení ve smyslu §§ 79–83 osř. lze mluvit jen tam, kde jde o začátek řízení před soudem prvního stupně. Podle § 9 osř. jsou k řízení v prvním stupni příslušné okresní soudy, nevšímáme-li si místních lidových soudů. Funkční příslušnost soudu prvního stupně je tudíž dána, bylo-li některým z aktů uvedených v §§ 80–82 osř. řízení zahájeno u některého okresního soudu, a nebyla by dána, kdyby bylo zahájeno u některého krajského soudu nebo u nejvyššího soudu. Z toho plyne, že jediným skutkovým předpokladem, podle něhož může soud posoudit svou funkční příslušnost soudu prvního stupně, je to, že mu došel návrh na zahájení řízení nebo že vydal usnesení zahajující řízení nebo že mu byly postoupeny rozhodčím orgánem jeho spisy v pracovním sporu. Výsledkem právního uvažování, tj. aplikace ustanovení § 9 osř. je potom jeho závěr o tom, zda je

či není dána jeho funkční příslušnost pro řízení v prvním stupni, což ovšem předpokládá, že si uvědomí, ke kterému druhu soudů patří jeho soud. Otázka správnosti určení jeho místní příslušnosti tím ovšem není nikterak řešena.

Zásadu perpetuationis fori sice vyslovuje § 11 odst. 1 osř. jen se vztahem na místní příslušnost, ale přesto nelze pochybovat o tom, že tato zásada platí i pro funkční příslušnost v řízení v prvním stupni. Svědčí pro to nejen to, že rozhodujícím, určujícím momentem pro tuto příslušnost je právě funkce, tedy cosi relativně stálého, nýbrž i ustanovení § 13 odst. 1 osř. Jestliže totiž podle něho může nejvyšší soud „odejmout“ věc okresnímu soudu a přikázat ji k řízení na prvním stupni krajskému soudu, pak je jasné, že dokud mu ji neodňal, což může učinit kdykoli za trvání řízení na prvním stupni, trvá i jeho funkční příslušnost, jež může být změněna jen výjimečně a to právě jen tímto aktem nejvyššího soudu. Tento akt nejvyššího soudu je vždy bez dalšího závazný jak pro okresní, tak pro krajský soud, jichž se týká, není proti němu žádného opravného prostředku a byl by účinný, i kdyby neodpovídal podmínkám, na které jej váže § 13 odst. 1. Je vždy adresován tomu okresnímu soudu, u něhož je v dotyčné chvíli konáno na prvním stupni řízení, a individuálně určitému krajskému soudu, třebaš nikoli nadřízenému onomu okresnímu soudu.²⁾ — Zároveň plyne z citovaného § 13 odst. 1 osř., že zmíněný akt nejvyššího soudu může přijít v úvahu teprve po té, když už bylo řízení na prvním stupni u okresního soudu zahájeno.

Je-li v daném případě známa funkční příslušnost soudu pro řízení na prvním stupni, vyplývá z ní jednoznačně i funkční příslušnost pro řízení na druhém stupni (řízení odvolací) jakož i pro obnovu řízení.

Pro obnovu řízení je funkčně příslušný soud, který o věci rozhodoval v prvním stupni (§ 232 odst. 1 osř.). O tom, zda je tato skutečnost v daném případě dána, musí se soud, u něhož byl podán návrh na obnovu, sám přesvědčit z původních spisů o dané věci a nemůže se spokojit jen navrhovatelovým tvrzením. Zároveň je z tohoto ustanovení jasně vidět, že je to určení nejen funkční, nýbrž i místní příslušnosti, tj. určení individuálně určitého soudu. Byl-li na prvním stupni původně příslušný okresní soud (§ 9 osř.), je i pro obnovu příslušný okresní soud, a byl-li to krajský soud (§ 13 odst. 1), je i pro obnovu příslušný krajský soud. S hlediska § 232 odst. 1 osř. je tedy lhostejné, zda se v daném případě o věci původně konalo nebo nekonalo také odvolací řízení. Byl-li soud, který vydal v prvním stupni o věci rozhodnutí, v důsledku soudní reorganizace zrušen, je pro obnovu řízení příslušný soud, který převzal jeho agendu.

²⁾ Vyskytuje se i názor, že je-li určen jiný než onomu okresnímu soudu nadřízený krajský soud, jde už o delegaci.

Odvolacím soudem, soudem druhého stupně je, rozhodl-li na prvním stupni okresní soud, krajský soud (§ 10 odst. 2 osř.), a byl-li soudem, který rozhodl na prvním stupni, krajský soud, je odvolacím soudem nejvyšší soud (§ 13 odst. 2 osř.). Krajský soud přestává být odvolacím soudem, jestliže mu jako odvolacímu soudu nejvyšší soud odňal podle § 13 odst. 1 osř. věc a sám provedl odvolací řízení a rozhodl o odvolání. I zde máme vždy co činit zároveň s určením individuálně určitého, tedy místně příslušného soudu. Odvolacím soudem, je-li jím krajský soud, je totiž, neodejme-li mu věc a nepřisvojí-li si ji nejvyšší soud, ten krajský soud, v jehož územním obvodu je okresní soud, proti jehož rozhodnutí bylo podáno odvolání. Nejde-li současně o přikázání věci podle § 12 osř., není nejvyšší soud, nepřisvojí-li si právo provést řízení o odvolání a rozhodnout o něm, oprávněn odejmout věc příslušnému krajskému soudu jako odvolacímu soudu a přikázat ji k projednání a rozhodnutí některému jinému krajskému soudu.

Rozhodl-li na prvním stupni místní lidový soud, je funkčně příslušný projednat a rozhodnout o odvolání proti jeho rozhodnutí okresní soud a místně příslušný ten okresní soud, v jehož územním obvodu má dotýčný místní lidový soud své sídlo (§ 10 odst. 1 osř., § 33 odst. 1 zák. č. 38/1961 Sb. o místních lidových soudech).

Okresní soud je funkčně příslušný též k přezkoumávání rozhodnutí jiných orgánů než soudů a orgánů, které rozhodují ve věcech důchodového zabezpečení a nemocenského pojištění, pokud je takové přezkoumání zákonem svěřeno soudu. Místně je k tomu příslušný okresní soud, v jehož územním obvodu má své sídlo orgán, který vydal přezkoumávané rozhodnutí, a jde-li o ústřední orgán, okresní soud, v jehož obvodu má bydliště a nemá-li bydliště, tedy se zdržuje ten, jehož se ono rozhodnutí týká (§ 85, § 245 osř.).

Krajský soud je funkčně příslušný konat řízení a rozhodovat též o odvoláních proti rozhodnutím státních notářství (§ 10 odst. 2 osř.) a to těch, která mají sídlo v jeho územním obvodu. I zde může nejvyšší soud ve smyslu § 13 odst. 1 osř. odejmout krajskému soudu věc a místo něho ji projednat a rozhodnout, ne však ji přikázat jinému krajskému soudu, nejde-li zároveň o delegaci podle § 12 osř.

Konečně je krajský soud příslušný přezkoumávat rozhodnutí orgánů ve věcech důchodového zabezpečení a nemocenského pojištění. Místně je k tomu příslušný krajský soud, v jehož územním obvodu má své sídlo orgán, který vydal přezkoumávané rozhodnutí, a jde-li o rozhodnutí ústředního orgánu, soud, v jehož územním obvodu má ten, jehož se rozhodnutí týká, bydliště nebo nemá-li bydliště, kde se zdržuje (§ 85, § 244 odst. 2, § 245 osř.).

Funkční příslušnost pro řízení o stížnosti pro porušení zákona je upravena v § 237 osř. Je určována podle dvou různých skutečností a to buď

podle toho, kdo ji podává (při čemž je lhostejné, kdo vydal napadané rozhodnutí), nebo mimo to i podle toho, kdo vydal napadané rozhodnutí.

Generální prokurátor nebo předseda nejvyššího soudu je oprávněn podat tuto stížnost proti rozhodnutí kteréhokoli soudu (včetně rozhodnutí místního lidového soudu) nebo státního notářství a podá-li ji, rozhoduje o ní nejvyšší soud (§ 237 odst. 1 osř., § 22 odst. 3 a § 25 zák. č. 95/1963 Sb. o státním notářství a o řízení před státním notářstvím). Vedle toho o stížnosti proti rozhodnutí místního lidového soudu, podal-li ji předseda okresního soudu nebo prokurátor, v jejichž územním obvodu má dotýčný místní lidový soud své sídlo, jedná a rozhoduje tento okresní soud (§ 237 odst. 3 osř.). Kde podle osř. rozhoduje okresní soud s konečnou platností, rozhoduje o stížnosti proti jeho rozhodnutí, podal-li ji předseda krajského soudu nebo krajský prokurátor, ten krajský soud, v jehož územním obvodu má dotýčný okresní soud sídlo (§ 237 odst. 2 osř.). Stížnost pro porušení zákona je přípustná též proti rozhodnutí okresního nebo krajského soudu o stížnosti pro porušení zákona. O takové stížnosti potom je oprávněn jednat a rozhodovat vždy jen nejvyšší soud (§ 236 odst. 3, § 237 odst. 1 osř.).

Dožadáným funkčně příslušným soudem je okresní soud a to ten, který je s to povést žádaný úkon ve svém územním obvodu (§ 39 odst. 1 a 2 osř.). Nemůže-li soud provést žádaný úkon ve svém obvodu, postoupí dožádání soudu, který by jej mohl podle jeho názoru provést, a není-li mu takový soud znám, vrátí dožádání dožadujícímu soudu.

Funkčně příslušným nařídit a provést soudní výkon rozhodnutí je vždy okresní soud, pokud mu nejvyšší soud věc podle § 13 osř. neodejme a nepřikáže ji určitému krajskému soudu. Místně příslušný je, týká-li se výkon rozhodnutí nemovitosti, výlučně okresní soud, v jehož obvodu je tato nemovitost (§ 252 odst. 3 osř.). Otázku, zda věc, o níž jde v daném případě, je nebo není nemovitostí, si musí soud zodpovědět podle občanského zákoníka. Nejde-li po právu o nemovitost (navrhovatelův názor na to soud nijak nezavazuje), je místně příslušný obecný okresní soud povinného (§ 252 odst. 1 osř.). Jen v případě, že povinný nemá v Československu svůj obecný soud, je místně příslušný okresní soud, v jehož obvodu má povinný svůj majetek a jde-li o výkon rozhodnutí přikázáním pohledávky, obecný soud dlužníka povinného (§ 252 odst. 2 osř.).

b) S věcnou příslušností soudu se setkáváme, jakmile si položíme otázku, který druh soudu je příslušný konat řízení a rozhodovat o věci samé na prvním stupni. Na první pohled se zdá, že je to táž otázka, kterou jsme si položili a též zodpověděli, když jsme mluvili o funkční příslušnosti ve spojitosti s řízením na prvním stupni. Nejde zde tedy o záměnu funkční a věcné příslušnosti, popřípadě o zbytečnost institutu věcné příslušnosti?

Pochybnost, která je v této otázce vyjádřena, by byla oprávněna, kdyby odpověď na otázku, který druh soudu je příslušný konat řízení a rozho-

dovat o věci samé na prvním stupni, bylo možné dát jen na základě jediného kritéria a to právě jen podle kritéria, které nám umožnila vyslovit — v souhlasu s § 9 osř. —, že k řízení na prvním stupni jsou příslušné funkčně okresní soudy. Vlastním důvodem toho, že jsme to vyslovili, bylo to, že jsme srovnávali řízení opravné s řízením na prvním stupni čili že jsme z existence opravného řízení vyvodili nutnost existence řízení na prvním stupni. Když však máme zjištěnu nutnost existence řízení na prvním stupni a z toho vyvozen závěr, že je třeba rozlišovat mezi funkční příslušností soudů pro toto řízení a funkční příslušností soudů pro řízení opravné, nic nám nebrání tomu, abychom se netázali, zda také povaha věci samé nemůže být důvodem k tomu, abychom podle ní rozlišovali, který druh soudu je a který není oprávněn konat řízení a rozhodovat na prvním stupni, čili abychom se tázali po věcné příslušnosti soudu první stolice.

V dřívějších dobách potřeba rozlišování druhů soudů podle jejich věcné příslušnosti byla nápadnější než dnes, neboť dříve se tato jejich příslušnost určovala jednak podle toho, o jaký druh věci samé šlo (*ratio causae*), jednak podle toho, jakou majetkovou hodnotu měla tato věc (předmět právního vztahu, o němž šlo v řízení) (*ratio valoris*). Dnes už zde rozlišujeme jen mezi příslušností okresního soudu na jedné straně a místního lidového soudu na druhé straně. Znaky, z nichž vyplývá toto rozlišení, jak je stanoví §§ 22 a 23 zák. č. 38/1961 Sb., jsou však jen jednostranně zaměřeny, neboť podle nich může okresní soud projednávat i ty věci, které podle nich patří před místní lidový soud, takže místní lidový soud smí jako věcně příslušný soud projednávat věci uvedené v § 22 cit. zák. jen obrátí-li se s nimi na něj navrhovatel popřípadě navrhovatel spolu s odpůrcem. Ve skutečnosti koná místní lidový soud v občanskoprávní věci řízení jen v minimálním počtu případů. Protože pak ještě řidší jsou případy, v nichž konal v prvním stupni řízení a rozhodoval krajský soud podle § 13 osř., můžeme říci, že okresní soudy ve skutečnosti nyní konají řízení a rozhodují na prvním stupni ve všech občanskoprávních věcech, takže se zde co do rozsahu kryje věcná příslušnost s funkční příslušností a věcná příslušnost právě pro svou universalnost se stává nenápadnou. Nápadnou by se však ihned stala, kdyby místní lidový soud projednal a rozhodl věc, která podle cit. ustanovení zák. č. 38/1961 Sb. do jeho příslušnosti nepatří, nebo kdyby věc projednal a rozhodl na prvním stupni krajský soud, aniž mu ji přikázal nejvyšší soud podle § 13 odst. 1 osř., nebo kdyby při změně zákona byly některé druhy věcí svěřeny do výlučného projednávání a rozhodování krajským soudům.

Protože věcná příslušnost okresního soudu se co do rozsahu kryje se soudní pravomocí i s funkční příslušností soudu v první stolici, nemusí ji, je-li nepochybná existence soudní pravomoci v daném případě, tento soud vůbec zkoumat, neboť je dána. Místní lidový soud musí však vždy zkoumat,

zda věc u něho zahájena je majetkovým sporem a kterému typu majetkových sporů podle § 22 zák. č. 38/1961 Sb. odpovídá a podle toho řešit otázku své pravomoci i věcné příslušnosti.

c) Místní soudní příslušnost je příslušnost individuálně určitého soudu už známého druhu, ať už je tento druh určen podle funkční příslušnosti nebo podle věcné příslušnosti. Protože nejvyšší soud je jediným soudem svého druhu ve státě, nemá smyslu mluvit u něho o místní příslušnosti jako o zvláštní právní instituci. Krajské soudy přicházejí za nynějšího právního stavu u nás v úvahu jen jako soudy druhého stupně nebo jako soudy judikující o stížnosti pro porušení zákona. Při výkladu o těchto dvou jejich funkcích jsme si už všímali též otázek jejich místní příslušnosti. Totéž se stalo při výkladu o stejných funkcích u okresních soudů, jejichž místní příslušnost jsme respektovali též v souvislosti s jejich funkcí soudů dožádaných a soudů vykonávajících rozhodnutí.

Zbývá nám tedy přihlédnout k otázkám místní příslušnosti okresních soudů v jejich funkci soudů prvního stupně. Pro tuto místní příslušnost stanoví § 11 odst. 1 osř. zásadu perpetuationis fori, která říká, že jsou-li dány v daném případě v době zahájení řízení skutkové podmínky místní příslušnosti soudu, u kterého je řízení zahájeno, trvá tato jeho příslušnost až do skončení řízení v dané věci, i když se ony podmínky za trvání řízení změnily. Tato příslušnost trvá i po dobu, po kterou se koná řízení odvolací, jež se ovšem koná u jiného soudu; dokladem jejího trvání je to, že má-li se v důsledku zrušení rozhodnutí, proti němuž bylo podáno odvolání, pokračovat v řízení, vrací se věc soudu prvního stupně (§ 221 odst. 2 osř.), jemuž se vrací, i když o odvolání bylo rozhodnuto jinak (§ 225 osř.).

Zásada perpetuationis fori není však bezvýjimečná. Především místně příslušným se nemusí vždy stát soud, u něhož bylo řízení zahájeno, a nemusí se jím stát vždy už v okamžiku zahájení řízení. Soud, u něhož bylo řízení zahájeno, se nestává příslušným, prohlásil-li se hned po zahájení řízení důvodně nepřislušným a buď věc postoupil jinému soudu považovanému za příslušný anebo ji za podmínek § 11 odst. 3 osř. předložil nejvyššímu soudu, aby určil místně příslušný soud (§ 105 odst. 2). Jiná možnost nastává tím, že soud, u něhož bylo řízení zahájeno, byl po zákonu tehdy místně příslušný, ale ztratil tuto příslušnost, protože věc byla buď delegací podle § 12 nebo příkázáním podle § 13 odst. 1 osř. svěřena jinému soudu. Třetí možnost vyplývá z předchozích dvou a spočívá v tom, že soud, u něhož nebylo řízení zahájeno a který nebyl příslušný, stal se místně příslušným, protože mu byla věc postoupena soudem, u něhož bylo řízení zahájeno, nebo protože byl delegován nebo určena jeho příslušnost podle § 11 odst. 3 nebo příkázáním podle § 13 odst. 1 osř. Konečně soud, u něhož bylo řízení zahájeno, ale nebyl po zákonu příslušný, stane se po zákonu místně příslušným, protože jednal o věci samé a účastník, který byl oprávn-

něn namítnout nepřislušnost, nenamítl ji nejpozději při svém prvním procesním úkonu (§ 105 odst. 1 osř.).

Jak plyne z § 211 osř., platí zásada perpetuationis fori také se vztahem na místní příslušnost odvolacího soudu, podle § 244 odst. 1 osř. též se vztahem na místní příslušnost soudu přezkoumávajícího rozhodnutí jiných orgánů než soudů a podle § 232 odst. 2 osř. i se vztahem na místní příslušnost soudu konajícího řízení o obnově. Také všechny právé uvedené eventualy modifikující tuto zásadu jsou myslitelné i u uvedených opravných soudů. Lze mít za to, že ač se o tom osř. nezmiňuje, lze to vše vztahovat též na místní příslušnost soudu projednávajícího stížnost pro porušení zákona, neboť i řízení o ní je občanským soudním řízením. Z § 254 odst. 1 osř. lze vyvodit, že se to vše vztahuje i na místní příslušnost soudu v řízení vykonávajícím — zde ovšem s modifikací vyplývající z toho, že prodej nemovitosti povinně provádí státní notářství podle ustanovení notářského řádu (§ 336 odst. 1 osř.).

Přenesení příslušnosti soudu dosud příslušného na jiný soud je umožněno jen ve věcech péče soudu o nezletilé a v řízení opatrovnickém podle § 177 odst. 2 a § 193 osř.

Rozhodnutí nejvyššího soudu o místní příslušnosti soudu podle § 11 odst. 3 a § 13 odst. 1 jakož i rozhodnutí soudu o delegaci (§ 12) jsou skutečnostmi, které samy zakládají místní příslušnost soudu. Takové rozhodnutí je vždy doručeno soudu, jehož příslušnost se jím zakládá od okamžiku jeho doručení a který je jím vázán. Naproti tomu doručení rozhodnutí postupujícího věc soudu jako příslušnému ať podle § 105 odst. 2 nebo podle § 177 odst. 2 či podle § 193 osř. samo o sobě není skuteností určující adresátovu místní příslušnost, neboť je podmíněno buď — třebas mlčenlivým — souhlasem adresáta nebo — v případě jeho nesouhlasu — rozhodnutím nadřízeného soudu (§ 105 odst. 3, § 177 odst. 2, § 193), jež mu ovšem musí být doručeno. V prvním případě je adresátova příslušnost závazně určena takovým jeho počinem, z něhož vyplývá jeho souhlas s postoupením věci, zejména jeho úkonem znamenajícím řízení o věci samé, ve druhém případě doručením rozhodnutí nadřízeného soudu adresátovi. Pro nějaké zvláštní ověřování skutečností zakládajících příslušnost zde tedy není důvodu, neboť na vzniku těchto skutečností má adresát činný nebo trpný podíl.

Místně nepřislušný soud se stává závazně místně příslušným v případě § 105 odst. 1 osř. jen v důsledku dvou skutečností, jež musí být obě dány a to tím, že se neprohlásil místně nepřislušným a začal jednat o věci samé, a tím, že účastník při svém prvním procesním úkonu, k němuž mu dal soud příležitost, nepodal námitku nepřislušnosti. Ani zde není nic, co by si měl nebo mohl zvlášť ověřovat soud, o jehož příslušnost jde.

Ostatní skutečnosti, které podle osř. zakládají místní soudní příslušnost

v řízení na prvním stupni, jsou pestré. Jejich poznávání si usnadníme, budeme-li rozlišovat místní příslušnost obecnou a zvláštní a uvnitř této příslušnost na výběr danou a výlučnou.

Obecnou je místní příslušnost určovaná podle obecného soudu účastníka, který je navrhovatelovým odpůrcem (§ 84 osř.). Obecným soudem občana je soud, v jehož územním obvodu má občan bydliště, a nemá-li bydliště, soud, v jehož obvodu se zdržuje (§ 85 odst. 1). Obecným soudem organizace je soud, v jehož obvodu má organizace sídlo (§ 85 odst. 2), a obecným soudem státu soud, v jehož obvodu nastala skutečnost, která zakládá uplatněné právo (§ 85 odst. 3).

O zvláštní příslušnosti dané na výběr mluvíme tam, kde zákon přiznává navrhovateli právo volit v návrhu na zahájení řízení buď obecný soud odpůrcův nebo určitý jiný soud. Skutečnosti, které zakládají místní příslušnost soudu, který může navrhovatel volit místo odpůrcova obecného soudu, popřípadě věci, ve kterých může tuto volbu provést, vypočítává § 87 osř. Skutečnosti, podle kterých se určuje místní příslušnost československého soudu, jestliže navrhovatel volí československý soud místo jinak příslušného soudu cizozemského, vypočítává § 86 osř.

Se zvláštní příslušností výlučnou se setkáváme v případech, ve kterých zákon prohlašuje místo obecného soudu za příslušný jiný soud, takže neponechává navrhovateli oprávnění volit mezi obecným a tímto zvláštním soudem výlučným. Skutečnosti, které se tu uplatňují jako momenty zakládající tuto výlučnou příslušnost, a věci, ve kterých se takto uplatňují, vypočítává § 88 osř.

Podrobnosti o tom, které skutečnosti zakládají a kdy zakládají místní příslušnost na výběr danou popřípadě výlučnou, zde nebudeme uvádět. Někdy jde o poslední bydliště účastníkovy, jindy o jeho majetek, opět jindy o účastníkovy pracoviště, o místo, kde nastala událost způsobivší škodu, o platební místo, o poslední společné bydliště manželů, o obecný soud navrhovatele, o polohu nemovitosti atd. Všechny tyto skutečnosti stejně jako skutečnosti zakládající obecnou soudní příslušnost, je-li návrh na zahájení řízení podáván u soudu obecného, musí být uvedeny v návrhu na zahájení řízení popřípadě v usnesení soudu o zahájení řízení, při čemž však je není třeba výslovně označovat jako skutečnosti zakládající místní příslušnost dotyčného soudu. Existenci (pravdivost údajů) těch z nich, které jsou pro věc samu lhostejné, tj. pro rozhodování o věci samé nemají význam, musí soud, jsou-li pochybné, ověřovat event. i dokazováním a teprve podle výsledku tohoto ověřování bude moci rozhodnout, zda je či není dána jeho místní příslušnost. Sem patří zejména údaje o bydlišti, pobytu, sídle, posledním bydlišti toho či onoho účastníka, o posledním společném bydlišti manželů (§ 88 písm. a), o stálém pracovišti navrhovatelova odpůrce (§ 87 písm. a), o sídle zastupitelství cizozemské organizace v Československu,

o tom, kde je majetek osoby neznámého pobytu (§ 88 písm. e). Existenci jiných takových skutečností nebude třeba zvlášť ověřovat, protože bude soudu patrně známa. Tak zejména místo psychiatrické léčebny (§ 88 písm. d) nebo sídlo rozhodčího orgánu (§ 88 písm. g) nebo státního notářství (§ 88 písm. ch). Že a který soud rozhodoval o rozvodu (§ 88 písm. b) nebo prováděl výkon rozhodnutí (§ 88 písm. i) musí si soud vždy ověřit dotyčnými soudními spisy stejně jako si musí dotyčnými notářskými spisy ověřit, že a které státní notářství projednává dědictví (§ 88 písm. ch). Platební místo (§ 87 písm. e) si ověří předloženou směnkou nebo šekem. Vznikla-li by pochybnost o místě, kde nastala událost, z níž navrhovatel podle jeho návrhu na zahájení řízení vznikl uplatňovaný nárok (§ 85 odst. 3, § 87 písm. b), musil by si soud dokazováním ověřit pravdivost navrhovatelova tvrzení o tom. Avšak podrobný popis této události samé a zjišťování toho, zda z ní vznikl navrhovatelem uplatňovaný návrh, je už součástí řízení o věci samé, nikoli ověřováním skutečnosti zakládající místní soudní příslušnost.

V případech uvedených v § 86 odst. 2, § 87 písm. b), d), e) a § 88 písm. a)–f), h)–i) osř. patří k podmínkám místní příslušnosti soudu – vedle už vzpomínaných skutečností – též hmotněprávní charakteristika věci, o níž má jít v řízení o věci samé. V nějaké formě musí každou takovou věc označit navrhovatel sám už v návrhu na zahájení řízení. Poněvadž však tato jím provedená charakteristika je hmotněprávní charakteristikou, která soud nezavazuje, musí si soud v každém případě její správnost ověřit – ovšem nikoli dokazováním pravdivosti skutkových tvrzení uváděných pro to v návrhu na zahájení řízení (nejde o skutečnosti, o nichž byla výše řeč), nýbrž subsumpcí těchto tvrzení, jimiž jako takovými je soud vázán, pod příslušná ustanovení hmotného práva. Ukázala-li by mu tato subsumpce, že navrhovatelova charakteristika je podle předpisů hmotného práva nesprávná, musil by konstatovat, že v daném případě nejsou splněny podmínky pro jeho místní příslušnost, a prohlásit se nepřislušným. Jen kdyby podle této subsumpce spolu se zjištěním pravdivosti výše zmíněných navrhovatelových skutkových tvrzení, jež nesouvisejí s věcí samou, konstatoval, že je místně příslušný, mohl by přistoupit k jednání o věci samé a při něm si ověřovat dokazováním, kde by toho bylo třeba, pravdivost navrhovatelových tvrzení, jimiž charakterizoval hmotněprávně věc samou.

Vnucuje se otázka, proč při určování místní příslušnosti soudu v řízení na prvním stupni není soud vázán navrhovatelovými tvrzeními o skutečnostech naší první skupiny, kdežto skutečnostmi zakládajícími soudní pravomoc nebo funkční (a stejně věcnou) příslušnost v řízení na prvním stupni, která uvedl navrhovatel v návrhu na zahájení řízení, jak bylo dříve vysvětleno, vázán je? Odpovědí, že je to důsledek rozdílu mezi pravomocí, funkční a věcnou příslušností na jedné straně a místní příslušností na druhé straně,

se nelze spokojit. Rozdíl mezi nimi spočívá totiž ve stupni obecnosti určení: pravomoc rozmezuje soudy a jiné orgány, funkční a věcná příslušnost jednotlivé druhy soudů, kdežto místní příslušnost jednotlivé soudy už určeného druhu, takže zde máme co činit s poměry obecného (pravomoc) ku zvláštnímu (funkční a věcná příslušnost) a k jednotlivému (místní příslušnost). Právě vzhledem k těmto poměrům ukazujícím na logickou prioritu obecného před zvláštním a zvláštního před jednotlivým bychom musili dospět k závěru, že určení pravomoci musí být spolehlivější, tudíž soudně ověřeně zajištěno než určení funkční nebo věcné příslušnosti a toto spolehlivěji než určení místní příslušnosti, kdežto skutečná situace podle platného práva je, jak jsme viděli, opačná. Rozdíl ve stupni obecnosti určení kompetence tedy není s to vysvětlit a tím zodpovědět položenou otázku.

Při jejím zodpovídání musíme vyjít jako z axiomatu z nutnosti rozlišovat řízení o věci samé a řízení o jeho přístupnosti, při čemž toto je logické prius onoho. Zkoumání existence jak soudní pravomoci, tak všech druhů soudní příslušnosti je vždy obsahem řízení tvořícího toto logické prius. Proto skutečnosti zakládající kteroukoli z těchto kompetencí musí se kvalitativně odlišovat od skutečností, které podmiňují kladné rozhodnutí v kterémkoli řízení o věci samé. Skutečnosti podmiňující kladné rozhodnutí v řízení o věci samé jsou vždy skutečnostmi relevantními hmotněprávně, kdežto skutečnosti podmiňující konstatování kterékoli soudní kompetence jsou vždy skutečnostmi relevantními procesněprávně. V tom tkví jejich kvalitativní rozdíl. Aby se mohly skutečnosti, které by mohly být hmotněprávně relevantní, dostat do občanského soudního řízení vůbec, tj. stát se předmětem jednotlivého takového řízení, musí být soudu někým jiným tvrzeny. Hmotněprávně relevantní může být tedy obsah tohoto tvrzení, kdežto samo toto jejich tvrzení je vždy aktem řízení a tudíž skutečností relevantních procesněprávně. Vedle těchto tvrzení jsou v jednotlivých řízeních tvrzení, jejichž obsah sám je pouze procesněprávně relevantní, kdežto hmotněprávně je lhostejný. Tvrzení tohoto typu přicházejí v úvahu, jak jsme viděli, pouze jako skutečnosti podmiňující místní soudní příslušnost, nikoli též jako skutečnosti podmiňující soudní pravomoc nebo funkční nebo věcnou příslušnost. Jen skutečnosti tohoto typu, tj. jen pravdivost obsahu tvrzení tohoto typu může být, má-li soud o ní pochybnosti, předmětem ověřování dokazováním, neboť jsou to odkazy na smyslově chapatelné individuální jevy a zjištění jejich existence není nijak s to ovlivnit rozhodování o věci samé. Pro zjišťování soudní pravomoci ani funkční nebo věcné příslušnosti skutková tvrzení tohoto typu nepřicházejí v úvahu, zákon s nimi nepočítá, neboť bezprostředním cílem je tu zjišťování nikoli individuálního jevu, tj. individuálně určitého soudu, nýbrž čehosi obecnějšího. K tomu účelu stačí, jestliže je soudu podán návrh na zahájení řízení, sama

navrhovatelova tvrzení obsažená v tomto návrhu, jejichž obsah odkazuje na skutečnosti relevantní jen hmotněprávně; pro případ, že se ukáže v řízení o věci samé pravdivými, umožňují závěr, že jde o věc vyplývající ze vztahů občanskoprávních nebo rodinných popř. družstevních či pracovních a tudíž patřící do pravomoci soudů (§ 7 osř.) a to v prvním stupni do příslušnosti okresních soudů (§ 9 osř.). Tento závěr si musí učinit soud sám bez ohledu na to, zda je či není *expressis verbis* obsažen v návrhu; je-li kladný, nijak nepraejudikuje obsahu rozhodnutí o věci samé, a je-li záporný, nic neříká o existenci nároku uplatněného v návrhu.

7. Lze považovat nepředpojatost soudce a správné obsazení soudu za procesní podmínky? V § 221 odst. 1 písm. b) a v § 228 odst. 1 písm. d) osř. je nedostatek procesních podmínek vzpomínán vedle účasti soudce vyloučeného a vedle nesprávného obsazení soudu. Z toho plyne, že je osř. nepovažuje za procesní podmínky. Jejich účinky, přesněji: účinky jejich nedostatku však staví na roveň účinkům nedostatku procesních podmínek, neboť v § 221 jej uvádí jako důvod zrušení rozsudku soudu prvního stupně soudem odvolacím a v § 228 jako důvod obnovy řízení. Je toto jeho stanovisko správné?

Na straně soudu jsou procesními podmínkami nepochybně jeho pravomoc a všechny druhy jeho příslušnosti. Procesními podmínkami jsou proto, že jen ten soud, u něhož jsou všechny splněny, je oprávněn a povinen konat v daném případě řízení o věci samé a rozhodnout o ní. O tom, zda jsou v daném případě všechny splněny, jedná a rozhoduje vždy soud, u něhož bylo v daném případě řízení zahájeno, a to i tehdy, když závěrem řízení rozhodne, že ta či ona z nich splněna není. Týmž soud, pokud má za to, že jsou všechny v daném případě splněny, jedná a rozhoduje i o všech ostatních procesních podmínkách a považuje-li též je všechny za splněny, provede též řízení o věci samé a rozhodne o ní.

Požadavky nepředpojatosti a řádného obsazení soudu jsou požadavky kladenými na osoby soudců, nikoli na soud jako orgán státu. Nepředpojatost je vlastnost požadovaná od každého soudce bez výjimky a řádné obsazení soudu předpokládá nejen zákonu odpovídající počet soudců, nýbrž i zákonu odpovídající kvalitu jednotlivých soudců, tj. musí jít někdy o sbor složený jen ze soudců z povolání, jindy o sbor složený ze soudců z povolání i ze soudců z lidu, přičemž předsedat musí soudce z povolání (§ 36 odst. 2 osř.). Mimo to od okamžiku, kdy se stane pochybnou nepředpojatost ať samosoudce nebo některého člena sboru soudců konajících v daném případě řízení, nesmí ani tento samosoudce ani tento sbor pokračovat v řízení ani o věci samé ani o jakékoli jiné otázce včetně o některé procesní podmínce nebo o nepředpojatosti. Tím méně je oprávněn rozhodovat o čemkoli, zejména o předpojatosti (§§ 14–17 osř.). Totéž platí i o zjištění nesprávného obsazení. Opatření potřebná k tomu, aby mohlo být pokračováno v řízení

před nepředpojatým soudcem nebo soudci a před soudem řádně obsazeným, činí nikoli některý či někteří z nich, nýbrž předseda soudu.

Požadavky nepředpojatosti soudce a řádného obsazení soudu jsou tedy, jak vidět, požadavky a předpoklady jiného druhu než procesní podmínky. Jejich nedostatek znemožňuje pokračovat i v řízení o procesních podmínkách a je odstranitelný jen administrativně právním zásahem. Jsou to požadavky a předpoklady mimoprocesní povahy. Proto je osř. správně nezařazuje mezi procesní podmínky v technickém smyslu.

Vzhledem k ustanovení § 72 osř. nelze ani nedostatek řízení o smíření manželů (§ 70) považovat za nedostatek procesní podmínky řízení o rozvod manželství.

II. Význam nutnosti rozlišovat řízení o věci samé jako řízení, ve kterém se uplatňují vedle procesněprávních ustanovení též hmotněprávní ustanovení, od řízení o jeho přípustnosti se ukazuje též při zkoumání způsobilosti být účastníkem řízení jako další procesní podmínky.

1. Způsobilost být účastníkem řízení má podle § 19 osř. předně ten, kdo má způsobilost mít práva a povinnosti. Práva a povinnostmi jsou zde myšleny pouze práva, která lze uplatňovat u soudu v občanském soudním řízení, a povinnosti, které je oprávněn ukládat soud v tomto řízení, tedy práva a povinnosti přiznané a stanovené v těch úsecích hmotněprávních předpisů, kterými je v § 7 osř. vymezena občanskoprávní pravomoc soudů. Způsobilost být účastníkem řízení je tedy podle toho v § 19 osř. vymezena odkazem na způsobilost být subjektem práv a povinností podle zmíněných hmotněprávních předpisů. To je logické, neboť tomu, kdo nemá právě tuto hmotněprávní subjektivitu, by nebylo možné ani v občanskoprávním řízení přiznat tato práva a uložit příslušnou povinnost. Z toho plyne povinnost soudu už hned po zahájení řízení zjistit, zda všichni, kdo v daném případě vystupují a mají vystupovat jako účastníci, mají po právu onu subjektivitu k tomu a přihlížet k tomu i kdykoli později za řízení.

Nelze přehlížet zároveň, že ne každý, kdo má právní subjektivitu ve věcech uvedených v § 7 osř., má ji ve všech tam uvedených věcech. Je např. nepochybné, že právnická osoba nemá právní subjektivitu ve vztazích rodinného práva a nemá způsobilost být pracovníkem ve smyslu § 11 zák. práce. I tohoto omezení rozsahu způsobilosti být subjektem práv a povinností jako momentu rozhodujícího o způsobilosti být účastníkem řízení je si třeba všítat při výkladu ustanovení § 19 osř. pro potřebu rozhodnout, zda ten, kdo v dané věci vystupuje jako účastník, má způsobilost být účastníkem právě v této věci, třebas ji v jiné věci nepochybně má.

Vystupuje-li jako účastník fyzická osoba, nelze si představit, dokud žije, takovou situaci, za níž by bylo možné pochybovat o jeho způsobilosti být účastníkem, a to — přes doslov § 11 zák. práce — ani v pracovněprávním sporu. Tato pochybnost však může vzniknout, vystupuje-li jako účastník

nějaký kolektiv či organizace, což může být vzhledem k ustanovení § 3 odst. 1 zák. č. 97/1963 Sb. aktuální zejména u cizozemské organizace. Pouhé její tvrzení, že ji má, samo o sobě zde nemůže stačit, protože je ve skutečnosti skutkově nepodloženým právním závěrem, kterým soud není vázán. Bude zde tudíž třeba důkazu předložením statutu, výpisem z rejstříku apod. V této souvislosti je třeba zdůraznit, že pro rozhodování o otázce způsobilosti mít práva a povinnosti jakožto podmínky zjištění existence způsobilosti být účastníkem je jediné rozhodující doba konání řízení a vydání rozhodnutí v něm (§ 154 odst. 1, § 167 odst. 2 osř.), kdežto pro rozhodování o otázce způsobilosti mít práva a povinnosti jako okolnosti, na níž závisí obsah rozhodnutí o věci samé, je jediné rozhodující vždy dřívější doba té události, z níž je vyvozováno právo či povinnost uplatnění k návrhu na zahájení řízení. Proto skutečnosti zjišťované event. dokazováním pro závěr o existenci či neexistenci způsobilosti být účastníkem nepraejudikují rozhodnutí o věci samé.

Nedostatek způsobilosti být účastníkem řízení nelze zaměňovat s mylným označením účastníka. Omyl v označení se snadno opraví změnou označení s účinky *ex tunc*, kdežto nedostatek způsobilosti být účastníkem je zpravidla neodstranitelný a je-li ve zvláštním případě přes to odstraněn, má to účinky *ex nunc*.

Nedostatek způsobilosti být účastníkem řízení nelze zaměňovat ani s nedostatkem věcné legitimace účastníka. Nedostatek způsobilosti být účastníkem řízení znemožňuje vydat jakékoli rozhodnutí o věci samé, kdežto nedostatek věcné legitimace ovlivňuje obsah rozhodnutí o věci samé a předpokládá, že účastník, u něhož se vyskytuje, je způsobilý být subjektem hmotného práva nebo povinnosti obecně jakož i toho konkrétního práva nebo povinnosti, o něž v daném procesu jde, ale právě v daném případě se jím nestal a stal se jím někdo jiný.

Tento rozdíl má své důsledky v případě úmrtí účastníka během řízení. Je nepochybné, že toto úmrtí má v každém případě za následek ztrátu účastníkovy subjektivity jak hmotněprávní, tak procesněprávní, tj. jak ztrátu jeho způsobilosti k právům a povinnostem a jeho věcnou legitimaci v daném případě, tak ztrátu způsobilosti být účastníkem, jakož i pozbytí možnosti kdykoli v budoucnosti některou z nich získat.

Ale co do dalších důsledků rozlišuje osř. úmrtí účastníka v manželských věcech na jedné straně (§ 107 odst. 2) a jeho úmrtí v majetkové věci na druhé straně (§ 107 odst. 3). V majetkové věci se v důsledku účastníkovy úmrtí řízení nejprve přeruší a potom se v něm pokračuje s jeho dědici, neboť na ně úmrtím účastníka (§ 480 obč. zák.) přešla jeho práva a jeho povinnosti mající majetkovou povahu, tudíž i jeho věcná legitimace k majetkovému právu či povinnosti, o něž jde v řízení; to vše ovšem by nemohlo nastat, kdyby nebyli nejpozději tehdy měli způsobilost mít taková práva

či povinnosti, a z toho plyne, že současně nabyli způsobilosti být účastníky řízení přerušného úmrtím jejich právního předchůdce. Naproti tomu manželská věc v pojetí § 107 odst. 2 osř. předpokládá existenci skutečného nebo domnělého manželství, v němž jedním z manželů je účastník, který zemřel, čímž toto manželství zaniklo. Toto individuálně určité manželství nemůže vůbec jako takové pokračovat, ani nemůže být obnoveno novým sňatkem pozůstalého manžela. V manželství tedy zemřelý manžel nemá ani nemůže mít žádného právního nástupce. Další řízení v manželské věci se tudíž stává bezpředmětným a musí být zastaveno, protože u jednoho z manželů smrtí zanikla jeho způsobilost být účastníkem. Možnost výjimky v případě řízení o neplatnost manželství připouští zákon o rodině v § 16. Úmrtí účastníka jak v majetkové, tak v manželské věci musí být vždy prokázáno.

Podle druhé eventuality § 19 osř. má způsobilost být účastníkem řízení také ten, kdo sice nemá způsobilost mít hmotná práva nebo povinnosti, ale zvláštní zákonný předpis mu ji přiznává. Pro závěr, zda ten, kdo v daném případě vystupuje jako účastník, má podle této eventuality způsobilost být účastníkem, stačí srovnat znaky, jež ho charakterizují, se znaky, na které dotýčný předpis váže tuto způsobilost.

2. Procesní způsobilost, jejímž předpokladem je existence způsobilosti být účastníkem, má podle § 20 osř. účastník v tom rozsahu, v jakém má způsobilost vlastními úkony nabývat práv a brát na sebe povinnosti. I zde jde o práva a povinnosti podle předpisů těch úseků hmotného práva, jež upravují věci patřící do pravomoci soudu.

Způsobilosti uzavřít manželství se nabývá za podmínek stanovených v §§ 13 a 14 zák. o rodině, podmínky a rozsah způsobilosti nabývat práv a brát na sebe povinnosti v pracovních věcech stanoví §§ 11 a 12 zák. práce, ve všech ostatních věcech §§ 8—10 obč. zák. Podle těchto předpisů rozhoduje zde především věk účastníka a někdy soudní rozhodnutí. V případě pochybnosti je si třeba tyto skutečnosti ověřit. Ovšem stejně jako při zjišťování podkladů pro závěr o způsobilosti být účastníkem i zde, když si soud ověřuje procesní způsobilost, nijak svým závěrem o tom nepraejudikuje obsahu rozhodnutí o věci samé, neboť pro procesní způsobilost je rozhodující skutkový stav z doby, kdy se koná řízení, kdežto pro rozhodnutí o věci samé, jde-li o způsobilost k právním úkonům skutkový stav z dřívější doby. Zde právě tento rozdíl je zvlášť významný, neboť není nijak zvlášť řídkým zjevem, že občan, který v době události, na základě které je rozhodováno o věci samé, měl způsobilost k právním úkonům, později před zahájením řízení nebo v průběhu řízení pozbyl procesní způsobilosti, nebo naopak.

Právnícké osoby podle jednoho názoru, zastávaného v sovětské literatuře, mají vždy, tj. tak dlouho, dokud mají hmotněprávní subjektivitu, také

hmotněprávní způsobilost k právním úkonům a proto i procesní způsobilost, podle druhého názoru ji nemají nikdy, neboť nemohou nikdy jednat bez svého statutárního zástupce nebo bez někoho jiného k tomu pověřeného. Který z těchto dvou názorů je vyjádřen v osř.? Jasnou nutnost, aby někdo takový v řízení za právnickou osobu vždy jednal, uznává osř. v § 21 odst. 1. Občan, který nemá procesní způsobilost, musí být podle § 22 zastoupen svým zákonným zástupcem, což ovšem neznemožňuje, aby byl zastoupen také zvoleným zástupcem (§ 24) na základě plné moci, kterou mu udělí zákonný zástupce buď pro celé řízení nebo pro určité úkony (§ 28 odst. 1). Skutečnost, že především statutární zástupce má v řízení zastupovat právnickou osobu, svědčí spíše pro procesní nezpůsobilost právnické osoby než pro její způsobilost, neboť její statutární zástupce je s procesního hlediska totéž jako zákonný zástupce občana. Osobu „pověřenou za organizaci jednat“ (§ 21 odst. 1 osř.) lze myslím považovat za zvoleného zástupce účastníka ve smyslu § 24, neboť liší-li se od něho, pak je to v tom, že zvolený zástupce se musí prokázat plnou mocí danou účastníkem pro proces nebo pro jednotlivé úkony, kdežto pověřený se musí prokázat dokladem svědčícím o tom, že podle dělby platné pro pracovníky dané právnické osoby patří věc, o níž jde v procesu, do úseku pověřeného pracovníka, tedy rozdíl je procesně bezvýznamný. Proto lze mít za to, že podle osř. všechny právnické osoby jsou procesně nezpůsobilé.

V § 23 osř. se praví, že vyžadují-li to okolnosti případu, může soud rozhodnout, že ten, kdo nemá způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu, musí být v řízení zastoupen svým zákonným zástupcem, i když jde o věc, v níž by jinak mohl jednat samostatně. Je to ustanovení, jež má poskytnout zvýšenou ochranu zájmů nezletilcům v pracovních sporech a zletilcům s omezenou způsobilostí k právním úkonům a tudíž i s omezenou procesní způsobilostí v případech, v nichž se ukazuje, že účastník dobře nechápe své zájmy ani tam, kde podle zákona nebo soudního rozhodnutí je samostatný a měl by je chápat.

Rozsah procesní způsobilosti je, jak vidět, obecně omezen v zákoně a u jednotlivců může být tím, že soud omezí na určité druhy věcí jejich způsobilost k právním úkonům různě, různě vymezena jejich procesní způsobilost objektivně a mimo to v jednotlivých procesech i subjektivně zvláštním rozhodnutím soudu. Ve všech těchto případech musí být účastník zastoupen svým zákonným zástupcem, tj. rodičem nebo opatrovníkem, který mu byl zřízen nezávisle na daném procesu s úkoly přesahujícími daný proces a v případě § 23 osř. s úkoly jsoucími mimo daný proces. Není-li soudu jinak známo, že osoba, která vystupuje v daném řízení jako zákonný zástupce účastníka, je jeho zákonným zástupcem, musí mu to být prokázáno. Není třeba zvlášť zdůvodňovat, že provádění tohoto dokazování ani jeho výsledek nijak neovlivňuje obsah rozhodnutí o věci samé.

Opatrovníka, jehož úkolem však je zastupovat účastníka pouze v daném řízení, může předseda senátu ustanovit také v případech uvedených v § 29 osř. Jeho ustanovení a účast na řízení je procesní podmínkou právě tak jako je procesní podmínkou účast zákonného zástupce účastníka procesně nezpůsobilého popřípadě omezeně procesně způsobilého. Jeho ustanovení se však stává zde procesní podmínkou teprve po zahájení řízení podobně jako se teprve po zahájení řízení stává procesní podmínkou účast opatrovníka podle § 23.

3. Může být sporné, zda způsobilost být zvoleným zástupcem je či není procesní podmínkou. Stanoví-li zákon, že účastník musí být v řízení zastupován advokátem nebo někým jiným z určitého okruhu osob, takže bez takového zástupce s ním nelze jednat o věci samé, na prvý pohled se to zdá být situací, za které je způsobilost být zvoleným zástupcem procesní podmínkou. Nelze však přehlédnout, že rozhodnutí, zda a koho si zvolit svým zástupcem, záleží jen na vůli účastníka samého, což samo o sobě by mu umožnilo sabotovat řízení. Kdyby takto chtěl řízení účastník sabotovat a bylo-li by zvolení způsobilé osoby zástupcem procesní podmínkou, znamenalo by zastavení řízení proto, že si neustanovil nikoho svým zástupcem nebo že si jím ustanovil osobu nezpůsobilou, přiznání odměny za sabotáž. Chtěl-li by zákon předejít takovému paradoxnímu důsledku, musil by stanovit na tuto sabotáž jinou sankci a to povinnost soudu vydat pro dotyčného účastníka nepřiznivě rozhodnutí o věci samé odůvodněné účastníkovým odmítáním jednat o věci. Tato sankce by ovšem svědčila o tom, že způsobilost být zvoleným zástupcem účastníka nemá povahu procesní podmínky.

Naš osř. neukládá účastníkovi povinnost dát se zastupovat voleným zástupcem (§ 24) a umožňuje mu v §§ 25–27 zvolit si zástupcem advokáta nebo je-li členem odborové nebo družstevní organizace — tuto organizaci nebo kteréhokoli občana způsobilého k právním úkonům. Osř. sice výslovně nestanoví, jaké důsledky má mít volba zástupce podle těchto ustanovení nezpůsobilého, ale nelze pochybovat o tom, že by soud v takovém případě musil odepřít jednat s nezpůsobilým zástupcem a vyzvat účastníka, aby buď jednal osobně anebo aby si zvolil zástupce jiného, ovšem způsobilého. Jen v tomto omezeném smyslu lze tedy podle našeho osř. považovat způsobilost být zvoleným zástupcem účastníka za procesní podmínku. Neuposlechnutí zmíněné výzvy účastníkem však nebrání soudu pokračovat (s vyloučením nezpůsobilého zástupce a v event. nepřítomnosti účastníka) v řízení a rozhodnout o věci samé.

Kdyby ten, kdo vystupuje v řízení jako zvolený zástupce, se nevykázal plnou mocí, vyzval by ho sice soud, aby dodatečně předložil plnou moc, ale zároveň by mohl pokračovat s ním v řízení, přičemž by však nesměl vydat rozhodnutí, kterým se řízení končí (čímž se miní též rozhodnutí o věci

samé včetně částečného nebo mezitímního rozsudku) (§ 104 odst. 2 osř.). V tomto — rovněž omezeném — smyslu můžeme tedy i průkaz plné moci zvoleného zástupce považovat za procesní podmínku.

III. Překážka litispendence (§ 83 osř.) je nedostatkem procesní podmínky stejně jako je jím *res iudicata* (§ 159 odst. 3 osř.). Obě jsou výrazem zásady *ne bis in idem*.

Překážku litispendence lze odstranit pouze tím, že se kterékoli z obou vedle sebe probíhajících řízení zastaví. Skončí-li řízení v jedné z nich pravomocným rozhodnutím o věci samé, mění se tato překážka pro druhé z nich na překážku *rei iudicatae*, která trvá, dokud řízení v této druhé věci nebude zastaveno.

Existenci překážky litispendence lze prokázat jen soudními spisy o obou řízeních, existenci *rei iudicatae* jen písemným vyhotovením pravomocného rozhodnutí, jež v pracovních sporech, pokud v nich musí soudnímu řízení předcházet řízení rozhodčí, může být i pravomocným rozhodnutím rozhodčího orgánu a ve věci rozhodované zvolenými rozhodci je jejich pravomocným rozhodnutím.

Ve věci určení otcovství má s hlediska překážky *rei iudicatae* určení otcovství souhlasným prohlášením rodičů stejnou funkci jako pravomocné rozhodnutí o určení otcovství, neboť hmotněprávní účinky tohoto prohlášení rodičů — ať k němu došlo před soudem nebo před matrikářem — jsou tytéž jako účinky pravomocného soudního rozhodnutí určujícího otcovství. V důsledku tohoto jejich prohlášení, bylo-li učiněno za řízení o určení otcovství, soud toto řízení podle § 108 odst. 1 osř. zastaví. V podstatě ze stejného důvodu zastaví soud toto řízení podle § 108 odst. 1 osř. také v případě, že během něho došlo k nezrušitelnému osvojení; tím totiž vzniká mezi osvojencem a osvojitelem hmotněprávně stejný vztah jako mezi dítětem a rodičem, neboť osvojitel se zde stává jakoby právním nástupcem rodiče.

Jak překážka litispendence, tak překážka *rei iudicatae* předpokládá, že v obou řízeních jde o tutéž věc. O tutéž věc jde též v případě projednávání kladné žaloby určovací popřípadě pravomocného rozhodnutí o takové žalobě na jedné straně a projednávání záporné žaloby určovací na druhé straně jakož i v opačném případě, neboť pravomocným rozhodnutím o jedné je už vždy současně rozhodnuto opačně o druhé a bylo-li by o druhé rozhodnuto stejně jako o první, nemohou vedle sebe obstát vzhledem k zásadě *ne bis in idem*. Naproti tomu nejde v celém rozsahu o totéž, je-li v jednom řízení jednáno o (kladné nebo záporné) žalobě určovací a ve druhé o plnění, jež by mělo být důsledkem právního vztahu tvrzeného nebo popíraného v oné žalobě určovací. Pravomocné rozhodnutí o žalobě určovací by totiž bylo pro rozhodnutí o žalobě na plnění pouze rozhodnutím o praejudiciální otázce řešícím jen otázku existence právního základu ná-

roku na plnění, nikoli též otázku existence a rozsahu tohoto nároku samého; rozhodnutí o této otázce může totiž být ovlivněno též jinými okolnostmi (promlčením, plněním aj.).

Litispendence a res iudicata jsou procesními překážkami, tj. překážkami zabraňujícími řízení a rozhodování o věci samé čili negativní podobou procesních podmínek. Jak jsme viděli, pravomocné rozhodnutí konstatující existenci procesních podmínek znamená jen vyslovení přípustnosti řízení a rozhodování o věci samé, ale nijak nepraejudikuje obsahu rozhodnutí o věci samé, tím méně toto rozhodnutí nahrazuje. Nelze tudíž o něm říci, že tvoří překážku věci pravomocně rozsouzené, což ostatně plyne i z doslovu § 159 odst. 3 osř. A přece mu nelze podobný účinek zcela upřít. Nelze totiž vzhledem k § 167 odst. 2, § 201, § 202 odst. 1 a § 212 odst. 1 osř. pochybovat o tom, že tato rozhodnutí mohou rovněž nabýt právní moci a že proto jakmile jí nabyla, jsou pro soud závazná. Jsou však pro něj (i pro účastníky) závazná, takže otázky v nich řešené nelze učinit znova předmětem projednávání, jen v mezích procesu, během něhož byla vydána, nikoli mimo něj a v jiném procesu, což je naopak předpokladem překážky rei iudicatae ve smyslu § 159 odst. 3 osř. Je sice nepochybné, že např. otázku procesní způsobilosti účastníka, jejíž existenci už pravomocným rozhodnutím jednou konstatoval, bude musit soud v tomtéž procesu znova řešit, ztratil-li účastník rozhodnutím soudu, vydaným ve zvláštním řízení, hmotněprávní způsobilost k právním úkonům nebo jí naopak nabyl dosažením zletilosti, ale to na principu závaznosti rozhodnutí o tom jako důsledku jeho právní moci nic nemění. Změna skutkového stavu, o jakou zde jde, totiž staví otázku procesní způsobilosti účastníka v daném procesu jako novou otázku, která v původním rozhodnutí o ní řešena nebyla. Je to situace podobná situaci, s jakou se setkáváme při obnově z důvodů § 228 odst. 1 písm. a) osř.

IV. Společným rysem všech procesních podmínek je to, že jsou podmínkami procesními, tj. podmínkami přípustnosti konat řízení o věci samé a rozhodovat o ní. Protože konat toto řízení může — nepřihlížíme-li k rozhodcům a k rozhodčím orgánům nebo k státnímu notářství — pouze soud a nějaký podíl na něm musí vždy mít účastníci, musí tyto podmínky být určitými vlastnostmi soudu a účastníků a protože úkoly a postavení soudu a úkoly a postavení účastníků v něm jsou nestejně, musí se od sebe lišit i tyto vlastnosti. Proto jsme je zařadili do dvou různých skupin, k nim jako třetí skupinu jsme připojili překážky litispendence a rei iudicatae, které jsou procesními podmínkami ve své negaci, protože jsou nikoli jevy, které mají být, nýbrž jevy, které nemají být: ne bis in idem. Ale i vlastnosti soudu a účastníků, které jsou procesními podmínkami, mohou v konkrétním případě mít zápornou podobu, tj. mohou nebýt. Právě k této možnosti a zároveň i k možnosti, že se v konkrétním případě vyskytne

překážka litispendence nebo rei iudicatae, přihlíží osř. tím, že stanoví, co se má v takovém případě dít. V tom tkví specifičnost řízení o přístupnosti řízení o věci samé a rozhodnutí o ní i zdůvodnění jeho zvláštní existence a úpravy.

Povinností soudu v tomto řízení je především zjistit, zda jsou v daném případě splněny všechny procesní podmínky a nejsou-li, učinit určitá opatření. Pokud jde o tato opatření, rozlišuje osř. mezi nedostatkem podmínek, který nelze odstranit, a nedostatkem, který lze odstranit (§ 104), a vedle toho diferencuje i podle nedostatku jednotlivých podmínek.

Neodstranitelný je nedostatek procesní podmínky, nelze-li jej odstranit zásahem soudu nebo účastníků, nýbrž jen legislativním opatřením. Sem patří nedostatek soudní pravomoci tam, kde je vyloučena pravomoc československých soudů i jiných československých orgánů. V takovém případě soud řízení usnesením zastaví (§ 104 odst. 1 osř.). Totéž učiní v případě zjištění, že účastníci uzavřeli rozhodčí smlouvu, a neprohlásí vůči soudu, že na této smlouvě netrvali (§ 106 osř.). Zde tedy jde jen o relativní neodstranitelnost nedostatku, neboť záleží jen na vůli účastníků. Absolutně neodstranitelným nedostatkem, majícím za následek jen zastavení řízení, je nedostatek způsobilosti být účastníkem, pokud nevznikl smrtí účastníka. O postupu soudu v tomto případě viz výše.

Relativně neodstranitelný (nebo odstranitelný) je nedostatek pravomoci tuzemského soudu vůči pravomoci jiného československého státního orgánu, nedostatek pravomoci spočívající v tom, že soudnímu řízení má předcházet jiné řízení, a nedostatek funkční nebo věcné příslušnosti soudu. Zde sice je soud podle § 104 odst. 1 osř. povinen vždy řízení usnesením zastavit, ale jakmile toto jeho usnesení nabylo právní moci, vzniká mu povinnost postoupit věc dotyčnému jinému soudu nebo orgánu. Protože zastavující usnesení vyslovuje s právní mocí jen to, že v dané věci není dána pravomoc soudu nebo jeho funkční či věcná příslušnost, nikoli zároveň to, že věc patří tomu soudu nebo orgánu, kterému byla postoupena, není jím tento orgán či soud vázán. Aby však tímto postoupením nevzniklo nebezpečí promlčení nebo zániku uplatněného nároku, stanoví § 104 odst. 1 zároveň, že právní účinky spojené s podáním návrhu na zahájení řízení zůstávají přitom zachovány; tyto účinky ovšem zaniknou, byla-li věc postoupena jinému orgánu než soudu, jakmile tento orgán rozhodl, že mu věc nepatří. Vyslovil-li soud, jemuž věc byla postoupena a pro který rovněž platí ustanovení § 104 odst. 1 osř., že ani jemu věc nepatří, a zastavil-li proto řízení, zaniknou právní mocí tohoto jeho usnesení právní účinky podání návrhu na zahájení řízení jen v případě, že mu není známo, komu má věc postoupit, a nikomu ji nepostoupí. Tím vzniká negativní kompetenční konflikt.

Relativně neodstranitelný je též nedostatek místní příslušnosti soudu.

Je totiž odstraněn ex lege v důsledku toho, že soud nezkoumal svou místní příslušnost dříve než začal jednat o věci samé, a že ani účastník později při svém prvním procesním úkonu nepodal námitku místní nepříslušnosti (§ 105 odst. 1 osř.). Bylo-li řízení zahájeno podáním návrhu na zahájení řízení nebo dojitím spisů o rozhodčím řízení v pracovním sporu postoupených rozhodčím orgánem, začal soud „jednat o věci samé“ podle tohoto ustanovení, jakmile stanovil rok k jednání s přizváním účastníků k němu nebo jakmile v řízení o způsobilosti k právním úkonům rozhodl předseda senátu, že nenařídí jednání (§ 189 odst. 1 osř.) nebo jakmile v řízení o prohlášení za mrtvého ustanovil nezvěstnému opatrovníka (§ 195 odst. 2 osř.). Bylo-li řízení zahájeno bez návrhu usnesením soudu, je vydání tohoto usnesení zároveň soudem začato projenávání věci samé podle § 105 odst. 1, takže zde soud bez námítky nepříslušnosti není už vůbec oprávněn zkoumat svoji místní příslušnost. „Prvním úkonem, který účastníku přísluší“ podle téhož ustanovení je jakýkoli jeho soudu adresovaný úkon, který může provést v mezidobí od doručení návrhu na zahájení řízení nebo usnesení zahajujícího řízení nebo (v pracovním sporu, předcházelo-li rozhodčí řízení) předvolání k jednání do začátku jednání včetně. Včas je tedy tento úkon účastníkem proveden, byl-li proveden nejpozději, jakmile mu při jednání byla dána soudem příležitost vyjádřit se, a jde-li o řízení bez jednání, nejpozději ve lhůtě, kterou mu soud dal poprvé k vyjádření. Při vydání platebního rozkazu lze nepříslušnost namítnout nejpozději v odporu.

Přezkoumá-li soud v období vymezeném v § 105 odst. 1 osř. otázku své místní příslušnosti a rozhodne-li, že není příslušný, je podle § 105 odst. 2 osř. povinen po právní moci tohoto usnesení postoupit věc soudu, který vzhledem k výsledkům řízení považuje za příslušný, anebo ji za podmínek § 11 odst. 3 osř. předložit nejvyššímu soudu, aby určil příslušný soud. Protože ani zde postoupení věci není závazné pro soud, jemuž je postoupena, může tento soud i bez námítky účastníka popřít svoji příslušnost. V takovém případě je současně jeho povinností předložit věc svému nadřízenému soudu k rozhodnutí o příslušnosti. Rozhodnutí tohoto nadřízeného soudu o tom, zda příslušným je soud, kterému byla věc postoupena, nebo soud, který ji postoupil, je potom pro oba tyto soudy závazné (§ 105 odst. 3 osř.). Závazné by bylo pro oba i v případě, že by v něm byla popřena příslušnost obou; v takovém případě by bylo povinností tohoto nadřízeného soudu předložit věc nejvyššímu soudu, aby podle § 11 odst. 3 určil, který soud je místně příslušný. Svému nadřízenému soudu k rozhodnutí nepředloží soud, jemuž věc byla postoupena, spisy v případě, že on z vlastního podnětu nepopřel svoji příslušnost, ale popřel ji námitkou nepříslušnosti účastník. O této námitce musí rozhodnout nejprve sám. Proti jeho rozhodnutí o ní — bez ohledu na to, zda je kladné nebo záporné, — lze se odvolat, takže potom musí o odvolání rozhodnout soud nadřízený soudu, jemuž věc

byla postoupena, tedy týž soud, který by o otázce příslušnosti rozhodoval z podnětu soudu, jemuž věc byla postoupena, v případě, že tento soud z vlastního podnětu popřel svoji příslušnost. O rozhodnutí odvolacího soudu se v § 105 odst. 3 neříká, že je závazné též pro soud, který pro svoji nepřislušnost věc postoupil. Proto popřel-li odvolací soud příslušnost soudu, jemuž byla věc postoupena, vznikne negativní kompetenční konflikt, který musí vyřešit nejvyšší soud podle § 11 odst. 3 osř.

Jak jsme viděli, stanoví § 104 odst. 1 osř., že postoupí-li soud pro nedostatek soudní pravomoci věc jinému příslušnému orgánu nebo postoupí-li ji pro nedostatek věcné příslušnosti soudu jiného druhu, zůstávají zachovány právní účinky spojené s podáním návrhu na zahájení řízení. V § 105 osř. se naproti tomu nestanoví pro případ postoupení věci jinému soudu nic takového. Proto se vnučuje otázka, zda ono ustanovení přes to platí či neplatí i zde.

Podmínky stanovené v § 105 osř. pro postoupení věci jinému soudu jsou stejné jako podmínky pro to stanovené v § 104 odst. 1 osř., tj. zastavení řízení, jehož důsledkem by byl v případě § 104 odst. 1 osř. zánik právních účinků spojených s podáním návrhu na zahájení řízení, kdyby jejich zachování zákon nestanovil v § 104 odst. 1 výslovně. Proto z toho, že pro případ postoupení věci podle § 105 osř. zákon jejich zachování výslovně nestanovil, je třeba vyvozovat, že pro tento případ je nelze považovat za zachovány. O otázce účelnosti takové zákonné úpravy lze však velmi pochybovat. Proto nelze jako vysloveně nesprávný označovat názor, že i v případě § 105 zůstávají účinky spojené s podáním návrhů na zahájení řízení zachovány; pro tento názor svědčí též to, že podle § 105 odst. 2 soud nezastavuje řízení, když věc postupuje jinému soudu.

Vždy je odstranitelný nedostatek procesní způsobilosti účastníka. V duchu § 104 odst. 2 osř. je zde totiž soud povinen postarat se o ustanovení opatrovníka a má-li účastník opatrovníka, přizvat ho do řízení. Nemá-li procesně nezpůsobilý účastník zákonného zástupce už od počátku řízení, soud zpravidla (výjimka v § 29 odst. 1 osř.) řízení přeruší, dokud nebude ustanoven opatrovník. Totéž učiní, ztratí-li účastník za řízení procesní způsobilost a není zastoupen zástupcem s plnou mocí pro celé řízení; má-li však takového zástupce, pokračuje bez přerušení v řízení, ale nesmí, dokud nebyl ustanoven opatrovník, vydat rozhodnutí, kterým se řízení končí (§104 odst. 2, § 109 odst. 1 písm. a). Soud může řízení přerušit též v případě, zemřel-li zákonný zástupce účastníka nebo ztratil-li způsobilost jednat před soudem (§ 109 odst. 2 písm. b). Konečně je nedostatek procesní způsobilosti odstraněn konvalidací úkonů účastníka.

Pokud podle toho, co o tom bylo výše řečeno, považujeme průkaz toho, že ten, kdo vystupuje jako zákonný zástupce, je v daném případě zákonným zástupcem procesně nezpůsobilého účastníka, za procesní podmínku,

je její nedostatek vždy odstranitelný buď tím, že zákonný zástupce na výzvu soudu předloží dotyčný důkaz, nebo nepředloží-li jej tím, že soud si jej opatří sám, nebo tím, že se soud postará o ustanovení opatrovníka, nebo tím, že předseda senátu ustanoví opatrovníka v případě nebezpečí z prodlení (§ 29 odst. 1 osř.).

Jak by postupoval soud v případě nedostatku plné moci pro toho, kdo se vydává za zvoleného účastníkovu zástupce, bylo řečeno už výše. K tomu sluší vzhledem k § 104 odst. 2 osř. dodat, že nebyla-li plná moc přes výzvy soudu prokázána a vznikla nutnost vydat rozhodnutí, jímž se řízení (na prvním stupni) končí, musí soud řízení odročit a pozvat účastníka osobně k jednání, při kterém už lze takové rozhodnutí vydat i když se řádně předvolaný účastník osobně nedostavil (§ 101 odst. 2 osř.).

Konstatuje-li soud nedostatek procesní způsobilosti účastníka, je povinen, jakmile byl v podstatě jeho vlastním přičiněním tento nedostatek odstraněn, provést řízení o věci samé a rozhodnout o ní (za předpokladu, že jsou dány i ostatní procesní podmínky). Zde tedy soud odstraňuje nedostatek určité procesní podmínky — lze říci — ve svém zájmu.

Konstatuje-li soud nedostatek soudní pravomoci a své příslušnosti, v důsledku čehož řízení zastavuje a věc postupuje jinému podle jeho mínění kompetentnímu soudu nebo orgánu, říká tím nejen, že není oprávněn konat řízení o věci samé a rozhodovat o ní čili že pro něj jde o neodstranitelný nedostatek některé této procesní podmínky, nýbrž i to, že je k tomu oprávněn někdo jiný, zejména soud nebo orgán, kterému věc postupuje. Lze tedy říci, že zde je soud činný v zájmu jiného soudu nebo orgánu, při čemž však tento jiný soud nebo orgán není jeho postupem vázán.

V případě dvou vedle sebe probíhajících řízení o tomtéž je překážka litispence pro obě tato řízení odstraněna tím, že kterékoli z nich bude zastaveno. Zde lze tedy sice rovněž říci, že zastavení řízení jednoho je v zájmu druhého, ale oproti předchozímu případu je zde rozdíl spočívající v tom, že ono zastavení jednoho řízení je pro druhé závazné v tom smyslu, že bez něho by soud konající druhé řízení nemohl toto řízení skončit rozhodnutím o věci samé.

Je-li překážkou řízení *res iudicata*, neznamená jeho zastavení, které je zde jediným právně možným řešením situace, na rozdíl od předchozích tří případů ani rozhodnutí ve vlastním zájmu ani závazné nebo nezávazné rozhodnutí v zájmu jiného soudu nebo orgánu, nýbrž pouhé amulování protiprávní situace vytvořené zahájením řízení. Totéž platí, je-li řízení v jiné než majetkoprávní nebo manželské věci o neplatnost manželství z důvodu bimacie nebo přibuzenství v přímé linii zastaveno pro nezpůsobilost toho, kdo se vydává za účastníka řízení, být účastníkem řízení.

Темой статьи являются процессуальные условия и их установливание в гражданском процессе. Процессуальными условиями считаются условия допустимости разбирательства и постановления решения по существу дела. Таковыми являются компетенция и подсудность суда, способность того, кто в производстве выступает в качестве участника, быть участником, и его процессуальная способность, легитимация законного представителя и избранного представителя, возбуждение производства, и наконец, требование, чтобы производству не возбраняло препятствие *litispendence* или *rei iudicatae*. Процессуальными условиями в указанном смысле не считаются, ни беспристрастность судьи, ни правильный состав суда, так как это — условия допустимости не только разбирательства и постановления решения по существу дела, но и производства по установлению существования процессуальных условий.

Ответ на вопрос, даны ли в индивидуально определенном процессе все процессуальные условия или нет, или же какие из них даны и какие нет, является юридическим заключением, выведенным из фактов. Так как процессуальные условия являются институтом процессуального права, и это юридическое заключение является всегда заключением процессуально-правовым, выведенным из фактов, являющихся решающими в процессуально-правовом отношении. Само собой разумеется, что по содержанию эти факты отличаются друг от друга в зависимости от отдельных процессуальных условий. Наряду с этим они отличаются друг от друга и тем, что в некоторых случаях они являются юридическими фактами только с точки зрения предписаний процессуального права, а в других — юридическими фактами и с точки зрения предписаний материального права. Последствия этих их различий отражаются затем и в способе, каким проверяется их существование в гражданском процессе. Различен и этот способ. В статье все это анализировано более подробно.

В заключительной части статьи начертан порядок действий суда в случае, когда он установил недостаток того или другого процессуального условия. И здесь мы встречаемся с различиями, которые вытекают, с одной стороны, из того, насколько в конкретном случае недостаток является устранимым или неустранимым, и, с другой стороны, из того, насколько недостаток заключается в существовании какого-либо и какого препятствия производства или в недостатке какого-либо позитивного процессуального условия.

Summary

The article in question deals with procedural conditions and their ascertainment in civil proceedings. Are considered as constituting procedural conditions the conditions of the admissibility of the procedure itself and of the decision which has to be taken in the matter. The conditions in question are the jurisdiction and the competence of the court, the capacity of the subjects appearing as participants in the procedure to be participants and their procedural capacity, the authorization of the legal representative and of the appointed representative, the opening of the procedure and finally the fact whether there exists some obstacle of *litispendence* or of *rei iudicatae*. Are not considered as procedural conditions in the above mentioned sense the disinterestedness of the judge and the correct composition of the court, because these facts constitute conditions not only of the procedure and the decision to be taken, but also conditions of the procedure concerning the existence of the procedural conditions themselves.

The answer to the question whether in a concrete procedure all the procedural conditions exist or not, eventually which of them exist and which not, constitutes a juridical conclusion drawn from facts. Because of the fact that the procedural conditions constitute an institution of the procedural law, this juridical conclusion is always itself a procedural conclusion, drawn from facts decisive from the point of view of the procedural law. It is obvious that these facts differ, as far as their content is concerned, according to the different involved procedural conditions.

Besides that, they differ also because of the fact that in some cases they constitute juridical facts only from the point of view of the provisions of the procedural law, whereas in other cases they constitute juridical facts also from the standpoint of view of the material law. The consequences of these differences are reflected also in the method by which their existence in a civil procedure is verified. These methods are in fact also different. The article analyses and elaborates in detail all these matters.

In the final part of the article are outlined the proceedings of the court in the case when the court has ascertained that some of the procedural conditions is missing. Even here differences exist, depending on the one hand on the fact whether in the concrete case the lack is a removable or an unremovable one, on the other hand on the fact whether the lack consists in the existence of a certain and which obstacle to the procedure or in the lack of a certain positive procedural condition.

The article in question deals with procedural conditions and their ascertaining in civil procedure. Are considered as constituting procedural conditions the conditions of the admissibility of the procedure itself and of the decision which has to be taken in the matter. The conditions in question are the jurisdiction and the competence of the court, the capacity of the subjects appearing as participants in the procedure to be participants and their procedural capacity, the authentication of their legal representative and of the appointed representative, the opening of the procedure and finally the fact whether there exists some obstacle of hindrance or of refusal. Are not considered as procedural conditions in the above mentioned sense the distinctness of the judge and the correct composition of the court, because these facts constitute conditions not only of the procedure and the decision to be taken but also conditions of the procedure concerning the existence of the procedural conditions themselves.

The answer to the question whether in a concrete procedure all the procedural conditions exist or not eventually which of them exist and which not constitutes a juridical conclusion drawn from facts. Because of the fact that the procedural conditions constitute an institution of the procedural law, this juridical conclusion is always itself a procedural conclusion drawn from facts decisive from the point of view of the procedural law. It is obvious that these facts differ as far as their content is concerned, according to the different involved procedural conditions.

Vztah občanského procesu k občanskému a rodinnému právu

Отношение гражданского процесса к гражданскому
и семейному праву

The relationship between the civil procedure
and the civil and family law

ZDENĚK ČESKA

V občanském procesu poskytují soud a státní notářství ochranu především právům ze vztahů občanskoprávních a rodinných, přičemž ochrana práv z občanskoprávních a rodinných vztahů tvoří nejpodstatnější část soudní a notářské agendy. Občanský proces je hlavním a nejúčinnějším prostředkem ochrany uvedených subjektivních práv z občanskoprávních a rodinných vztahů.

Tento článek klade si za úkol věnovat pozornost tomu, v čem vlastně úloha občanského procesu při ochraně práv občanů, popřípadě socialistických organizací spočívá, tj. chce ukázat a vysvětlit vztah občanského procesu k občanskému a rodinnému právu.

Je dobře známa a bývá také v procesualistických pracích často citována ta pasáž jedné z raných prací K. Marxe, ve které Marx vystihl poměr procesu k hmotnému právu takto: „Hmotnému právu odpovídají nutně, jemu vlastní procesní formy. Proces a právo jsou tak těsně vzájemně spjaty, jako např. formy rostlin a živočichů jsou spjaty s masem a krví živočichů. Jeden duch musí ovládat proces i zákony, protože proces je jen formou života zákona, vlastně projevem jeho vnitřního života.“¹⁾

¹⁾ K. Marx - B. Engels, Sočinenija, sv. 1, Moskva—Gosizdat, str. 258 (rus.).

Uvedená pasáž, která má obecnou platnost, i když byla vyslovena pro oblast trestního práva a trestního procesu, zobrazuje i vztah mezi občanským a rodinným právem na jedné straně a občanským procesem na straně druhé.

Občanské a rodinné právo na jedné straně a občanské procesní právo na straně druhé jsou samostatnými obory práva, samostatnými články právního řádu, které však spolu těsně souvisí a navzájem se doplňují. S. N. Abramov o tom říká: „Tak bez občanského procesního práva nebylo by občanské právo zajištěno, bylo by zbaveno reálnosti.“²⁾ A na jiném místě: „Spolu s tím občanské procesní právo bez občanského práva bylo by nemyslitelné a nemožné, protože právě na hájení a ochranu občanských práv je občanské procesní právo zaměřeno.“³⁾

Opravdu. Bez občanského procesu ztrácely by vlastně normy občanského a rodinného práva, jak ještě bude ukázáno, povahu právních norem a občanský proces bez hmotněprávní náplně by na tom byl ještě hůře, protože by byl vlastně samoučelem. A proces svůj účel má. Akademik Hora napsal, že kulturním posláním procesu je dopomáhat objektivnímu právu (právnímu řádu) k uplatnění. Každý proces má podle něho napomáhat prostřednictvím k tomu ustanovených orgánů a předepsaným postupem k uskutečnění právního řádu. Posláním civilního procesu pak je určení, na čí straně je právo, popřípadě i vynucení nebo zajištění tohoto práva.⁴⁾

Pro právníka v praxi je stejně důležitá znalost předpisů občanského a rodinného práva, jako znalost předpisů procesních. Platí to zejména pro soudce, kterému umožňuje důkladná znalost hmotněprávních ustanovení vést řízení se zaměřením na okolnosti rozhodné pro posouzení věci a správně rozhodnout daný případ. Znalost procesního práva pak umožňuje soudcům, aby oni byli skutečnými „pány sporu“, tj. dokázali dovést řízení co nejrychleji a co nejhospodárněji k žádoucímu konci, dávajíc všem účastníkům řízení stejnou příležitost k využití všech jejich procesních práv a jsouce dbalí toho, aby žádný z účastníků neutrpěl újmu pro nedostatek právních znalostí. Stěží může něco působit v procesu trapněji, než když si účastníci uvědomí, že si soud vlastně v určité procesní situaci neví rady. A přitom staví praxe před soudy často více problémů procesních než vlastních problémů občanského a rodinného práva.

²⁾ S. N. Abramov, Sovětskij graždanskij process, Moskva 1952, str. 9.

³⁾ Tamtéž, str. 10.

⁴⁾ V. Hora, Učebnice civilního práva procesního, Praha 1947, str. 9.

Právo je souhrn *pravidel chování* lidí, která vydává předepsaným způsobem vládnoucí třída, prostřednictvím státu, v zájmu zajištění pořádku pro ni výhodného, a jejichž dodržování *vynucuje* pomocí státního aparátu. Přitom je charakteristickým rysem právních norem právě možnost jejich vynucení pomocí státního aparátu. Tímto rysem se odlišují právní normy od norem morálních. To platí i pro právo socialistické společnosti.

Uvedené obecné vymezení pojmu práva má ovšem na mysli právní řád (právo v objektivním smyslu) jako celek, ale protože *minus in maiore continetur*, vztahuje se i na jednotlivá odvětví, která jsou součástí právního řádu. Platí tedy to, co je obsaženo v obecné definici práva i pro právo občanské a rodinné. To znamená, že rovněž pravidla chování obsažená v předpisech občanského a rodinného práva jsou vynutitelná státní mocí.

Způsob vynucení takového chování, které by odpovídalo občanskoprávním normám a normám rodinného práva, není však již tak naprosto zřejmý jako u norem některých jiných právních oborů, zejména pak u norem trestního práva.

V právním řádu se setkáváme s normami různého druhu. Jedny z nich *přikazují* přímo určité chování, jiné zase určité chování *zakazují*. U norem obsahujících příkaz určitého chování jde o to, aby bylo splněno, co norma nařizuje, a proto je třeba zajistit zásah státního aparátu pro případ nedodržení normy se zaměřením na donucení povinného k tomu, co mu norma nařizuje. U norem zapovídajících je tomu naopak. Zde se počítá se státním zásahem pro případ, že by došlo k takovému chování, které je popsáno v příslušné právní normě. Tak v trestním právu se setkáme ponejvíce s normami zakazujícími určité chování, v občanském a rodinném právu spíše s normami obsahujícími příkaz určitého chování. I v trestním právu se však vyskytují normy přikazující a v občanském právu opět normy zakazující určité chování.

Klasicky konstruovaná právní norma má obsahovat tři prvky:

1. *hypotézu*, stanovící předpoklady použití normy, tj. podmínky, za nichž se může uskutečnit to, co je popsáno v dispozici;
2. *dispozici*, popisující příslušný příkaz nebo zákaz určitého chování, tj. stanovící práva a povinnosti účastníků těch právních vztahů, o které jde;
3. *sankci*, stanovící následky, jaké bude mít za předpokladu splnění hypotézy nedodržení příkazu, popřípadě porušení zákazu takového chování, které je popsáno v dispozici.

S takto klasicky konstruovanou právní normou, která by obsahovala všechny požadované prvky, se však setkáváme zřídka. V konkrétních

ustanoveních jednotlivých právních předpisů zpravidla jeden nebo dokonce dva prvky chybí. Tak např. hlavním obsahem trestních zákonů, jak říká učebnice trestního práva, je výpočet znaků trestného činu (dispozice), a trestů, popřípadě ochranných opatření, které jsou na ně stanoveny (*sankce*).⁵⁾ Přitom dispozice zahrnuje v sobě *hypotézu*, tj. označení podmínek, za kterých se norma jako pravidlo chování uplatní. Obsah dispozice se přibližně shoduje s obsahem pojmu *skutkové podstaty* trestného činu, o který jde.⁶⁾

V občanském právu je situace ještě složitější. Správně to vystihuje akademik Knapp, když říká: „Občanské právo tedy v hypotézách svých norem závazně určuje, kdo je subjektem občanského práva, jaké jsou právní skutečnosti, ze kterých vznikají subjektivní práva a povinnosti v občanském právu, a jaké jsou předměty, jichž se tato subjektivní práva a povinnosti mohou týkat.“⁷⁾ To tedy znamená, že hypotézy, obsažené většinou v obecné části občanského zákoníka, nemusí již být v jednotlivých ustanoveních dalších částí zákona opakovány. Odtud i Knappovo vysvětlení dispozice v občanskoprávních normách: „Dispozice norem občanského práva upravuje následky splnění hypotézy, zejména následky právních skutečností, a to právních úkonů a některých událostí. Těmito následky jsou zpravidla subjektivní práva a povinnosti, tj. zákonem chráněná, resp. zákonem daná míra možnosti resp. nezbytnosti lidského chování. Předmětem úpravy dané dispozicí norem občanského práva je tedy zpravidla lidské chování.“⁸⁾

Problémem u občanskoprávních norem jsou však *sankce*. Zatímco pro trestněprávní normy je přímo charakteristické, že obsahují *sankce*, shodují se představitelé naší civilistiky v tom, že v normách občanského a rodinného práva *sankce* většinou výslovně vyjádřeny nejsou. Přesto však přece jen podle jejich názoru takové občanskoprávní *sankce* existují. Tak např. V. Knapp uvádí: „Sankce normy upravuje následky protiprávních úkonů a některých událostí, s nimiž jsou spjaty následky odpovědnosti. V důsledku občanskoprávní odpovědnosti vznikají vždy nová práva a nové po-

⁵⁾ Československé trestní právo, díl I., Orbis—Praha, 1959, str. 129.

⁶⁾ Tamtéž, str. 130. Jiného názoru, než který je zastáván v učebnici trestního práva, je O. Weinberger, který v článku věnovaném dispozici trestních norem kritizuje na základě logického rozboru jak tradiční terminologii, tak i tradiční pojetí struktury norem trestního práva. V jednom ze závěrů, k nimž dospívá, uvádí autor, že „nelze mluvit o splnutí strukturálních součástí v normách trestního práva“ a že to, co se nazývá dispozice normy trestního práva, je ve skutečnosti podmínka trestní normy, kdežto „druhá část této normy, vyjadřující sankci, má v této normě postavení a funkci dispozice“. (Srov. O. Weinberger, O pojmu dispozice, Právník 1959, str. 169.)

⁷⁾ V. Knapp, Předmět a systém československého socialistického práva občanského, NČSAV—Praha, 1959, str. 81.

⁸⁾ Tamtéž, str. 82.

vinnosti, tj. vzniká odpovědnostní závazek. Předmětem úpravy sankce norem občanského práva je tedy vždy určité lidské chování.⁹⁾

Značnou pozornost věnuje otázce občanskoprávních sankcí i Št. Luby. Celá jedna kapitola jeho obsáhlé práce o prevenci a odpovědnosti v občanském právu pojednává o této otázce a je také nazvána: „Právne následky protiprávneho úkonu (sankcie).“¹⁰⁾ V této kapitole vyzdvihuje autor význam občanskoprávních sankcí, který vidí v tom, že se vůbec sankcionuje zaviněné ohrožení a porucha právních poměrů a že se sankcemi kromě toho postihuje široký okruh nezaviněných, ale protiprávních ohrožení a poruch právního poměru. Souhlasně s Knappem uvádí i Luby, že v případě ohrožení nebo porušení práv vznikne místo ohroženého nebo porušeného právního poměru nový právní poměr, právní poměr odpovědnostní, a to mezi odpovědnou a poškozenou osobou. Přitom *sankcí* třeba rozumět určitou občanskoprávní povinnost. Vyplývá to ze závěru, ke kterému Luby dospěl: „Zo všetkého, čo sme povedali, vyplýva, že sankciami sú všetky tie následky, ktoré vznikajú z protiprávneho úkonu ako zo záväzkového dôvodu. Týmito následkami (a to sme zistili pri výkladoch o zodpovednosti), musia byť nevyhnutne právne povinnosti, ...“.¹¹⁾

Luby též uvádí, že občanské právo počítá i s trestní represí, avšak nespojuje se jí a zajišťuje plnění právních povinností i ostatními občanskoprávními sankcemi, jež ovšem nepůsobí jen represivně, ale rovněž preventivně.¹²⁾

Odpovědnostní povinnost, představující podle Lubyho sankci právní normy, je povinnost, která se od jiných, zejména závazkových povinností odlišuje tím, že vzniká z protiprávního úkonu jako zavazovacího důvodu, přičemž je obsah odpovědnostní povinnosti stejný jako u povinností jiných.¹³⁾

Hovoří se tedy o „občanskoprávních sankcích“ v souvislosti s odpovědností, zejména pak s odpovědností za způsobenou škodu, za získání *neoprávněného majetkového prospěchu* (podle dřívější terminologie za „bezdůvodné obohacení“), s odpovědností za *vady*, a konečně s odpovědností za *prodlení*, tj. za to, že nedošlo k řádnému a včasnému splnění závazku. V uvedeném smyslu používá termínu „sankce“ také hospodářský zákoník, který dokonce výslovně označuje povinnost placení penále v důsledku prodlení jako „majetkové sankce“ (§ 141–144 hosp. zák.).

Lze tu vidět určitou obdobu s trestním právem. I tu je totiž zakázáno určité chování, protože dojde-li k němu, mohou postihnout toho, kdo se takového chování dopustí, určité nepříznivé následky.

⁹⁾ Tamtéž, str. 82.

¹⁰⁾ Št. Luby, Prevencia a zodpovednosť v občianskom práve, NSAV Bratislava, 1958, díl II., str. 313.

¹¹⁾ Tamtéž, str. 315.

¹²⁾ Tamtéž, str. 316.

¹³⁾ Tamtéž, str. 318.

A přece zde není situace stejná jako u norem trestního práva. Normy trestního práva obsahují ve své sankci přímo určení toho, jakého způsobu státního donucení bude použito proti tomu, kdo se dopustí trestného činu. Podobně je tomu i u provinění podle zákona o místních lidových soudech, popřípadě u přestupků podle zákona o zajišťování socialistického pořádku. Je tomu však podobně i u jiných norem, ba dokonce i u norem mezinárodního práva. Tak např. se dočteme v čl. 41 a 42 Charty Spojených národů o opatřeních, kterých může být použito podle rozhodnutí Rady bezpečnosti proti tomu, kdo ohrožuje nebo porušuje mír, anebo kdo se dopouští útočného činu. I tu jde tedy o pohružku konkrétním donucením nikoli ze strany jednoho státu, ale dokonce většího počtu států, které jsou signatáři Charty.

A právě v takovýchto případech, kde se přímo uvádí, jakých opatření, přesněji řečeno jaké formy donucení bude použito proti tomu, kdo poruší určitou právní normu, lze hovořit podle mého názoru o *sankcích* ve vlastním smyslu toho slova. Ukazuje na to i jiný význam, v jakém se užívá výrazu „sankce“. Sankcí nebývá označována jen příslušná část právní normy, ale také sám prostředek donucení. Proto se často hovoří o „používání sankcí“ apod. Z toho pak plyne, že by měly za sankce právních norem být považovány jen ty části právních norem, které obsahují pohružku donucením ze strany státu, jinak řečeno ty části právních norem, které stanoví způsob státního zákroku v případě nedodržení právní normy a tím zároveň způsob ochrany práv oprávněného subjektu.

V čem totiž spočívá občanskoprávní sankce u náhrady škody? Knapp i Luby se shodují v tom, že ve vzniku odpovědnostní povinnosti, která se po obsahové stránce podle výslovného vyjádření Lubyho nikterak neliší od jiných povinností, tedy třeba od povinnosti zaplatit kupní cenu. Troufám si tu však tvrdit i více, a to že pro tuto odpovědnostní povinnost platí stejný režim jako pro povinnosti jiné a že tedy v občanském právu se i tam, kde jde o odpovědnostní závazek, setkáváme jen se stanovením práv a povinností jako v případech jiných, ve kterých se stal podkladem vzniku právního vztahu třeba právní úkon. Z hlediska určení způsobu, jakým má dojít v případě nedodržení povinnosti k jejímu vynucení pomocí státního aparátu, a tím i z hlediska určení způsobu realizace práva, jež uvedené povinnosti odpovídá, je zajisté nerozhodné, zda vznikla z právního úkonu, události nebo z protiprávního úkonu. A v tomto směru je u drtivé většiny občanskoprávních norem situace stejná. Způsob případného vynucení povinnosti uložené příslušnou normou, tedy způsob, jakým stát dopomůže oprávněnému subjektu k realizaci určitého jeho subjektivního práva, je zde zamlčen.

Rozumíme-li tedy *sankcí*, jak to činí učebnice teorie státu a práva, jakoukoli „zvláštní újmu, jež má stihnout porušitele právní normy (delikventa), tj. každého, kdo by za podmínek stanovených v hypotéze nezachoval pra-

vidlo stanovené v dispozici¹⁴⁾ a chceme-li spatřovat uvedenou zvláštní újmu ve vzniku nového závazku, tedy v přeměně zákazu určitého chování v příkaz chování jiného, pak můžeme hovořit o občanskoprávních sankcích stejně jako o hospodářskoprávních sankcích v tom smyslu, jak to běžně naše civilistická literatura činí. Podle mého názoru je však přesné hovořit o *sankcích* u norem *občanského a rodinného práva* jen tehdy, když tyto normy obsahují *pohrůžku donucením*, tj. určení takového opatření, kterého má být použito k vynucení příslušné povinnosti nebo chceme-li, určení způsobu, jakým se oprávněný domůže za pomoci státního aparátu uskutečnění svého práva. Takových norem, které by obsahovaly sankce v uvedeném smyslu, nalezneme pak v základních předpisech občanského a rodinného práva jen malý počet.

Občanský zákoník činí nutnost vyjádření sankcí v jednotlivých ustanoveních zbytečnou již proto, že obsahuje v § 4 toto ustanovení obecné povahy: „Proti tomu, kdo právo ohrozí nebo poruší, lze se domáhat ochrany u orgánu, který je k tomu povolán. Není-li v tomto zákoně stanoveno nic jiného, je tímto orgánem soud.“ Možnost dovolat se ochrany svých práv u soudu, popřípadě u jiného orgánu, je ovšem možností dosáhnout použití státního donucení proti tomu, kde neplní své povinnosti, v tom směru, aby ustal v ohrožování nebo porušování práv, která má respektovat.

Uvedená obecná možnost dovolat se ochrany svého práva pomocí soudního zákroku je opakována a rozvedena i v některých konkrétních ustanoveních. Tak je tomu např. u § 132 občanského zákoníka, podle něhož se může občan domáhat ochrany proti tomu, kdo neoprávněně zasahuje do jeho vlastnického práva; zejména tu má občan právo požadovat vydání věci, která je mu neprávem zadržována. Ustanovení § 132 občanského zákoníka tak přímo ukazuje, jak bude proveden zákrok k ochraně osobního vlastnictví, tj. jak bude donucen rušitel vlastnického práva k tomu, aby rušení zanechal. (Ochrana práv občanů a státní donucení jsou vlastně dvě strany téže mince, protože v právu jeden z těchto institutů není bez druhého možný.) Uvedené ustanovení § 132 obč. zák. tedy již nestanoví práva a povinnosti z určitého vztahu, ale poskytuje možnost dovolat se účinné ochrany práva ze strany státu. Bere tak na sebe podobu sankce pro případného rušitele práva.

Podobně najdeme několik ustanovení majících charakter sankce nebo alespoň obsahujících sankce i v zákonu o rodině. Jsou to např. ustanovení § 43–46 zák. o rod., kde jsou uvedena konkrétní opatření, kterých mohou použít státní orgány v důsledku toho, že rodiče neplní řádně své povinnosti k dětem.

¹⁴⁾ Obecná teorie státu a práva, I. SNPL—Praha, 1965, str. 127.

4. Normy občanského a rodinného práva tedy zpravidla neurčují, jakého způsobu donucení bude použito v případě porušení práv nebo nedodržení povinností těmito normami stanovených.

Se *svépomocí* tu dost dobře vystačit nelze, protože ta se může uplatnit jen zřídka, a to ještě jen za podmínek předpokládaných zákonem. Rosenberg správně poukazuje na to, proč se od *svépomoci*, která za starých časů byla velmi rozšířena, upustilo, tj. proč byla vůbec zakázána nebo alespoň silně omezena. Důvodem tu bylo, že ne vždy ten, kdo je silnější, je také v právu.¹⁵⁾ Tím ovšem, že stát vyloučil *svépomoc*, vzal na sebe povinnost určit, na čí straně je právo, ale také povinnost postarat se o uskutečnění práva.¹⁶⁾

A tím se dostáváme k jádru vzájemného vztahu mezi občanským a rodinným právem na jedné straně a občanským procesem na straně druhé. *Občanský proces* představuje v oblasti občanského a rodinného práva *hlavní prostředek ochrany subjektivních práv občanů i organizací* a tím tedy i *hlavní prostředek státního donucení k tomu*, aby došla svého uplatnění práva z občanskoprávních a rodinných vztahů.

Občanskoprávní a rodinnoprávní předpisy nemusí obsahovat v každém jednotlivém ustanovení určení způsobu, jakým dojdou svého uplatnění práva, jež mají v těchto ustanoveních svůj podklad, protože je obecně dána možnost soudní ochrany těchto práv.

V čem však spočívá zákrok státu na obranu práv z občanskoprávních a rodinných vztahů? Tento zákrok se uskutečňuje ve dvou fázích: *prvou fází* představuje *projednání věci a rozhodnutí o sporném právu*, kdežto *druhou fází* tvoří *výkon soudních rozhodnutí*, nazývaný podle dřívějších předpisů soudní exekucí.

Přitom třeba mít na paměti, že v celé řadě případů uskutečněním *prvé fáze* soudní zákrok na obranu sporného práva skončí a že *druhé fáze* již nebude zapotřebí. Tak tomu bude ve všech případech, kdy rozhodnutí soudu bude mít určovací povahu, tj. kdy bude jeho výrok obsahovat jen vymezení právního vztahu mezi účastníky řízení nebo určení existence či neexistence určitého práva některého z účastníků, aniž by přitom tento výrok ukládal splnění nějaké povinnosti, zejména povinnosti něco vydat, zaplatit, provést práci, vyklidit, strpět, něčeho se zdržet apod. Mezi určovací výroky třeba zařadit všechny výroky zamítavého obsahu, i když návrhovatel požadoval na soudu vydání rozhodnutí, které by odsuzovalo odpůrce k určitému plnění. Druhé fáze soudního zákroku nebude třeba ani

¹⁵⁾ Leo Rosenberg, Zivilprozess, Berlin, str. 7.

¹⁶⁾ V. Hora, Exekuční právo, Praha 1938, str. 13.

tehdy, kdy sice bude výrokem rozhodnutí uloženo určité plnění, ale povinný se tomuto výroku dobrovolně podrobí a splní bez dalšího, co mu soudní rozhodnutí ukládá.

Na druhé straně bude nezbytné použít i druhé fáze soudního zákroku — výkonu rozhodnutí — tam, kde ten, komu soudní rozhodnutí nebo soudní smír, který má účinky pravomocného rozsudku (§ 99 odst. 3 obč. soud. řádu), ukládají určitou povinnost, ve stanovené lhůtě tuto povinnost nesplní.

Na první pohled se zdá, že je to až výkon rozhodnutí, který představuje státní donucení k plnění povinností uložených v rozhodnutí nebo smíru. Při něm totiž dochází k vlastnímu, sit venia verbo „fyzickému“ přinucení občana nebo organizace, aby splnili uložené jim povinnosti. Ukládá-li rozhodnutí občanovi vydat určitou věc a občan ji dobrovolně nevydává, bude mu věc odňata proti jeho vůli pracovníkem soudu a vydána oprávněnému. Nezaplatí-li povinný peněžitou částku, kterou má zaplatit podle vykonatelného rozhodnutí nebo smíru, budou mu k návrhu oprávněného podle nařízení soudu proti jeho vůli prováděny srážky ze mzdy, kterými bude příslušná částka oprávněnému uhrazena. To tedy je na poli občanského práva ono donucení, jež je předpokládáno v obecném vymezení pojmu práva a jež není patrné ze samotných ustanovení občanskoprávních a rodinnoprávních předpisů.

Za donucení pomocí státního aparátu třeba však považovat i uvedenou prvou fázi, tj. projednání a rozhodnutí věci, třebaže z ní snad donucovací funkce zcela očividná není.

Jestliže totiž někdo neplní dobrovolně své povinnosti z občanskoprávních nebo rodinných vztahů, vystavuje se nebezpečí, že se oprávněný proti němu dovolá pomoci toho orgánu, do jehož pravomoci ochrana práv z uvedených vztahů náleží, tj. v drtivé většině případů soudu. Soudní řízení si zpravidla vyžádá určitých nákladů, ať již v podobě soudního poplatku, odměny za zastupování advokátem, výdajů na dokazování, jako např. svědeckého, znalečného, nebo konečně též hotových výdajů s cestou k soudu, a to jízdného, popřípadě i stravného a nocležného. Povinnost k zaplacení těchto nákladů stihne až na malé výjimky toho, kdo neměl v řízení úspěch. To vyplývá i z ustanovení § 142 a 143 obč. soud. řádu, upravujících povinnost k náhradě nákladů řízení na základě úspěchu ve věci. Přitom ten, kdo ohrozil nebo porušil právo druhého, zůstane v řízení nepochybně bez úspěchu a stihne jej povinnost zaplatit náklady řízení, tj. povinnost, která by mu v případě dodržení příslušných norem občanského a rodinného práva nevznikla.

V tom okamžiku, kdy se dovolá ten, jehož právo bylo ohroženo nebo porušeno, soudní ochrany, vzniknou mezi ním a soudem, jakož i mezi ním a jeho odpůrcem — rušitelem jeho práva — nové právní vztahy, vztahy

procesní, a z těchto vztahů i nová práva a nové povinnosti. Na tom, kdo byl označen za rušitele cizího práva bude, aby se k věci vyjádřil, a jestliže se domnívá, že žádné právo ani neohrozil ani neporušil, popřípadě všechny své povinnosti řádně splnil, aby se před soudem v tomto směru bránil. Podle § 101 odst. 1 obč. soud. řádu jsou účastníci řízení „povinni přispět k tomu, aby bylo dosaženo účelu řízení zejména tím, že pravdivě a úplně vylíčí všechny potřebné skutečnosti, označí důkazní prostředky a že dbají pokynů soudu“. Často je třeba vyslechnout účastníky řízení v rámci provádění důkazů. S tím se počítá v § 131 obč. soud. řádu, podle něhož „nařídí-li soud jako důkaz výslech účastníků, jsou účastníci povinni dostavit se k výslechu; mají vypovědět pravdu a nic nezamlčovat“. Je pravda, že není vyloučeno, aby v určitém řízení zůstal účastník nečinný. I na takový případ je v občanském soudním řádu pamatováno. V § 101 odst. 2 obč. soud. řádu se praví, že soud „pokračuje v řízení, i když jsou účastníci nečinní“. V nepřítomnosti účastníků může pak soud provádět jednotlivé úkony. I když se však účastník chová v řízení nečinně, neznamená to, že by se pak nemusil podrobit výsledkům provedeného řízení, tj. prakticky soudnímu rozhodnutí. Tak tomu je též v případě, že bylo rozhodnuto ve zkráceném řízení podle § 172 obč. soud. řádu platebním rozkazem a že tento rozkaz v důsledku nepodání odporu nabyl podle § 174 odst. 1 obč. soud. řádu účinků pravomocného rozsudku.

Nečinnost účastníků nebude však v občanském soudním řádu pravidlem. Vždyť již v základních ustanoveních občanského soudního řádu se předpokládá (§ 6), za účelem správného zjištění skutečného stavu věci, jakož i rychlé a účinné ochrany práv, *součinnost* soudu se všemi, kdo se účastní řízení, tedy především se samotnými účastníky. Účastník může být však v řízení činný i prostřednictvím svého zástupce, což znamená, že se třeba sám vůbec před soudem nemusí objevit a přece vyvíjí v procesu náležitou činnost. Avšak i tam, kde je zastoupen zmocněncem, musí se účastník bezpodmínečně dostavit osobně k soudu, jestliže si soud přeje vyslechnout jej k důkazu podle § 131 obč. soud. řádu. Kdyby se ani v takovém případě nehodlal dostavit, přestože byl k výslechu předvolán, může jej po náležitém poučení o tom, které je obsaženo v předvolání, dát soud podle § 52 obč. soud. řádu předvést, a to zpravidla příslušníky Veřejné bezpečnosti. Totéž pak platí, není-li účastník ochoten dostavit se na výzvu soudu ke znalci.

Již z toho, že má soud vůči účastníkům řízení možnost používat donucovacích opatření během řízení, vyplývá, že i ta část řízení, ve které jde o projednání věci, má povahu státního donucení.

Nejvíce je však tato donucovací povaha zřejmá z rozhodnutí věci, kterým se projednávání případu končí. Mohla by se vyskytnout otázka, zda vůbec rozhodnutí soudu samo o sobě poskytuje nějakou ochranu právům občanů, popřípadě organizací, když k jeho případnému vynucení je třeba dalšího

zároku soudu. Na tuto otázku třeba dát odpověď bezvýhradně kladnou.

Právo, které bylo přiznáno nebo potvrzeno rozhodnutím soudu, má jinou povahu než právo, kterým se soud nezabýval; přitom je nerozhodné, že se určitým právem soud nezabýval prostě proto, že oprávněný nebyl nucen se žádostí o ochranu takového práva se na soud obracet, protože prostě bylo toto právo respektováno.

Rozhodnutí soudu, popřípadě státního notářství, staví určité právo na jisto a způsobuje, že takovéto právo *musí* být *respektováno* všemi státními orgány, organizacemi i jednotlivými občany, a tím samozřejmě i vlastními účastníky řízení. To se týká práv přiznaných jak rozhodnutími, která mají charakter *určovací*, tak rozhodnutími *znějícími na plnění*.

Pokud však jde o práva na určité plnění, ta získávají tím, že byla potvrzena soudním rozhodnutím, ještě něco navíc. Získávají základní předpoklad pro to, aby mohla být realizována v rámci druhé fáze státního donucení na úseku občanskoprávním, tj. v rámci výkonu soudních rozhodnutí. Vykona-telností příslušného rozhodnutí stávají se bezprostředně vynutitelnými ta práva, která k této své bezprostřední vynutitelnosti potřebovala právě jen svého potvrzení uvedeným vykonatelným rozhodnutím. V tomto směru má „judikátní pohledávka“, tj. pohledávka přiznaná rozhodnutím soudu, přece jen jiný ráz než pohledávka, o které dosud soudem rozhodnuto nebylo.

Představuje tedy *občanský proces* na úseku občanského a rodinného práva způsob, kterým zajišťuje stát, že práva z občanskoprávních a rodinných vztahů dojdou svého uplatnění. Někdy k tomu stačí jen projednání a rozhodnutí věci, jindy je navíc třeba ještě výkonu rozhodnutí. Obojí, jak *projednání a rozhodnutí věci* — jinak řečeno nalézací řízení, tak *výkon rozhodnutí*, tvoří však jednotu a jsou také obsaženy v jediném právním předpisu, a to v občanském soudním řádu. Výchovné působení soudů bude musit směřovat k tomu, aby postupně odpadávala nutnost výkonu rozhodnutí, tj. aby byla soudní rozhodnutí plněna dobrovolně, a pak aby se snižoval počet občanskoprávních sporů, tj. aby občané vyřizovali své sporné otázky pokud možno mimo soud, anebo lépe, aby vůbec nezavdávali příčinu ke sporům a respektovali práva druhých občanů, resp. organizací. Slo-vem — *výchovné působení soudu* na úseku občanského práva musí směřovat k tomu, aby postupně vůbec odpadávala nutnost státního donucování na úseku ochrany práv z občanskoprávních a rodinných vztahů, popřípadě i jiných práv, kterým soud poskytuje ochranu.

5.

Předpisy práva občanského a rodinného tedy formulují určitá práva a po-vinnosti, jejichž realizaci zaručuje občanský proces. Občanský proces je tak

nezbytným doplňkem občanského a rodinného práva, třebaže doplňkem zcela samostatným.

Samostatnost občanského procesu a jeho nezávislost na občanském a rodinném právu nebyla v teorii vždy nesporná a ani dnes nepanuje v této otázce jednota názorů. Lze to dokumentovat např. na sporu mezi zastánci hmotněprávní a procesněprávní teorie práva na podání žaloby. Přehled názorového vývoje v této otázce podává výstižně G. Lüke v článku věnovaném otázce procesního oprávnění k vedení sporu.¹⁷⁾ Autor ukazuje, jak pod vlivem římského práva, které neznalo obecnou možnost obrátit se na soudce se žádostí o ochranu práva, ale znalo jen právo na žalobu, kterou poskytoval praetor v jednotlivých přesně vymezených případech, vyvinul se názor, že právo obrátit se na soud se žalobou třeba vyvodit z existence příslušného subjektivního práva. Tento názor pak vedl důsledně k tomu, že za strany ve sporu byly považovány jen subjekty daného právního vztahu, který byl předmětem sporu. Zastánci uvedeného hmotněprávního pojetí práva na podání žaloby a hmotněprávní teorie účastníků občansko-právního řízení byli např. Wach a Planck. Windscheidovou zásluhou došlo k odtržení nároku na soudní ochranu od římského pojetí „actio“ a prostřednictvím dalších autorů jako např. Kohlera a Hellwiga bylo poukázáno na to, že právo na soudní ochranu nemá nic společného s tzv. věcnou legitimací a že procesněprávní vztahy nelze vázat na vztahy hmotněprávní. Oerter, Stegemann a Schmidt pak vykonstruovali procesní pojem strany v procesu a dospěli k závěru, že stranou je ten, kdo nebo proti komu vlastním jménem uplatňuje právo.

Lüke sám se staví plně za ty, kdo hájí samostatnost oprávnění domáhat se soudní ochrany a jeho nezávislost na existenci hmotněprávního nároku, tj. jinými slovy na tzv. věcné legitimaci a kdo razí procesní pojetí strany v procesu. Dokazuje pak platnost svých tvrzení na řadě příkladů s použitím ustanovení ZPO.

Obsáhlý výčet a kritické hodnocení názorů různých autorů na žalobní právo podává ve své monografii věnované žalobnímu právu rovněž M. A. Gurvič.¹⁸⁾ Gurvič činí podobně jako Unger a jiní rozdíl mezi právem na podání žaloby (žalobním právem v procesním smyslu) a žalobním právem v materiálním smyslu. Žalobním právem v materiálním smyslu rozumí Gurvič „občanské subjektivní právo v tom stadiu, ve kterém je způsobilé nuceného uskutečnění z hlediska povinné osoby.“¹⁹⁾ Přitom uvedená způsobilost je vlastní každému subjektivnímu občanskému právu. Gurvič uvádí,

¹⁷⁾ G. Lüke, Prozessführungsbefugnis, Zeitschrift für Zivilprozess 1963, str. 1 a násl.

¹⁸⁾ M. A. Gurvič, Pravo na isk, Moskva 1949.

¹⁹⁾ Srov. cit. Pravo na isk, str. 145.

že v uvedeném smyslu chápaly žalobní právo tehdy platné sovětské předpisy např. v ustanoveních o promlčení a jinde.

Právem na podání žaloby pak Gurvič rozumí „právo dát podnět k zahájení soudního projednání daného konkrétního občanskoprávního sporu za účelem jeho rozhodnutí, tedy právo na soudní zákrok v konkrétní občanskoprávní záležitosti“.²⁰⁾ Upozorňuje však, že právo na podání žaloby není jedinou formou projevu zákonem zajištěné možnosti požadovat soudní zákrok, jinak řečeno „práva obrátit se na soud“. Jinými takovými formami jsou právo na obranu proti žalobě, právo na účastenství v procesu, který již vznikl, právo na podání opravného prostředku, atd.

V podstatě se tedy Gurvič staví také na stanovisko samostatné, na hmotném právu nezávislé existence práva na podání žaloby. Ostatně autor to výslovně vyjadřuje na jiném místě, kde praví, že právo na podání žaloby vůbec nezávisí na povaze a podstatě občanskoprávního vztahu, ohledně něhož se osoba obrací na soud.

Domnívám se, že vytváření zvláštního institutu nebo alespoň pojmu „žalobní právo v materiálním smyslu“ je zbytečné a že se lze bez něho klidně obejít. Nevidím důvodu, proč by mělo být právo na žalobu vývojovým stadiem subjektivního práva, za jaké je považuje Gurvič, ani za metamorfosu subjektivního práva nastalou v důsledku toho, že bylo existující subjektivní právo porušeno a tak se stalo žalovatelným, jak to vykládá třeba Savigny. Jsem přesvědčen, že „žalovatelnost“, jinak řečeno vynutitelnost subjektivního občanského práva je vlastností tohoto subjektivního práva, jakousi *conditio sine qua non*, vlastností, bez které by žádné subjektivní právo nebylo právem.²¹⁾ A tuto vlastnost má podle mého názoru každé

²⁰⁾ Tamtéž, str. 46.

²¹⁾ Někdy se hovoří v literatuře i v praxi o tzv. „nežalovatelných právech“. Tato terminologie je podle mého názoru nepřesná. Každé subjektivní právo občanské, jestliže má být právem, musí být žalovatelné. Rozumí-li se nežalovatelnými právy ta práva, která třeba v důsledku praekluse zanikla, nebo práva z absolutně neplatného právního úkonu, pak je sice lze žalovat, ale bez naděje na úspěch, protože taková práva vlastně neexistují. Rozumí-li se nežalovatelnými právy práva z tzv. naturálních obligací, např. práva promlčená nebo práva ze sázky, hry, popřípadě z půjčky do sázky nebo hry, pak ani tu není termín „nežalovatelnost“ na místě. Je zde třeba rozlišovat mezi právy promlčenými, která nejen lze zažalovat, ale dokonce s nadějí na úspěch, protože nedovolá-li se druhá strana promlčení, musí soud i promlčené právo oprávněnému přiznat (ani podle nového občanského zákoníku se totiž k promlčení práva z úřední povinnosti nepřihlíží – srov. § 100) a mezi „právy“ ze sázky nebo hry, popřípadě z půjčky do sázky nebo hry, protože tato „práva“ vlastně právy nejsou. Podle § 455 obč. zák. nelze se plnění ze sázky nebo hry, popřípadě z půjčky do nich domáhat u soudu, tj. takové plnění není vynutitelné a nelze tu proto mluvit o subjektivním právu. Právní povahu má závazek ze sázky nebo hry, popřípadě z půjčky do nich jen potud, že došlo-li na základě tohoto závazku k plnění, nelze toto plnění požadovat zpět vzhledem k ustanovení zákona, podle něhož nejde v daném případě o neoprávněný majetkový prospěch. Totéž, co o plnění ze sázky nebo hry, pak platí o plnění z právního úkonu neplatného pro nedostatek formy.

subjektivní právo již od svého vzniku a ne až do určitého okamžiku, třeba od toho, kdy došlo k jeho porušení. Proto jsem toho názoru, že by mělo být termínu „žalobní právo“ nebo „právo na žalobu“ užíváno jen ve smyslu práva na dovolání se soudní ochrany. (Kdyby měl být pravdou opak, nešlo by vlastně v procesu o nic jiného, než o zjištění toho, zda měl žalobce právo na podání žaloby v důsledku toho, že jeho právo bylo porušeno, anebo zda takové právo neměl.)

Plně však souhlasím s Gurvičem i Lükem, pokud uvádějí, že právo na podání žaloby existuje samostatně a nezávisle na tom občanském právu, které je příslušnou žalobou uplatňováno. Souhlasím s Gurvičem i v tom, že právo na podání žaloby je součástí obecného oprávnění všech občanů obracet se na soud jako na státní orgán, a domnívám se navíc, že je konec konců výronem ústavou zaručeného práva občanů obracet se k zastupitelským sborům a ostatním státním orgánům s návrhy, podněty a stížnostmi (čl. 29 ústavy).

Důsledkem uvedeného procesního pojetí práva na soudní ochranu je, že dovoláním se soudní ochrany vytvářejí se mezi účastníky řízení navzájem i mezi účastníky řízení a soudem zvláštní procesní vztahy, které jsou nezávislé na vztazích hmotněprávních.

To tedy znamená, že stačí, jestliže někdo tvrdí, že má vůči jinému právo, jehož ochrana náleží do soudní pravomoci, aby byl soud povinen takovou záležitost projednat, i když jde o právo jen tvrzené a ve skutečnosti třeba neexistující. Neprojednal-li by soud uvedenou věc, znamenalo by to, že odmítá dát průchod spravedlnosti tam, kde je k tomu povolán (šlo by o případ „denegatae iustitiae“). Proto smí soud odmítnout a limine²²⁾ jen takové návrhy, které se týkají věcí, jež nespadají do soudní pravomoci, popřípadě které do ní spadají až po proběhnutí řízení u jiného orgánu, k němuž dosud nedošlo. Soud může však odmítnout i návrh podaný někým, kdo vůbec právo dovolávat se soudní ochrany nemá, protože není subjektem práv a povinností a protože tedy také nemá způsobilost být účastníkem občanského soudního řízení. (To prakticky přichází v úvahu jen u organizací, kdežto u občanů nikoli.)

Dovolávat se soudní ochrany může však jen sám nositel práva tvrzeného v návrhu; není možné, aby se někdo vlastním návrhem, dokonce snad i proti vůli skutečného nositele práva, o které jde, dovolával ochrany takového práva, třeba z důvodu přátelského vztahu k nositeli práva. I takový návrh mohl by soud odmítnout a limine, aniž by byl povinen jej projednat. Ve všech případech, kdy hodlá odmítnout návrh na zahájení

²²⁾ Nový občanský soudní řád již nehovoří o „odmítnutí“ návrhu na zahájení řízení, ale tam, kde podle dříve platných předpisů docházelo k odmítnutí návrhu, přikazuje se soudu, aby zastavil řízení.

řízení, musí soud bedlivě zkoumat, zda jsou pro to splněny zákonné předpoklady, aby se nedopustil porušení závažného práva občanů, práva na dosažení soudní ochrany.

Tam, kde nejsou splněny předpoklady pro to, aby soud odmítl návrh na zahájení řízení, musí soud věc projednat a vydat rozhodnutí, neskončí-li řízení jinak, tj. nedojde-li např. ke zpětvzetí návrhu, popřípadě nedojde-li k ukončení řízení soudním smírem. Zjistí-li soud projednáním věci, že právo, tvrzené v návrhu, neexistuje, zamítne návrh. Neexistenci práva, tvrzeného v návrhu na zahájení řízení, může prokázat právě až projednání věci. Proto stačí již podání návrhu k tomu, aby soud byl nucen vyvinout určitou činnost ke zjištění existence nebo neexistence uplatňovaného práva. A proto také vznikají podáním návrhu na zahájení řízení procesněprávní vztahy bez ohledu na to, zda v daném případě vskutku existují také hmotněprávní vztahy, o kterých se hovoří v návrhu na zahájení řízení.

Protože je občanské soudní řízení zahájeno již dnem, kdy soudu došel návrh na jeho zahájení (§ 82 odst. 1 obč. soud. řádu), vzniká vlastně procesněprávní vztah mezi každým navrhovatelem na jedné straně a soudem na straně druhé, a to i tam, kde je pak soud povinen podle § 104 odst. 1 obč. soud. řádu pro neodstranitelný nedostatek procesních podmínek řízení zastavit.

Jestliže však postačí tvrzení vlastního práva k tomu, aby soud byl povinen projednat a rozhodnout věc, nelze vázat ani posouzení toho, kdo je účastníkem řízení, na skutečnou existenci hmotněprávního vztahu mezi navrhovatelem a odpůrcem, ale i tady postačí tvrzení určitého práva v návrhu na zahájení řízení. Je tedy též pro posouzení toho, kdo je v daném případě účastníkem řízení, rozhodující právo *procesní* a nikoli jednotlivá ustanovení občanského či rodinného práva. Občanský soudní řád tuto skutečnost dobře vystihuje tím, že v § 90 uvádí jako účastníky řízení na prvním místě *navrhovatele* (žalobce) a *odpůrce* (žalovaného).

Nelze tedy spojovat otázku účastenství v procesu s otázkou tzv. věcné legitimace, která po obsahové stránce není ničím jiným než hmotněprávním vztahem určitého subjektu k projednávané věci a má ji proto jen ten, kdo je subjektem právního vztahu tvořícího předmět řízení.

Kdyby mělo být posouzení otázky, kdo je účastníkem řízení, vázáno na věcnou legitimaci, dověděli bychom se o tom, kdo je *účastníkem řízení* až na konci tohoto řízení, prakticky až z rozhodnutí ve věci samé. Teprve rozhodnutí soudu může ukázat, zda mezi navrhovatelem, dovolávajícím se ochrany práva a jeho odpůrcem, domnělým rušitelem práva, vůbec existuje právní vztah, o němž se hovoří v návrhu na zahájení řízení. Jestliže takový vztah vůbec neexistuje, popřípadě subjektem tvrzeného vztahu je někdo jiný než navrhovatel nebo odpůrce, není zde na obou stranách věcná legitimace účastníků řízení, jejíž existence tvoří nezbytný předpoklad pro to,

aby návrhu mohlo být vůbec vyhověno. Proto pro nedostatek věcné legitimace některého z účastníků bude návrh na zahájení řízení zamítnut.

Přesto však nelze tvrdit, že ten, u něhož se později projeví nedostatek věcné legitimace, nebyl účastníkem řízení a že nepožíval všech procesních práv, jimiž je nadán účastník, a že neměl procesní povinnosti uložené účastníkovi. Kdyby tomu tak bylo, nemohl by soud vlastně ve věci samé rozhodnout, protože může meritorně rozhodovat jen mezi *účastníky řízení*. Ti by ovšem v případě během řízení zjištěného nedostatku věcné legitimace vlastně chyběli.

Vázat účastenství v řízení na věcnou legitimaci by také znamenalo znemožnit procesním předpisům, aby vědomě povolaly jako účastníka do určitého řízení někoho, kdo není subjektem daného právního vztahu, o kterém se v řízení jedná, a přesto nevyloučily jeho úspěch ve věci. Je tomu tak např. tam, kde zákon dovoluje, aby se oprávněný domáhal vlastním jménem na dlužníkovi povinného vyplacení pohledávky, kterou vůči němu má povinný (§ 315 odst. 1 obč. soud. řádu).

Poněkud složitější se zdá být situace tam, kde lze zahájit řízení i bez návrhu účastníků, tj. z vlastní iniciativy soudu. Složitost je však jen zdánlivá. Podle § 94 odst. 1 obč. soud. řádu jsou v takovém případě účastníky řízení i ti, „o jejichž právech nebo povinnostech má být v řízení jednáno“, tedy i subjekty odlišné od navrhovatele a odpůrce, pokud zde vůbec návrh byl podán. Podle § 94 odst. 2 obč. soud. řádu vydá soud usnesení, jímž přibere jako účastníka do řízení toho, kdo se neúčastní řízení od jeho zahájení, ač podle § 94 odst. 1 obč. soud. řádu účastníkem má být.

V případech uvedených v § 94 obč. soud. řádu bude tedy pro soud rozhodujícím kritériem při posouzení otázky, koho má jako účastníka k řízení přibrat, účastenství na příslušném právním vztahu, o nějž v řízení jde.

Přesto však i tu je rozhodující, koho ve skutečnosti v daném případě soud za účastníka přibere. Jestliže ten, kdo byl přibrán za účastníka řízení, není k řízení věcně legitimován, může se proti svému přibrání za účastníka bránit odvoláním, avšak do té doby, než je opět z řízení vyloučen, vystupuje v něm, bez ohledu na to, zda skutečně je subjektem práv a povinností, o kterých se v řízení jedná, jako *účastník řízení*.

Tam, kde zákon sám označuje účastníky řízení, jak na to pamatuje ustanovení § 90 obč. soud. řádu, může jít o dva případy. Buď zákon za účastníka označuje někoho, kdo vůbec není subjektem občanskoprávního nebo rodinného vztahu, o který v řízení jde (tak je tomu např. u zdravotnického zařízení podle § 186 odst. 1 obč. soud. řádu), anebo někoho, kdo je blíže vymezen hmotněprávním znakem. V obou těchto případech je vymezení účastníků řízení věcí procesního předpisu, i když v případě druhém je určujícím faktorem hmotněprávní znak. Tak jsou např. účastníky řízení o osvojení také rodiče osvojence nebo manžel osvojitele (§ 181 odst. 1 obč.

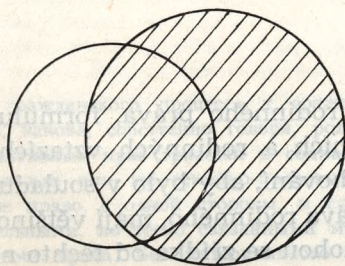

soud. řádu). Jsou účastníky řízení již ze zákona, avšak stejně je třeba, aby soud s nimi především jako s účastníky řízení nakládal. Soud se tu jistě v praxi chyby nedopustí, ale kdyby se snad omylu dopustil a přibral jako účastníka k řízení někoho, kdo ve skutečnosti třeba rodičem dítěte, jež je osvojováno, popřípadě manželem osvojitele není, byla by tato osoba účastníkem se všemi právy a povinnostmi, dokud by nedošlo na základě zjištění skutečného stavu věci k jejímu vyloučení z řízení.

Oprávnění požadovat na soudu rozhodnutí o existenci či neexistenci tvrzeného subjektivního práva je významným prostředkem ochrany práv občanů. Musí však být doplněno stejně účinným oprávněním odpůrce k obraně proti napadení, tak aby měly obě strany v procesu opravdu rovné postavení, jak to deklaruje ustanovení § 18 obč. soud. řádu a zajišťuje řada dalších ustanovení, jako např. § 5 (o poučovací povinnosti soudu) nebo § 123 (o právu účastníků vyjádřit se k návrhům na důkazy a ke všem důkazům, které byly provedeny) aj. Procesní předpisy jsou dokonce někdy tvrdší k tomu, kdo se dovolává soudní ochrany svého práva a kdo tedy jistým způsobem usiluje o změnu poměrů, které se podle jeho názoru nesrovnávají s právem, nebo jak to vyjadřuje E. Ott „dovolává se samostatným útokem na odpůrci uznání, popřípadě i splnění nároků soukromoprávních“.²³⁾ Uvedená tvrdost spočívá především v právní úpravě soudní příslušnosti a v úpravě důkazní povinnosti a důkazního břemene, avšak rozhodně není narušením zásady rovnosti účastníků v řízení.

6.

Samostatnost a nezávislost občanského procesu na občanském a rodinném právu dokazuje také jejich různý rozsah. Lze to graficky znázornit asi takto:

Přitom menší kruh představuje oblast občanskoprávních vztahů a znázorňuje, že ochrana práv z těchto vztahů je svěřena převážně soudu, popří-

²³⁾ E. Ott, Řízení soudní ve věcech sporných, Praha 1888, díl I., kap. II., str. 3.

padě státnímu notářství v občanském procesu, avšak že určitá část ochrany těchto práv je svěřena orgánům jiným.

Naproti tomu větší kruh představuje oblast občanského procesu, jehož úkolem je v převážné míře poskytovat ochranu právům ze vztahů občanskoprávních a rodinných, ale také ze vztahů pracovních, družstevních nebo i jiných.

Nejvíce se rozsah působnosti občanského procesu rozšiřuje, pokud jde o výkon rozhodnutí. Ustanovení platících pro výkon rozhodnutí soudu či státního notářství v občanskoprávních věcech se totiž užije podle § 274 obč. soud. řádu i na výkon rozhodnutí soudů a jiných orgánů, které jsou činné v trestním řízení (pokud tato rozhodnutí přiznávají právo nebo postihují majetek), na rozhodnutí rozhodčích orgánů v pracovních sporech, na rozhodnutí hospodářské arbitráže (pokud ukládají povinnost občanům), na rozhodnutí orgánů státní správy i na rozhodnutí jiných orgánů, jejichž soudní výkon připouští zákon, zejména pak na rozhodnutí rozhodců.

Zabírá tedy ochrana, kterou právům občanů a organizací poskytuje soud výkonem rozhodnutí, širokou oblast. Je to docela přirozené, protože není možné, aby u každého orgánu, který vydává nějaké rozhodnutí, bylo zaváděno samostatné vykonávací řízení. Naopak. Je žádoucí, aby výkon rozhodnutí byl do budoucna soustřeďován u co nejmenšího počtu orgánů, což by umožnilo lepší přehled a zabránilo zbytečným kolizím, ke kterým někdy docházelo při vedení exekuce různými státními orgány. Velký krok vpřed v tomto směru znamená již samo zjednodušení ustanovení o výkonu rozhodnutí v novém občanském soudním řádu, ale i to, že se podstatně sbližuje dosavadní úprava správní a soudní exekuce a že bude zachováván v podstatě jednotný postup při výkonu arbitrážních a soudních rozhodnutí tam, kde jako povinný vystupuje při výkonu rozhodnutí socialistická organizace.

7.

Normy občanského a rodinného práva, formulující práva a povinnosti občanů v občanskoprávních a rodinných vztazích, dávají tedy občanům návod, jak upravit své chování, aby bylo v souladu se zájmem společnosti.

Pokud jde o normy práva rodinného, mají většinou kogentní ráz, a účastníci rodinných vztahů mohou se zřídka od těchto norem odchylovat. Přece však i v právu rodinném nalezneme normy, kde zákon ponechává občanům určitou volnost a svěřuje jejich dohodě úpravu vzájemných vztahů. Tak tomu je např. pokud jde o rozhodování o záležitostech rodiny (§ 20 odst. 1 zákona o rodině), pokud jde o úpravu práv a povinností k dítěti pro dobu po rozvodu (§ 26 odst. 2 zákona o rodině — zde však musí být dohoda schválena soudem, nejde-li o dohodu o styku s dítětem podle § 27 odst. 1 zákona

o rodině), pokud jde o opětné přijetí dřívějšího příjmení rozvedených manželů (§ 29 zákona o rodině — zde ovšem nejde o dohodu, ale o jednostranný právní úkon), pokud jde o určení příjmení dítěte, jde-li o dítě, jehož příjmení nebylo určeno dohodou rodičů při uzavírání manželství (§ 38 odst. 2 zákona o rodině), pokud jde o určení otcovství souhlasným prohlášením rodičů (§ 52 a 53 zákona o rodině) aj. Odchytku od zákonné úpravy připouští v § 21 odst. 3 zákon o rodině tím, že umožňuje jednomu manželovi vyloučit pravidelné následky jednání druhého manžela při obstarávání běžných záležitostí rodiny, spočívající ve vzniku společného a nerozlučného závazku obou manželů.

Normy občanského práva mají na rozdíl od norem rodinného práva spíše dispozitivní povahu. To je zcela pochopitelné vzhledem k rozmanitosti občanskoprávních vztahů, kde zákonodárce nemůže při nejlepší vůli postihnout všechny možnosti. Také nový občanský zákoník, třebaže ve srovnání s občanským zákoníkem z roku 1950 obsahuje více kogentních norem, ponechává v podstatě smluvní volnost a umožňuje účastníkům občanskoprávních vztahů, aby si sami určili obsah smlouvy (§ 44) a v celé řadě případů dovoluje dohodu, kterou by se občané, popřípadě organizace, odchýlili od ustanovení zákona. Má tedy množství ustanovení zákona dispozitivní povahu.

Naproti tomu ustanovení předpisů procesních mají vesměs povahu donucující. Řada procesních úkonů závisí sice na vůli účastníků (např. samo podání návrhu na zahájení řízení, vzetí návrhu zpět, podání odvolání aj.), ale i tyto úkony jsou vázány na určitou formu, která musí být dodržena.

Právě *kogentní* ráz procesních norem a striktně předepsaný postup při ochraně občanských a rodinných práv je jednou z vážných záruk této ochrany.

Резюме

1. Статья об отношении гражданского процесса к гражданскому и семейному праву ставит себе задачей показать, какова, собственно говоря, роль гражданского процесса при охране и предъявлении субъективных прав граждан и социалистических организаций, вытекающих из гражданско-правовых или же семейно-правовых отношений.

2. Гражданское и семейное право, с одной стороны, и гражданский процесс, с другой стороны, являются самостоятельными, но тесно связанными между собой и взаимно дополняющими друг друга областями права. Без материального права процесс был бы самоцелью, а материальное право без процесса, собственно говоря, теряло бы характер права, характерной чертой которого (которой оно отличается, например, от морали) является возможность вынуждения предполагаемого правопорядком поведения при помощи государственного аппарата.

Гражданский процесс в секторе гражданского и семейного права представляет государственное принуждение, к которому можно прибегнуть в случае поставления под угрозу или нарушения субъективного права гражданина или социалистической организации.

3. Способ государственного принуждения, используемый в случае нарушения норм гражданского или семейного права, из этих норм, как правило, не так ясен, как ясен он,

например, из норм уголовного права. Происходит это потому, что гражданско-правовые и семейно-правовые нормы устанавливают определенные права и обязанности, вытекающие из данного правоотношения, но, как правило, уже не содержат определения последствия, которое постигает того, кто не исполнил своей обязанности или, иначе говоря, нарушил право из указанного правоотношения. Таким образом, в нормах гражданского и семейного права, собственно говоря, отсутствует выражение санкции.

В традиционном гражданско-правовом понимании о гражданско-правовых санкциях обычно говорят в связи с ответственностью за причиненный вред, с ответственностью за недостатки, с ответственностью за просрочку и с неосновательным обогащением. Санкцию находят в возникновении ответственного отношения, имеющего место в результате определенного противоправного поведения. Автор, однако, стоит на той точке зрения, что здесь речь идет о „санкции“ не в собственном смысле этого слова. О санкции здесь мы можем говорить только в том случае, если считаем ею любое последствие противоправного поведения. Таковым является и возникновение ответственного отношения. Однако согласно взгляду автора санкцией в собственном смысле, санкцией как структурным элементом правовой нормы, следовало бы считать только угрозу государственным принуждением, которое может быть использовано в законе предусмотренном случае, как это имеет место, например, в нормах уголовного права. В этом смысле о санкциях нельзя говорить ни у возмещения вреда, ни у ответственности из недостатка, ни у просрочки, ни у неосновательного обогащения. Здесь речь идет об установлении обязанностей, которые ничем не отличаются от обязанностей других, от обязанностей, вытекающих, например, из договора купли — продажи или из другого договора. Разница заключается в том, что возникновение одних из указанных обязанностей имело место в результате противоправного действия, тогда как возникновение других — в результате правового действия. Однако о способе вынуждения упомянутых обязанностей в случае неисполнения их добровольно в законе, как правило, не говорится ни в одном, ни в другом случае. Но этого и не нужно, так как известно, что каждый может доискаться своего права, вытекающего из определенного гражданско-правового или семейно-правового отношения, т. е. достигнуть вынуждения правовой обязанности путем предъявления этого права в суд, что, впрочем, гражданский кодекс прямо выражает прежде всего в общем положении § 4, а потом и в других положениях, например в положении § 132.

4. Итак, гражданский процесс представляет, таким образом, в области гражданского и семейного права главное средство государственного принуждения к тому, чтобы права из гражданских и семейных отношений нашли применение. Само собой понятно, что черта государственного принуждения наиболее четко проявляется в приведении постановления в исполнение (в принудительном исполнении), но государственным принуждением следует считать уже и само разбирательство дела и вынесение постановления по нему, хотя бы из них принудительная функция на первый взгляд явственной не была. Разбирательство дела и вынесение постановления по нему составляют первый фазис государственного принуждения, являющийся необходимой предпосылкой для применения второго фазиса, судебного принудительного взыскания. При этом может случиться, что для вынуждения определенной правовой обязанности достаточно будет уже первого фазиса, если обязанный подчинится постановлению суда и принудительное взыскание окажется лишним. О том, что и разбирательство дела и вынесение постановления по нему следует считать формой государственного принуждения, свидетельствует и ряд положений гражданского процессуального кодекса, которые возлагают на участников производства ряд вынуждаемых обязанностей; таковой в определенных случаях является обязанность явки в суд (с возможностью призыва) и др.

5. Из изложенного же отношения гражданского процесса к гражданскому и семейному праву вытекает и рассмотрение вопроса о праве на предъявление иска. Автор статьи разделяет точки зрения тех, кто считает право на предъявление иска самостоятельным, от существования утверждаемого субъективного права независимым процессуальным правомочием обращаться в суд, которое является результатом гарантированного конституцией права граждан обращаться к представительным собраниям и остальным государственным органам с заявлениями, инициативными предложениями и жалобами. Лишним считает автор создание понятия „право на иск в материальном смысле“, которое иногда защищается в качестве стадии развития соответствующего субъективного права. По мнению автора „исковая сила“, т. е. вынуждаемость определенного субъективного права в судебном порядке,

является свойством этого права, без которого оно даже не могло бы быть правом, хотя это право возможно предъявить только при исполнении определенных предпосылок, например, только после срочности долгового требования.

Результатом указанного процессуального понимания права на предъявление иска, независимого от существования утверждаемого субъективного права, является и процессуальное понимание и разрешение вопроса о том, кто в данном случае является участником производства. Участие в производстве необходимо рассматривать независимо от предметной легитимации участников, а именно, как в производстве, возбужденном по заявлению, так и в производстве, возбужденном без заявления.

6. Гражданский процесс не совпадает с гражданским и семейным правом и с точки зрения объема. В гражданском процессе предоставляется охрана и правам из отношений трудовых, кооперативных и других и, наоборот, гражданский процесс является не единственным средством охраны прав и гражданско-правовых и семейно-правовых отношений, так как гражданский кодекс и закон о семье при этой охране в определенных случаях рассматривают и на другие органы, например, на национальные комитеты.

7. Нормы гражданского права и нормы процессуального права отличаются друг от друга еще в том, что нормы гражданского права по большей части носят диспозитивный характер, тогда как нормы гражданского процесса — характер императивный. И именно этот императивный характер процессуальных норм, необходимость соблюдать предписанный порядок при охране гражданских и семейных прав, является одной из эффективных гарантий этой охраны.

Summary

1. The article concerning the relationship existing between the civil procedure and the civil and family law intends to demonstrate the proper task of the civil procedure as far as the protection and the enforcement of the subjective rights of citizens and socialist organizations are concerned, which result from relations based on civil, event. family law.

2. The civil and the family law on the one hand and the civil procedure on the other hand represent independant juridical branches, which however are closely connected and which complete each other. Without material law, procedure would be an aim in itself and material law would loose in fact, without the procedure, the character of law, the characteristic feature of which, differentiating it, for instance, from ethics, is precisely the possibility of enforcing the behaviour, foreseen by the law, by means of the State machinery.

The civil procedure constitutes, as far as the domain of civil and family law is concerned, the enforcement by the State which can be applied if the subjective right of a citizen or of a socialist organisation is endangered or violated.

3. The method of enforcement by the State, which will be applied if the rules of civil or family law are violated, is usually not quite as obvious from the rules in question, as for instance is obvious the enforcement from the rules of penal law. The reason for it consists in the fact that the rules of the civil and the family law stipulate certain rights and certain duties resulting from the juridical relations in question, but that they do not contain usually any stipulation of the consequences which will have to support the person who does not comply with his duty or, otherwise said, who violates the right resulting from the juridical relation in question. In fact, as far as the rules of civil and family law are concerned, the sanction is not expressed.

As far as the traditional conception of civil law is concerned, the civil sanctions are mentioned in connection with the responsibility for the caused damage, for defects, for delay and for the enrichment without valid cause. It is supposed that the sanction is constituted by the origin of a relationship of responsibility as a consequence of a certain behaviour contrary to the law. The author of the article shares

the opinion that in this case this is not a "sanction" in the proper sense of the word. We can use the term of sanction in such a case only if we consider as sanction every consequence of a behaviour contrary to the law. The origin of the relationship of responsibility represents such a consequence. According to the opinion of the author, one should consider as a sanction, that means as a structural element of the juridical rule, only the threat of an enforcement by the State, which can be applied in cases foreseen by the law, as it is f.i. the case as far as the rules of penal law are concerned. It is impossible to speak about the sanction in this sense as far as the reparation of damage and the responsibility for defects, for delay and for enrichment without valid cause are concerned. In those cases only obligations are fixed, not different from other obligations, resulting f.i. from the contract of purchase or from other contracts. The unique difference is that one sort of the mentioned obligations is constituted by those which are the consequence of an act contrary to the law, whereas the other sort of obligations is constituted by those which are the consequence of legal acts. In both cases however the law does not mention normally the method to be applied as far as their enforcement is concerned, provided those obligations are not accomplished voluntarily. This is however not necessary, because it is known that anybody can claim his right resulting from a certain civil or family juridical relation, that means that anybody can realize the enforcement of a legal duty by invoking his right before the court; the Civil code expresses this in fact explicitly in the general rule of the article 4, but also in other provisions, so, for instance, in the provision of section 132.

4. The civil procedure represents in fact, in the domain of the civil and family law, the main instrument of enforcement by the State, the aim of which is to secure the realization of the rights, based on civil and family juridical relations. The feature of an act of enforcement by the State is naturally the most apparent where the execution of the decision is concerned, but one must consider as constituting an enforcement by the State even already the proceedings and the decision concerning the matter, non-obstant the fact that their coercive function is not apparent at first sight. The proceedings and the decision on the matter represent the first phase of the coercion exercised by the State; they constitute the necessary condition for the application of the second phase, the judicial enforcement. It may happen that the enforcement of a concrete juridical duty is obtained already during the first phase, if the obliged person submits to the judicial decision, so that the application of the measure of enforcement is, in such a case, not necessary. That even the proceedings and the decision must be considered as constituting a form of the coercion exercised by the State, is proved also by the existence of a series of provisions of the Code of civil procedure, imposing upon the parties in the procedure a number of enforceable obligations, as for instance the duty to appear before the Court (with the possibility of bringing up the persons in question) a. s. o.

5. The appreciation of the problem concerning the right to sue depends on the described relation between the civil procedure on the one hand and the civil and family law on the other hand. The author of the article belongs to those who share the opinion that the right to sue represents an independant procedural right to apply to the court, independant of the asserted subjective material law; this right is a consequence of the civil right, guaranteed by the Constitution, to address the representative assemblies and the other State organs and to file proposals, suggestions and complaints. The author considers as unnecessary the creation of the notion of a „right to sue in the material sense“, which is sometimes considered as constituting a phase of the development of the subjective right in question. The author considers that the fact that an action can be brought before the court on the ground of a subjective right, that means that a subjective right can be judicially enforced, represents a trait of the law in question, without which this law would cease to be the law; this is true nonobstant the fact that this right can be enforced only after the fulfilment of certain preliminary conditions, f.i. only after the claim is due.

A consequence of this procedural conception of the right to sue, independent of the existence of the asserted subjective right, is also the procedural conception and solution of the question who are, in the concrete case, the participants in the procedure. The question concerning the quality of participants in the procedure has to be solved independently of the material capacity of the participants; this applies as well to the procedure opened on a motion, as to the procedure opened without such a motion.

6. The civil procedure also does not cover the same extent as the civil and family law do. Within the frame of the civil procedure, protection is secured also to rights based on labour law, cooperative law and other relations and on the contrary the civil procedure is not the unique instrument applied to the protection of the rights based on civil and family juridical relations; the Civil code, as well as the Family code, take in certain cases into account, as far as this protection is concerned, also other organs, f. i. the national committees.

7. The rules of the civil law and those of the procedural law differ also by the fact that the rules of civil law have mostly the character of dispositive rules, whereas the procedural rules have an obligatory character. It is precisely this obligatory character of the procedural rules, the fact that the prescribed procedure must be respected as far as the protection of civil and family rights is concerned, which constitutes one of the efficacious guarantees of the protection in question.

JIRI SVESTKA

V jednotném právním řádu ČSSR náleží při procesu vytváření a upevňování socialistických vztahů mezi lidmi a dovršování výstavby vyspělé socialistické společnosti významné místo a poslání i čs. občanskému právu, zejména jeho základní právní normy, novému občanskému zákoníku ČSSR.

Čs. občanské právo svým specifickým způsobem a zaměřením přispívá významnou měrou k zabezpečování dalšího úspěšného rozvoje a ochrany socialistického vlastnictví, osobního vlastnictví, jakož i jiných práv a zájmů společnosti a občanů. Čs. občanské právo zároveň vede a vychovává občany k zachovávaní pravidel socialistického soužití, čímž se stává jedním z nástrojů dalšího utužování socialistické morálky, přetváření socialistických vztahů mezi lidmi a tím konec konců i jedním z prostředků přispívajících v rámci celospolečenského usilování k postupnému procesu výstavby vyspělé socialistické společnosti.

V systému čs. občanského práva plní v tomto směru svou úlohu, a má tedy svůj společenský význam, i občanskoprávní prevence a odpovědnostní systém, zejména pak právní úprava prevence škod a vlastní odpovědnosti za způsobené škody, tak jak je obsahuje nový občanský zákoník.

Nová občanskoprávní úprava prevence škod, jakož i odpovědnosti za způsobenou škodu, zajišťuje a zabezpečuje v podmínkách vyspělé socialistické společnosti na určitém úseku občanskoprávního styku ochranu občanů

A consequence of this procedural conception of the right to sue independent of the existence of the asserted subjective right is also the procedural conception and location of the question who is, in the concrete case, the participant in the procedure. The question concerning the quality of participants in the procedure has to be solved independently of the material capacity of the participants. This applies as well to the procedure opened on a motion as to the procedure opened without such a motion.

The civil procedure also does not cover the same extent as the civil and family law. Within the frame of the civil procedure, protection is secured also to rights based on labour law, cooperative law and other relations and on the contrary, the civil procedure is not the unique instrument applied to the protection of the rights based on civil and family juridical relations. The Civil Code, as well as the Family Code, take in certain cases into account as far as this protection is concerned also other organs of the national community which assist in the realization of the rights of the civil law and those of the procedural law differ also by the fact that the rules of civil law have mostly the character of dispositive rules whereas the procedural rules have an obligatory character. It is precisely this obligation of the procedural rules, the fact that the prescribed procedure must be respected as far as the protection of civil and family rights is concerned, which constitutes one of the essential guarantees of the protection in question. The duty of a legal duty by invoking his right before the court, the Civil Code expresses this in fact explicitly in the general rule of the article 1, but also in other provisions, so, for instance, in the provision of section 132.

4. The civil procedure represents in fact in the domain of the civil and family law, the main instrument of enforcement by the State, the aim of which is to secure the realization of the rights based on civil and family juridical relations. The feature of an act of enforcement by the State is, naturally, the most apparent where the execution of the decision is concerned, but one must consider as constituting an enforcement by the State even already the proceedings and the decision concerning the matter, non-obstant the fact that their coercive function is not apparent at first sight. The proceedings and the decision on the matter represent the first phase of the coercion exercised by the State; they constitute the necessary condition for the application of the second phase, the judicial enforcement. It may happen that the enforcement of a concrete juridical duty is already during the first phase, if the obliged person submits to the judicial decision, so that the application of the measure of enforcement is, in such a case, not necessary. That even the proceedings and the decision must be considered as constituting a form of the coercion exercised by the State is proved also by the existence of a series of provisions of the Code of civil procedure imposing upon the parties in the procedure a number of enforceable obligations, as for instance the duty to appear before the Court (with the possibility of bringing up the persons in question) etc.

5. The appreciation of the problem concerning the right to sue depends on the described relation between the civil and the civil procedure on the one hand and the civil and family law on the other hand. The author of the article belongs to those who share the opinion that the right to sue represents an independent procedural right to the court, independent of the asserted subjective material law; this right is a consequence of the civil right, guaranteed by the Constitution, to address the representative assemblies and the other State organs and to file proposals, suggestions and complaints. The author considers as unnecessary the creation of the notion of a "right to sue in the material sense", which is sometimes considered as constituting a phase of the development of the subjective right in question. The author considers that the fact that an action can be brought before the court on the ground of a subjective right, that means that a subjective right can be judicially enforced, represents a trait of the law in question, without which this law would cease to be the law; this is true nonobstant the fact that this right can be enforced only after the fulfilment of certain preliminary conditions, only after the claim is due,

Několik teoretických úvah nad úpravou předcházení škodám v novém občanském zákoníku ČSSR

Несколько теоретических соображений в отношении
регулировки предупреждения в новом Гражданском кодексе
ЧССР

Some theoretical considerations concerning the regulation
of the prevention of damage in the new Czechoslovak
Civil code

JIRÍ ŠVESTKA

I.

V jednotném právním řádu ČSSR náleží při procesu vytváření a upevnování socialistických vztahů mezi lidmi a dovršování výstavby vyspělé socialistické společnosti významné místo a poslání i čs. občanskému právu, zejména jeho základní právní normě, novému občanskému zákoníku ČSSR.

Čs. občanské právo svým specifickým způsobem a zaměřením přispívá významnou měrou k zabezpečování dalšího úspěšného rozvoje a ochrany socialistického vlastnictví, osobního vlastnictví, jakož i jiných práv a zájmů společnosti a občanů. Čs. občanské právo zároveň vede a vychovává občany k zachovávaní pravidel socialistického soužití, čímž se stává jedním z nástrojů dalšího utužování socialistické morálky, přetváření socialistických vztahů mezi lidmi a tím konec konců i jedním z prostředků přispívajících v rámci celospolečenského usilování k postupnému procesu výstavby vyspělé socialistické společnosti.

V systému čs. občanského práva plní v tomto směru svou úlohu, a má tedy svůj společenský význam, i *občanskoprávní prevenční a odpovědnostní systém*, zejména pak právní úpravy *prevence škod a vlastní odpovědnosti za způsobené škody, tak jak je obsahuje nový občanský zákoník*.

Nová občanskoprávní úprava prevence škod, jakož i odpovědnosti za způsobenou škodu, zajišťuje a zabezpečuje v podmínkách vyspělé socialistické společnosti na určitém úseku občanskoprávního styku ochranu občan-

skoprávních vztahů, tj. v první řadě ochranu majetkověprávních vztahů založených na využívání zbožně-peněžní formy a dále ochranu osobněprávních vztahů, které s těmito majetkověprávními vztahy úzce souvisejí (podobají se jim), a to *dvojím způsobem*:

1. v první řadě působením ve smyslu *všeobecné* (generální) i *konkrétní* (speciální) prevence a
2. v případě poruchy těchto vztahů *reparačním*, resp. *satisfakčním* působením.

Cílem této studie není, jak vyplývá již z jejího nadpisu, výzkum a analýza prevence v nejširším slova smyslu, tj. včetně *všech* prostředků k odstraňování příčin porušování právních povinností vedoucích ke vzniku škod — těchto méně či více nežádoucích národohospodářských ztrát a poruch. Jde toliko o výzkum, a spolu s tím o některé teoretické aspekty, možnosti působení samotné občanskoprávní úpravy prevence škod, jakož i zároveň o výzkum možnosti preventivního působení samotné občanskoprávní úpravy odpovědnosti za škodu.

II.

Princip prevence se i v novém občanském zákoníku stal jedním z výrazných principů, jež ovládají celou oblast právní úpravy občanskoprávních vztahů.¹⁾

Třeba však konstatovat, že v novém občanském zákoníku došlo v souladu s potřebami hospodářského a společenského života, zkušenostmi společenské praxe soc. výstavby, jakož i v koordinaci s celým čs. právním řádem, zejména pak s Ústavou ČSSR, která obsahuje též řadu ustanovení zdůrazňujících společenský význam a dosah prevence (srov. např. čl. 17, 34,

¹⁾ Občanský zákoník v tomto směru správně navázal na dosavadní výsledky bádání čs. i ostatní soc. občanskoprávní teorie, zdůrazňující výraznou měrou společenský význam občanskoprávní prevence (srov. zejména Luby; Prevencia a zodpovednost v obč. práve, Bratislava 1958, str. 7 an., Knapp; Některé úvahy o odpovědnosti v obč. právu, Stát a právo 1956, str. 58 an., Blažke, Náhrada škody v čs. právu, Praha 1964, str. 4 an., Spišiak, Náhrada škody a záruka v oblasti hospodářských smluv, Bratislava 1956, str. 17 an., Švestka, Odpovědnost za škody při provozu zvlášť nebezpečném, Rozpravy ČSAV 1960, str. 6 an., Flejšicová, Objazatělstva iz pričinenija vreda i iz neosnovatel'nogo obogaščenija, Moskva 1951, str. 10 an., Joffe, Otvěstvennost po sov. graždanskomu pravu, Leningrad 1955, str. 7 an., Matvějev, Vina v soc. graždanskom prave, Kijev 1955, str. 10 an., Warkallo, Odpowiedzialność odszkodowawcza, Varšava 1962, str. 58, Eörsi, Die Zivilrechtliche Verantwortlichkeit im Ungarischen Zivilgesetzbuch, Verlag der Ungarischen Akademie der Wissenschaften, Budapest 1963, str. 266 aj.

O významu prevence v širším slova smyslu srov. zejména Boguszak - Jičínský, Otázky soc. práva a zákonnosti, NPL 1964, str. 80 an., Boguszak, Základy soc. zákonnosti v ČSSR, NČSAV 1963, str. 50 an.

38), k značnému *obsahovému* (materiálnímu), i *formálnímu* zdůraznění a rozšíření *prevence*.

V nové občanskoprávní úpravě, zejména pak v oblasti úpravy prevence škod a odpovědnosti za škodu, bylo tak správně doceněno, že i sama právní úprava se má stát v období budování vyspělé socialistické společnosti určitým aktivním prostředkem přispívajícím svým způsobem k stimulaci všech forem prevenčního jednání a činnosti účastníků občanskoprávních vztahů. Výrazné prevenční zaměření nové občanskoprávní úpravy však plně opodstatňují i dlouholeté zkušenosti soudní a vůbec společenské praxe, jež bohatě potvrzují, že příčinami většiny škod, k nimž u nás dochází, je dosud stále zejména nedbalost, neopatrnost a nerozvážnost jednání lidí, jejich netečný poměr k plnění povinností, podceňování právních předpisů (zejména v oblasti bezpečnosti a techniky), prostě pokles osobního-individuálního vědomí povinnosti. To jsou, jak vyplývá z jejich povahy, vše nedostatky, na jejichž odstranění, resp. redukci je nejen možno, nýbrž i nutno působit v rámci ostatních společenských prostředků (jsme si totiž dobře vědomi toho, že tyto nedostatky mají začasť hlubší společenské kořeny — o tom viz cit. práce Jičínského—Boguszaka a Boguszaka v pozn. č. 1) též mj. i vhodně zvolenými prostředky občanskoprávní prevence.²⁾

III.

Princip prevence je v nové občanskoprávní úpravě zdůrazněn již v úvodní části, ve které jsou upraveny zásady občanskoprávních vztahů. Jde o čl. II, kde se každému občanovi ukládá povinnost všestranně rozvíjet, upevňovat a chránit socialistické společenské vlastnictví, zejména však o čl. VI, podle kterého *výkon práv a povinností vyplývajících z občanskoprávních vztahů musí být vždy v souladu s pravidly socialistického soužití*.

²⁾ Je pravdou, že soudní praxe nám potvrzuje i existenci škod způsobených úmyslně, resp. existenci škod, jejichž příčinou je sám složitý proces některých výrobních či technických riskantních provozů, které lidský organismus a intelekt zatím na daném stupni společenského poznání ještě plně neovládá. Počet těchto případů škod je však ve srovnání se škodami, jejichž jedinou příčinou jsou shora zmíněné nedostatky, poměrně jen nepatrný. Avšak i pokud jde o zmíněné případy škod vyvolaných složitými procesy některého riskantního výrobního či technického provozu, třeba poznamenat, že také při těchto provozech spolupůsobí ke vzniku škod často právě subjektivní nedostatky na straně těch, kdož tyto provozy organisují, řídí a obsluhují. Výstižným dokladem toho je např. rozbor příčin škod v hlubinných důlních provozech — tedy nepochybně jednoho z oněch riskantních provozů —, který byl vypracován zvlášť ustanovenými odbornými a stranickými komisemi ÚV KSČ (Rudé právo z 25. 5. 1962). V podstatě ke stejnému závěru jako my, dochází i pro užší oblast — konkrétně pro oblast železniční dopravy, G. Walter Die materiale Verantwortlichkeit der Eisenbahn für Verlust und Beschädigung von Gütern, VEB Deutscher Zentralverlag Berlin 1963, str. 112 an.

Zřetelné prevenční cíle lze však sledovat i v celé řadě dalších ustanovení nového občanského zákoníka, jako např. v § 3, 4, 5, 6, 13, 43 aj.

Výraznou měrou však došlo v souladu s požadavky společenského života a poznatky praxe k zdůraznění principu prevence v části VI. obč. zákoníka, tj. v rámci úpravy odpovědnosti za škodu (novotou nejen v čs. občanském právu, nýbrž i v novém občanském právu ostatních socialistických zemí, je zdůraznění principu prevence také při úpravě odpovědnosti za neoprávněný majetkový prospěch; výklad této problematiky by však již vykráčoval z vymezeného rozsahu této studie).

Na čele VI. části občanského zákoníku je ve zcela zvláštní hlavě (§§ 415 až 419) podrobně upraveno *předcházení (prevence) škodám*.

IV.

K cíli, aby se všichni účastníci občanskoprávních vztahů vždy chovali s náležitým zřetelem na odůvodněné potřeby a úkoly prevence, přispívá zkoumaná část nové občanskoprávní úpravy v podstatě dvojím způsobem:

1. působením ve smyslu obecného — generálního odvracení občanů a organizací od porušování právních povinností, začasť spojeného právě se vznikem škod (tzv. obecná — generální občanskoprávní prevence);
2. působením ve smyslu uskutečnění konkrétního-speciálního opatření směřujícího k odvracení již hrozící škody v konkrétním případě (tzv. konkrétní-speciální občanskoprávní prevence).

Ad 1. Působení občanskoprávní úpravy ve smyslu generální občanskoprávní prevence je uskutečňováno zejména:

a) přímým stanovením povinnosti každého účastníka občanskoprávních vztahů „počínat si tak, aby nedocházelo ke škodám na zdraví a majetku“ (§ 415);

b) nepřímou prostřednictvím vlastní úpravy odpovědnosti za způsobenou škodu (§§ 420 an.), neboť v soc. právu jsou otázky reparace (satisfakce) a prevence spolu úzce spojeny.

Ad a) Zkoumáme-li prevenční povinnost stanovenou v § 415, docházíme k závěru, že se vyznačuje těmito základními rysy:

aa) výslovným zakotvením v občanském zákoníku se nyní stává vedle morální povinnosti, kterou zůstává samozřejmě i nadále především, zároveň i povinností právní, velmi široce a obecně formulovanou.

bb) Povinnost počínat si tak, aby nedocházelo ke škodám na zdraví a majetku, tedy povinnost brát soustavně zřetel na prevenci, se týká *každého občana a každé organizace, bez zřetele k tomu, jaká jednání nebo činnost uskutečňují*.

Občanský zákoník tu vychází správně ze zkušeností společenské praxe, jež bohatě potvrzují, že většina jednání občanů nebo činnosti organizací se mohou stát za určitých okolností zdrojem vzniku škod, není-li při nich zachována potřebná a požadovaná míra péče, dbalosti a opatrnosti. Každý občan i každá organizace jsou proto při takovém svém jednání, resp. činnosti povinni postupovat vždy tak, aby k ohrožení či porušení chráněných právních vztahů vůbec nedocházelo. To např. znamená, že jsou při nich povinni vyvíjet potřebnou míru rozvážnosti a pečlivosti, dodržovat vzhledem k povaze své výrobní, hospodářské či technické činnosti všechna potřebná bezpečnostní a udržovací opatření, vykonávat nad svými pracovníky řádný dohled a kontrolu, sledovat nejnovější vědecké a technické poznatky o dalším zvyšování bezpečnosti provozů atp.

Je samozřejmé, že obecně stanovená prevenční povinnost se u každého občana či organizace uplatňuje různě se zřetelem ke zvláštní povaze a druhu jejich jednání nebo činnosti, resp. se zřetelem ke konkrétním podmínkám, za kterých jsou vykonávány (tak např. jiné budou z hlediska prevence požadavky na počínání si řidiče automobilu, jiné na postup lékaře při výkonu léčebné péče, jiné na postup dvou organizací, v níž každá provozuje zcela různou činnost atp.). Nesporné je, že mimořádný důraz na prevenci však bude kladen zejména tam, kde občan nebo organizace provozují činnost, jež je již sama o sobě nebezpečnější (srov. např. provoz dopravních prostředků), resp., jež je dokonce spojena se zvláštním zvýšeným nebezpečím vzniku škod pro okolí (srov. např. provoz zvlášť nebezpečné). Zde je zvýšené vynakládání prevenční péče odůvodněno tím, že při těchto provezech působí ke vzniku škod řada nejrůznějších faktorů, mnohdy jen obtížně poznatelných a předvídatelných, o jejichž redukci, resp. likvidaci je třeba v zájmu účinné ochrany okolí zvlášť intenzívně a soustavně usilovat.

cc) Prevenční povinnost stanovenou v § 415 nutno chápat nejen ve smyslu *pasivním*, tj. ve smyslu povinnosti zdržet se každého jednání či činnosti, z nichž by škoda mohla vzniknout, nýbrž zároveň v souladu s celospolečenskými požadavky a potřebami zároveň i ve smyslu *aktivním*, tj. ve smyslu povinnosti činit vše k tomu, aby možnost vzniku škod byla vyloučena. I tímto pojetím přispívá občanskoprávní úprava k upevňování vědomí povinnosti občanů — organizací vyvíjet aktivně vztah ke všemu, co se ve společnosti děje kolem nich.

Ad b) Je pravdou, že v naší společnosti působí u většiny účastníků občanskoprávního styku na dodržování právních povinností a tím i koneckonců zároveň na předcházení škod v první řadě vliv samotných stabilizovaných společenských poměrů, ve kterých se účastníci nacházejí a žijí. V dané etapě rozvoje naší společnosti však v rámci celospolečenského usilování

přispívá k respektování požadavků prevence u účastníků občanskoprávního styku svým způsobem i působení prostřednictvím *hrozby* občanskoprávní sankce, právě tak jako působení prostřednictvím *uplatnění* občanskoprávní sankce.

Zvýšení účinnosti působení občanskoprávní úpravy odpovědnosti za škodu ve smyslu generální prevence se občanský zákoník snaží dosáhnout zejména:

a) stanovením a důsledným prosazováním principu zavinění, jakožto vedoucího principu odpovědnostního systému, navíc obecně předpokládaného (prezumpovaného) jak pro oblast závazkových, tak i mimozávazkových právních vztahů (§ 420, 421);

b) rozšířením tradičních zavazovacích důvodů k náhradě škody (z nichž třeba z hlediska prevence jmenovat na předním místě mj. odpovědnost za jednání proti pravidlům soc. soužití — § 424) o důvod další — zcela netradiční a nový — o odpovědnost třetích osob za nesplnění prevenční povinnosti k odvrácení škody — § 425.

Ad a) Občanskoprávní odpovědnost za škodu založená na principu zavinění má z preventivního hlediska nesporně vyšší účinky. Na vědomí účastníků občanskoprávního styku příznivě působí, že jim odpovědnost nemůže být uložena, budou-li ve svém počínání postupovat, resp. své věci, zařízení a provozy spravovat s patřičnou péčí a rozvážností, tedy aniž by jim bylo možno přičíst zavinění. Naopak však, že je odpovědnost postihne, jestliže — objektivně vzato — neučiní vše, co bylo v jejich silách a možnostech. Třeba ovšem uvést, že také úprava objektivní občanskoprávní odpovědnosti působí do určité míry ve smyslu prevence. Tento druh občanskoprávní odpovědnosti dokonce v jisté míře oblast, ve které se má prevence uplatnit ve srovnání s odpovědností za zavinění rozšiřuje (srov. např. založení odpovědnosti i za neodvratitelné okolnosti mající původ v provozu dopravních prostředků či v provozu zvláště nebezpečných provozů — §§ 428, 432, založení odpovědnosti i za jiné osoby podle § 233 odst. 2 atp.). Celkově však je působení objektivní odpovědnosti z preventivně výchovného hlediska méně účinné, než působení odpovědnosti za zavinění, neboť při objektivní odpovědnosti se určitému subjektu ukládá odpovědnost bez zřetele k tomu, jestli prevenční povinnost splnil či nikoliv, tedy bez zřetele na hodnocení jeho jednání (opomenutí), z něhož škoda vzešla.

K účinnějšímu rozvinutí všeobecné i speciální prevence přispívá svým způsobem také skutečnost, že občanskoprávní úprava odpovědnosti za škodu, vycházejíc z dobrých zkušeností sovětské občanskoprávní úpravy, jakož i osvědčených zkušeností některých dílčích právních úprav u nás (srov. např. § 350 obč. zákoníku z r. 1950, § 27 an. dříve platného zákona

č. 69/58 Sb. o hospodářských vztazích mezi soc. organizacemi), zavinění v oblasti obecné odpovědnosti za škodu předpokládá (prezumuje).³⁾

Škudci tak nemohou spoléhat ani na to, že se lze event. zbavit odpovědnosti tím, že se poškozeným nepodaří s úspěchem vést obtížný důkaz o jejich zavinění.

Ad b) Založení této nové odpovědnostní skutkové podstaty je svým pojetím a dosahem v občanskoprávních úpravách socialistických zemí zcela ojedinělé.

Existence této odpovědnostní skutkové podstaty může v podmínkách naší společnosti zvyšující požadavky na své členy sehrát z hlediska dalšího rozvíjení a chápání významu prevence svou pozitivní úlohu.

Kromě toho se však jeví za určitých okolností i spravedlivým a opodstatněným, aby občan, jenž sice škodu sám přímo nezpůsobil, v jehož silách a možnostech však bylo na závažnou hrozící škodu upozornit nebo k jejímu odvrácení event. zakročit, což však bez závažného a ospravedlnitelného důvodu neučinil, *přispěl* poškozenému na náhradu jinak neuhražené škody (blíže o této otázce viz závěrečnou kapitolu V.).

Ad 2. Nová občanskoprávní úprava odpovědnosti za škodu se však nemezuje jen na působení ve smyslu generální prevence. Zkušenosti praxe totiž dostatečně ukazují, že ani obecně uložená povinnost počínat si tak, aby ke škodám nedocházelo, ani sama hrozba a uplatnění odpovědnosti za vzniklou škodu předvídané v sankčních ustanovení, ještě zpravidla nepostačují k tomu, aby se někteří občané (organizace) působení škod vystříhali. Kromě toho třeba dále uvážit, že vznik škod nemusí mít vždy své příčiny jen v lidském chování, nýbrž i v určitých objektivních skutečnostech, na lidské vůli nezávislých. Občanský zákoník vycházejí z těchto zkušeností, jakož i dále z toho, že mezi porušením povinností, počínat si tak, aby nedocházelo ke škodám a vlastním vznikem škody, existuje někdy menší či větší časové období (*spatium*), kdy škoda teprve hrozí vzniknout, a kdy je ji tedy ještě možno s úspěchem v řadě případů i odvrátit (resp. zabránit zvětšení jejího rozsahu), obsahuje nově některá ustanovení, která ukládají občanům i organizacím určité jednání směřující již *konkrétně* k tomu, aby bylo zabráněno porušení oprávněných zájmů (subjektivních

³⁾ Požadavek autoritativně založené domněnky (prezumpce) zavinění ve sféře obecné odpovědnosti za škodu byl s odvoláním se na nutnost všestranného rozvinutí všeobecné i speciální prevence, jakož i se zřetelem k zajištění účinné ochrany soc. občanskoprávních vztahů dlouholetým postulátem čs. teorie (srov. Luby c. d. v pozn. č. 2, str. 596 an., Knapp c. d. v pozn. č. 2, str. 82 an., Švestka c. d. v pozn. č. 2, str. 14).

K tomuto principu se ostatně postupem času propracovala, pokud šlo o závazkovou odpovědnost, soudní praxe ještě za účinnosti obč. zákoníku z r. 1950, odůvodňující to celkem bez zřetele na znění tehdy platného § 337 prostě „povahou věci“.

práv) jednotlivce nebo způsobení újmy na zájmech společnosti. Jinak vyjádřeno, občanský zákoník stanoví tzv. *speciální prevenční povinnost* k odvrácení škody, která již zdraví či majetku v *konkrétních* případech hrozí (§ 416, 416).

Tato speciální prevenční povinnost může podle okolností případu spočívat buď

a) v povinnosti každého *upozornit* příslušné orgány na hrozící závažnou škodu (tzv. *oznamovací prevenční povinnost*) anebo

b) v povinnosti každého *zakročit* k odvrácení hrozící závažné škody (tzv. *zakročovací — zasahovací prevenční povinnost*).

Lze soudit, že uložení *obou* forem této speciální prevenční povinnosti nejen *ohroženým*, nýbrž i *všem ostatním třetím osobám* (občanům i organizacím), může svým způsobem též přispět k překonání lhostejnosti a nevšímavosti, kterou dosud i dnes řada občanů stále projevuje ve vztahu k ohroženým zájmům společnosti nebo oprávněným zájmům ostatních spoluobčanů.

Ad a) Oznamovací prevenční povinnost je uložena *obecně*, tj. stíhá *každého* občana i organizaci (srov. org. § 416 ... každý ...).

Stanovení tohoto druhu prevenční povinnosti, navazující ve své podstatě úzce na § 3, vychází ze zkušeností praxe, jež potvrzují, že v řadě případů je možno bez velkých obtíží a nebezpečí přispět účinně k odvrácení hrozící škody již pouhým upozorněním. *Příslušným orgánem* ve smyslu § 416 odst. 1 bude podle okolností případu např. národní výbor, veřejná bezpečnost, zdravotní orgán, požární orgán, horská služba atp. Nepochybně jím však může být např. i sám orgán podniku, družstva atp., jehož majetku, který spravuje (vlastní), hrozí závažná škoda.

Předpokladem vzniku této oznamovací prevenční povinnosti je, že jde o hrozbu vzniku *závažné škody*.⁴⁾

Jde-li o závažnou škodu či nikoliv, bude vždy otázkou posouzení a to podle povahy a okolností konkrétního případu. Pro toto posouzení musí být směrodatným objektivní měřítko (nestačilo by tudíž, že se škoda nezdála závažnou pouze tomu občanovi, který měl na ni upozornit) samozřejmě konkrétně, tj. ke všem okolnostem případu, uplatňované.⁵⁾ Jako

⁴⁾ Ukládat tuto povinnost jako právní povinnost v případě *každé* hrozící škody by vedlo ke zbytečnému přetěžování občanů i příslušných orgánů, aniž by bylo začasté dosaženo zamýšleného společenského cíle. Tento právní stav by naopak mohl vést event. vůbec k snížení (negaci) významu této prevenční povinnosti, neboť každý občan by byl naprosto nepřiměřeně nucen k tomu, aby v *každé situaci a za každých podmínek* vyvíjel soustavnou pozornost, zda v jeho okolí nehrozí třetím osobám škoda.

⁵⁾ Stejně měřítko vytyčují pro aplikaci čl. 95 zák. o schválení zásad obč. zákonodárství Svazu SSSR a Svazových republik Věrdnikov - Kabalkin ve studii „Náhrada škody utrpěná občanem při ochraně soc. majetku“, Moskva 1963, str. 17.

typické případy hrozící závažné škody možno uvést např. nebezpečí požáru, povodně, zřícení stavby, vážné ohrožení zdraví, či života atp., čili obecně řečeno, všechny škody, které jsou svým charakterem nebo rozsahem společensky závažné. V tomto směru nerozhoduje, jde-li o škodu hrozící zájmům celku či jednotlivce.

Je nerozhodné, bylo-li nebezpečí vzniku závažné škody vyvoláno jednáním (např. podkopáním základů sousedovy stavby), nebo určitým nebezpečným stavem věci (např. sousedův plot, jenž není dlouhou dobu oprávněn, hrozí zřícením).

Právě tak nemůže být směřodonné, bylo-li nebezpečí vzniku závažné škody vyvoláno zaviněně či nikoliv. Třeba uvážit, že smyslem splnění stanovené prevenční povinnosti je předejít *všem závažným škodám*, tedy bez ohledu na to, byly-li vyvolány zaviněně či bez zavinění.

Splnění oznamovací prevenční povinnosti nemůže být ovšem *bezpodmínečné*, neboť nejružnější důvody a ohledy si mohou vyžadovat, aby i stanovení této formy speciální prevenční povinnosti připouštělo zároveň dostatečně širokou liberaci. Z toho důvodu proto soudíme, že znění § 416 je třeba vzdor jeho, ne příliš šťastné, formulaci vyložit tak, že i oznamovací prevenční povinnost nemusí splnit ten

aa) komu v tom brání nějaká důležitá okolnost; anebo

bb) kdo by oznámením vystavil vážnému ohrožení buď sebe či osobu sobě blízkou (§ 116).

Domníváme se, že trvat i za těchto okolností zcela bezvýhradně na splnění oznamovací povinnosti by nebylo spravedlivé a přiměřené a že by se tudíž ani neslučovalo s pravidly soc. soužití. Nelze ji proto dobře ukládat bezvýjimečně ani právem.

Ze vzájemné vázanosti práv a povinností příznačné pro právní vztahy v soc. společnosti, kterážto zásada dnes dochází pro oblast občanskoprávního styku svého přímého výrazu v čl. V. občanskoprávních zásad, vyplývá, že je-li *obecně*, tj. *každému* uložena *povinnost* upozorňovat přísl. orgány na hrozící závažnou škodu, že tím občanský zákoník zároveň dává *obecně*, tj. *každému* i *právo* tak učinit.

Stane-li se proto, že při plnění této povinnosti vzniknou tomu, kdo na škodu upozornil, náklady anebo utrpí-li dokonce sám škodu, přiznává mu občanský zákoník v zájmu rozvíjení účinné prevence a v souladu s pravidly soc. soužití správně a naprosto důsledně právo na náhradu

aaa) účelně vynaložených nákladů, a zároveň dále

bbb) škody, která mu tím vznikla.⁶⁾

⁶⁾ Jelikož tato práva budou intervenientovi vznikat zpravidla při výkonu zakročovacích prevenčních povinností, bude o nich blíže pojednáno až v souvislosti s výkladem této formy prevenční povinnosti.

Ad b) Někdy se vzhledem k bezprostřední a neodkladné hrozbě vzniku škody vytvoří taková situace, že by jen pouhé splnění oznamovací prevenční povinnosti nepřineslo žádoucí důsledky. Pro takové případy občanský zákoník v zájmu zajištění účinné prevence stanoví povinnost *každého* k odvracení hrozící škody přímo zakročit (není snad třeba zvlášť zdůrazňovat, že tento prevenční zákrok musí směřovat jen k odvracení hrozící škody, resp. jejího většího rozsahu).

Je-li v silách a možnostech občana prevenční zákrok učinit, třeba v souladu s občanským zákoníkem považovat požadavek jeho splnění za společensky opodstatněný. Soc. morálce odpovídá, aby např. automobilista poskytl osobě, která leží na silnici v bezvědomí, přiměřenou pomoc, aby občan zakročil všude tam, kde hrozí neodkladně vznik škody národnímu či družstevnímu majetku atp.

U speciální prevenční povinnosti ve formě zákroku, u níž lze ostatně vidět tentokrát zřetelnou návaznost — konexitu s § 6, je třeba rozlišovat

1. případy, kdy je povinen zakročit sám *ten, komu škoda hrozí* a
2. případy, kdy je povinen zakročit k odvracení *závažné* škody hrozící společnosti či jiným spoluobčanům *někdo jiný* — třetí (extraneus).

Ad 1. Občanský zákoník ukládá ve § 417 odst. 1 povinnost zákroku každému, komu hrozí škoda, vychází správně ze zkušeností praxe, že i ohrožený subjekt může často velmi účinně přispět k odvracení škody, resp. ke zmenšení jejího rozsahu. Občanskoprávní úprava tak zároveň účinně napomáhá tomu, aby se odvracení škod stalo v duchu prohlubujících se zájmů jednotlivce a společnosti, jakož i v souladu se zásadou vzájemné spolupráce a pomoci, předmětem zájmu i ze strany samotného ohroženého subjektu. Těmto zásadám by odporovalo, aby ohrožený subjekt, ač přispět k odvracení hrozící škody bylo v jeho silách, možnostech a schopnostech, pouze pasivně čekal, až škoda nastane a po té se jen rozhodně domáhal na škůdci její náhrady (reparace).⁷⁾

Ohrožený je podle § 417 odst. 1 povinný zakročit způsobem *přiměřeným okolnostem konkrétního ohrožení*. Při úvaze o přiměřenosti (přičemž bude opět nutno používat konkrétně uplatňovaných objektivních měřítek) bude třeba in concreto přihlížet zejména k druhu a intenzitě ohrožení.

Tato prevenční povinnost je uložena *všem* ohroženým (občanům i organizacím) a také bez ohledu na to, jde-li o *ohrožení vážné* či *nikoliv*.⁸⁾

⁷⁾ Luby ve stati *Predcházenie škodám v osnove obč. zákoníku a návrhu hosp. zákoníku*“ Právnické štúdie 1963 str. 40 navíc píše, že ohroženého je třeba do odvrácení škody zainteresovat mj. i z toho důvodu, že ohrožení někdy vzniká jen z objektivních příčin, za které nikdo neodpovídá.

⁸⁾ Okolnost, že jde o vážné ohrožení ovlivňuje ovšem rozsah práv ohroženého (o tom však viz dále).

Jestliže jsou opomenutím ohroženého splnit tuto prevenční povinnost naplněny zároveň všechny potřebné náležitosti § 441, lze mu podle cit. ustanovení uložit, aby si jako poškozený vzniklou škodu nesl poměrně.⁹⁾

Také *obecné* prevenční povinnosti ohroženého zakročit v případě hrozící škody odpovídá opět v souladu s čl. V. občanskoprávních zásad i jeho obecné právo škodu odvracet (§ 417 odst. 1).

Vedle tohoto obecného práva na prevenci, kterého se ohroženému dostává v § 417 odst. 1, přiznává občanský zákoník ohroženému ještě i další, možno říci již tradiční, práva výrazné speciální prevenční povahy:

- a) právo jednat svépomocně (§ 6)
- b) právo jednat v nutné obraně (§ 418 odst. 2)
- c) právo jednat v krajní nouzi (§ 418 odst. 1).¹⁰⁾

V případě *vážného ohrožení*, tj. v případě hrozby vzniku závažné škody, přiznává občanský zákoník ohroženému též právo domáhat se na soudě, aby byla ohrožovateli uložena povinnost provést vhodná a přiměřená opatření k odvrácení této škody (§ 417 odst. 2).¹¹⁾

I toto právo ohroženého, které má již zřetelnou souvislost s rozhodovací činností státních orgánů podle § 4, má prevenční povahu. Jeho uplatnění totiž vyvolává včasný zákrok ze strany soudu, který svým rozhodnutím donucuje ohrožovatele k chování respektujícímu požadavky prevence. Právo ohroženého domáhat se této ochrany jen v případě vážného ohrožení třeba považovat za správné. Bez tohoto omezení by totiž nebylo možno vyloučit event. zneužívání tohoto práva.

Vhodným a přiměřeným opatřením, které soud uloží ohrožovateli za účelem odvrácení hrozící závažné škody, může být podle okolností konkrétní

⁹⁾ Stejně Knapp „Některé otázky ochrany práv v občanském zákoníku“ Právník č. 3, 1965, str. 239, který soudí, že tak vlastně „ustanovení § 417 odst. 1 dostává smyslu“.

¹⁰⁾ Rozsah tohoto článku neumožňuje dotknout se všech otázek spojených s analyzovanou problematikou. Mezi tyto otázky mj. patří i vztah práva podle § 417 odst. 1, k právu podle § 6. Touto otázkou se však autor článku hodlá blíže zabývat v jiné souvislosti.

¹¹⁾ Nový občanský zákoník na rozdíl od dřívější úpravy obč. zákoníku z r. 1950 výslovně nestanoví, že této ochrany se nelze domáhat tehdy, jde-li o činnost úředně schválenou. To je však třeba považovat za samozřejmé. Nutno totiž předpokládat, že orgán který činnost, byť třeba riskantní a nebezpečnou, schválil a povolil, přihlížel nejen k nebezpečí vznikajícímu při provozování této činnosti, nýbrž i zároveň k zájmu společnosti na jejím provozu, jakož i k bezpečnostním zárukám, které jsou při ní dány. Jestliže by ovšem organizace přes dané administrativní povolení mimo jeho rámec zanedbávala nějakým způsobem své povinnosti zajistit bezpečný provoz, tak jak to např. odpovídá platným bezpečnostním předpisům, resp. současným poznatkům vědy, techniky a zkušeností, lze usuzovat, že v takovém případě by *přiměřený* soudní zásah podle § 417 odst. 2 možný byl. Tato otázka není však jednoznačně řešena. Zcela nesporné ovšem je, že úřední schválení nevylučuje odpovědnost organizace za škody při této činnosti přesto nastalé.

niho případu opatření spočívající buď ve *zdržení* se určitého jednání či činnosti, z níž by škoda mohla vzniknout, tedy v opatření negativního charakteru (např. v uložení povinnosti občana nekopat na svém pozemku strouhu, kterou by mohl být v případě deště zaplaven pozemek jeho souseda) nebo v *provedení* určitého zákroku k odvrácení hrozící závažné škody, tedy v opatření pozitivního charakteru (např. v uložení povinnosti občana, podepřít zeď své stavby, jež hrozí sesutím na pozemek jeho souseda) anebo event. v kombinovaném opatření *obojí povahy*.

Pro úplnost třeba dodat, že v určitých zákonem vypočtených případech *speciálního vážného ohrožení*, tj. v případech krajního ohrožení života, zdraví nebo jiného naléhavého zájmu občana (§ 131), přiznává občanský zákoník ohroženému za přesně stanovených podmínek *navíc* ještě i právo použít věci bez přivolení jejího vlastníka. Zkušenosti a poznatky totiž ukázaly, že v určitých případech bude v zájmu uskutečnění účinné prevence nutné, aby ohrožený kromě osobního zákroku mohl použít k odvrácení hrozící škody i cizí věci bez svolení jejího vlastníka (např. použití cizího dopravního prostředku k odvozu raněného).

V zájmu účinného rozvíjení prevence však občanský zákoník neposkytuje ohroženému pouze právo prevenci vykonat, nýbrž mu zároveň poskytuje i *určité majetkové výhody*. Třeba totiž uvážít, že provedení prevenčního zákroku může být, jak dokazují četné zkušenosti soudní praxe, spojeno pro ohroženého s vynaložením určitých nákladů. Nelze ani vyloučit, že ohrožený sám při zákroku směřujícím k odvrácení škody utrpí škodu. Ze všech těchto důvodů občanský zákoník zakládá ohroženému v § 419 právní titul k tomu, aby uplatňoval ve všech případech prevenčních zákroků ve smyslu § 417 odst. 1, 2, včetně případů, kdy ohrožený jednal v nutné obraně či krajní nouzi,

aa) právo na náhradu účelně vynaložených nákladů; a dále

bb) právo na náhradu škody (ať již na zdraví či majetku), kterou při tom utrpěl.¹²⁾

Ad aa) Rozsah náhrady těchto nákladů se neřídí rozsahem *skutečně* vynaložených nákladů, nýbrž je, a to zcela správně, určen jednak jejich *účelností* (tuto otázku bude opět třeba vždy posoudit *in concreto*), jednak —

¹²⁾ Zásady obč. zákonodárství Svazu SSR a Svaz. republik v čl. 95 stanoví, že „škodu, kterou utrpěl občan při zachraňování soc. majetku před hrozícím nebezpečím, musí nahradit organizace, jejíž majetek poškozený zachraňoval“. V průběhu diskuze k těmto zásadám se např. Majdanik „Závazky k odvrácení škody hrozící soc. vlastnictví nebo životu člověka“, Socialističeskaja zakonnosť č. 5, 1961, str. 72 důrazně dožadoval, aby se tato úprava rozšířila i na případy, *kdy někdo* odvrací nebezpečí hrozící škody zdraví či životu člověka. Čl. 95 cit. zásad a po jeho vzoru formulovaný čl. 472 GK RSFSR však toto rozšíření neumožňují a to ani s použitím analogie (viz sov. učebnici obč. práva, 1965, Moskva, sv. II., s. 374 a tam cit. další literaturu).

a to maximálně — *rozsahem odpovídajícím škodě, která byla odvrácena*. V zájmu rozvíjení prevence třeba soudit, že ohroženému přísluší právo na náhradu účelně vynaložených nákladů i tehdy, jestliže by se zamýšlený výsledek nedostavil.

Ad bb) Právě tak rozsah práva na náhradu škody, kterou poškozený při prevenčním zákroku utrpěl (např. na svém oděvu atp.), je maximalisován rozsahem odpovídajícím škodě, která byla odvrácena.

Obě tato práva má ohrožený možnost uplatnit i proti tomu, v jehož zájmu jednal. To v daném případě znamená proti tomu, kdo jinak odpovídá za to, že ohrožený musel od sebe odvracet hrozící škodu.

Ad 2. Občanskoprávní úprava odpovědnosti za škodu však jde v zájmu účinného prohloubení prevence ještě dále a kromě ohroženým ukládá v § 416 odst. 1, 2 povinnost zakročit všude tam, kde *závažná škoda hrozí jinému* (státu, organizaci, spoluobčanovi) i *všem třetím subjektům* občanům i organizacím (srov. arg. cit. ustanovení „... každý ...“).¹³⁾

Základním smyslem této široce pojaté prevenční povinnosti zakročit je působit v duchu zásad soc. morálky výchovně zejména na občany v tom směru, aby žádný z nich nezůstal netečným a nevšímavým k tomu, hrozí-li nebezpečí vzniku závažné škody společnosti či jinému spoluobčanovi, nýbrž aby v souladu se stále se zvyšujícími společenskými požadavky, *aktivně* přispěl k jejímu odvracení. I tímto způsobem občanskoprávní úprava, rozvádějíc konkrétně zásady obsažené v čl. 35 a 38 Ústavy ČSSR, přispívá svým způsobem k zvyšování pocitu a vědomí osobní odpovědnosti každého občana nejen za své vlastní záležitosti, nýbrž i za vše, co se děje ve společnosti kolem něho.

Povinnost zakročit k odvracení hrozící škody v zájmu společnosti či jiného spoluobčana však není a nemůže být na rozdíl od prevenční povinnosti samotného ohroženého, vyžadována tak přísně (rigorózně). Proto ji občanský zákoník váže na splnění dvou předpokladů:

- a) musí jít o *závažnou* škodu a dále (kumulativně)
- b) prevenční zákrok je třeba učinit *neodkladně*.

Ad a) Kdy půjde o *závažnou* škodu bude i tu opět otázkou posouzení konkrétního případu (viz výklad shora).

¹³⁾ Takto široce pojatou povinnost prevenčního zákroku občanský zákoník z r. 1950 neznal. § 443 odst. 2 obč. zák. z r. 1950 považoval prevenční zákrok v zájmu společnosti či jiných občanů jen za správné pochopení občanské povinnosti a pouze pro tento případ stanovil, že jednatel má právo na náhradu škody vůči tomu, v jehož záležitosti zákrok učinil.

b) Je samozřejmé, že při této úvaze neanalyzujeme některé speciální případy, kdy je zakročovací prevenční povinnost uložena určitým subjektům zvláštními předpisy.

Ad b) O *neodkladně* hrozící závažnou škodu půjde všude tam, kde by neuskutečnění okamžitého prevenčního zákroku mělo za následek vznik škody, resp. jinak vyjádřeno, kde by jiné opatření než přímý zákrok toho, kdo nebezpečí zpozoroval, nepřineslo žádoucí výsledek, tj. odvrácení škody.

Ani v tomto případě speciální zakročovací povinnosti nemá povinnost učinit zákrok ten

aa) komu v tom brání důležitá okolnost; anebo

bb) kdo by tím vystavil vážnému ohrožení sebe nebo osoby sobě blízké (§ 116).

Byť v praxi docházelo a dochází ze strany občanů k častým obětavým zákrokům ve prospěch zájmů společnosti či jiných spoluobčanů přesto, že se tím sami vystavují vážnému ohrožení zdraví či života, nebylo by nicméně spravedlivé ukládat jim za těchto okolností uskutečnění preventivního zákroku i jako právní povinnost.

Otázka, je-li některý z uvedených zprošťujících důvodů dán, bude muset být soudem opět řešena podle všech okolností konkrétního případu.

Právě v této souvislosti se jeví účelným a potřebným zaujmout stanovisko ještě k otázce, lze-li uskutečnit prevenční zákrok odvracející hrozící škodu i tehdy, *jestliže jej ten, v jehož zájmu je zákrok činěn, zakázal*. Třeba soudit, že jde-li o odvrácení *společensky* závažné škody (např. jde-li o ochranu života, o ochranu socialistického vlastnictví před značnou škodou atp.), kteréžto případy má právě § 416 na mysli, že to možné je. V podmínkách vyspělé socialistické společnosti nelze totiž dobře připustit, aby individualisticky motivovaný zákaz jednotlivce vedl k újmě na závažných společenských zájmech. Jinými slovy vyjádřeno, v podmínkách socialistické společnosti se stará právní regule „*volenti non fit iniuria*“ již neuplatňuje zcela bezvýjimečně.¹⁴⁾

Nesplní-li *občan* (nikoliv však, jak plyne ze znění § 425, již organizace) v *případě hrozící závažné škody* zakročovací prevenční povinnost, ač mu v tom nebránila žádná skutečnost, která by ho splnění této povinnosti zprošťovala, lze ho za určitých okolností postihnout i odpovědností předvídanou sankční složkou cit. ustanovení a to ve zvláštní formě tzv. *příspěvku* k náhradě jinak neuhražené škody (o tom viz dále závěrečnou kapitolu V.).

Upravuje obecně *povinnost* třetích subjektů zakročit za účelem odvrácení neodkladně hrozící závažné škody, občanský zákoník jim zároveň eo ipso obecně přiznává i *právo* na takový zákrok. I tu však vedle obecného práva občanskoprávní úprava přiznává třetím subjektům ještě navíc:

1. právo jednat v nutné obraně — tzv. pomoc v nutné obraně (§ 418 odst. 2),

¹⁴⁾ Stejně Knapp, cit. článek v pozn. č. 10, str. 240.

2. právo na zákrok v krajní nouzi — tzv. pomoc v krajní nouzi (§ 418 odst. 1),
3. právo použít za podmínek § 131 cizí věci bez přivolení jejího vlastníka.

Třetí subjekty mají v souvislosti se splněním prevenčního zákroku ve smyslu § 416 odst. 1, 2 stejná majetková práva (výhody), jako má ohrožený (platí proto v tomto směru vše, co bylo o těchto majetkových právech uvedeno již v souvislosti s případy, kdy je povinen zakročit sám ohrožený). Tuto občanskoprávní úpravu třeba z hlediska dalšího rozvíjení prevence považovat za velmi správnou, neboť zákrok třetí osoby činěný nikoli v jejím vlastním osobním zájmu, nýbrž v zájmu společnosti či jiného spoluobčana, je třeba netoliko z morálního, nýbrž i z právního aspektu zvlášť honorovat.

V těchto případech zakročovatel může svá práva uplatnit nepochybně proti tomu, kdo odpovídá za vyvolání hrozící škody, tj. proti ohrožovateli. Občanský zákoník však v § 419 zvýhodňuje i intervenienta v zájmu prevence v tom směru, že ho opravňuje uplatnit zkoumané právo také vůči tomu, v jehož zájmu jednal, tj. vůči ohroženému. To má pro intervenienta dvě výhody: za prvé, ohrožený mu bude začasťe znám spíše než sám ohrožovatel; za druhé, třeba počítat i s případy, kdy za hrozící škodu nebude nikdo odpovídat, a kdy tedy, nebýt úpravy § 419, intervenient by se uspokojení svých práv vůbec nedomohl. Ve vztahu poškozeného a ohroženého nejde o odpovědnostní vztah, neboť tu chybí protiprávní úkon na straně ohroženého. Lze proto mít za to, že jde o mimoodpovědnostní právní vztah založený speciálním ustanovením § 419.

V.

Zatím co myšlenka stanovení speciální prevenční povinnosti všech třetích osob byla se zřetelem k požadavku dalšího prohlubování společenských a individuálních zájmů v průběhu kodifikačních prací celkem všeobecně kladně přijímána, otázka zda porušení této prevenční povinnosti třetími osobami zároveň *sankcionovat* či *nesankcionovat* nebyla již v průběhu diskuse řešena jednoznačně.

Založení občanskoprávní odpovědnosti třetích osob za porušení speciální prevenční povinnosti v případě hrozby vzniku *společensky závažné* škody je však podle našeho názoru z právně-politického i teoretického hlediska *zásadně opodstatněno*.

Byla-li totiž prevenční povinnost třetích osob, jakožto právní povinnost, v občanském zákoníku již *vůbec* stanovena, považujeme za důsledné a za *správné*, aby zejména se zřetelem na její účinné zachovávání, bylo její porušení i zásadně sankcionováno. V podmínkách vyspělé socialistické společnosti, která usiluje všemi způsobilými prostředky o prohlubování sou-

ladu společenských a individuálních zájmů, se jeví přiměřeným, aby občané byli v dané etapě jejího společenskoeconomického vývoje stimulováni a vedeni k zachovávání stanovené prevenční povinnosti také hrozbou přiměřené a únosné majetkové sankce. Dojde-li pak ze strany občana — třetí osoby k porušení této speciální prevenční povinnosti, jeví se za existence určitých předpokladů (zejména šlo-li o hrubé porušení povinnosti bez omluvitelného důvodu, nenahradí-li poškozenému škodu již sám přímý — skutečný škůdce) spravedlivým a odůvodněným, aby i ten občan, který sice škodu svým přímým chováním nezpůsobil, který však na druhé straně jejímu bezprostřednímu vzniku, ač mohl a byl schopen, nezabránil, přispěl nevinnému poškozenému alespoň v určitém rozsahu k její náhradě. Ze skutečnosti, že se jedná pouze o přiměřený příspěvek k náhradě neuhrazené škody, vyplývá, že i samo uplatnění této omezené sankce sleduje zároveň výraznou měrou preventivně-výchovné cíle.

Pro zásadní sankcionování prevenční povinnosti však vedle již zmíněných prevenčních a částečně reparačních důvodů hovoří i *požadavek účinného zachovávání a posilování socialistické zákonitosti*. Podle našeho názoru tomuto požadavku mj. odpovídá, aby všude tam, kde již byla uznána nezbytnost a účelnost stanovení určité právní povinnosti, byla vždy zároveň stanovena také sankce pro případ jejího porušení. Máme za to, že současná legislativa, která tento požadavek ne vždy a plně respektuje, své úsilí o posilování a utužování socialistické zákonitosti de facto oslabuje. Kromě toho se domníváme, že důsledné respektování tohoto požadavku by zároveň přispívalo k eliminaci snah normovat i takové povinnosti, u kterých se ukazuje, že je v právních předpisech není ani třeba, ani žádoucí jako právní povinnosti vůbec zakotvovat.

I když tedy, jak patrně z předcházejícího výkladu, vycházíme ze zásady sankcionovat porušení speciální prevenční povinnosti, není možno na druhé straně pustit se zřetele, že s ohledem na nesporně *zvláštní povahu* těchto případů (třetí osoby samy škodu svým přímým chováním nezpůsobily, nýbrž pouze bezprostřednímu vzniku škody, ač mohly a bylo to v jejich silách, svou pasivitou — opomenutím nezabránil) nelze porušení prevenční povinnosti třetími osobami sankcionovat zcela mechanicky a naprosto stejně, jako i porušení jiných právních povinností. Taková občanskoprávní úprava by rozhodně neodpovídala společenským potřebám a zájmům a nebylo by ji možno se zřetelem k nepříznivým důsledkům, jež by s ní mohly být spojeny, schvalovat. Přijetím takové úpravy by se totiž mohlo stát, že předpokládaný účín, který má v tomto směru občanský zákoník přinést, a který se od něho také očekává, tj. přispět v rámci celospolečenského usilování i tímto způsobem k upevnění a prohloubení prevence ve vědomí občanů, by mohl být zastíněn a překryt takovými nepříznivými důsledky, jako je zejména možnost neúnosného a nežádoucího postihu třetích osob,

možnost vzniku neodůvodněného zvýhodnění přímých — skutečných škůdců nastalého přenesením odpovědnosti na třetí osoby atp.

Ze všech těchto důvodů se proto v teorii socialistického občanského práva spolu se zdůrazněním požadavku zásadního sankcionování porušené speciální prevenční povinnosti třetími osobami, zároveň, s ohledem na zcela zvláštní povahu těchto případů, vytyčuje požadavek sankcionování v různých směrech *omezeného*. Tímto způsobem má být čeleno všem oněm nepříznivým důsledkům, které by v těchto případech mohly být s neomezeným sankcionováním spojeny. Jde zejména o omezení v tom směru, aby použití občanskoprávní odpovědnosti, přípustné navíc vždy jen ve formě *přiměřeného příspěvku*, přicházelo v úvahu až po té, kdy již bylo *bezpečně a jednoznačně* zjištěno, že škodu, ať zcela nebo zčásti, nenahradí sám přímý — skutečný škůdce, resp. že ji nelze uhradit ani jinak. Je totiž mimo jakoukoli pochybnost, že způsobenou škodu musí být v souladu s morálním nazíráním v první řadě povinen vždy nahradit sám přímý — skutečný škůdce (odpovědný subjekt). Teprve tehdy, není-li to možné (tzv. zásada subsidiarity), se jeví přiměřeným a spravedlivým, aby na její úhradu přispěl nevinnému poškozenému i ten, kdo, ač mohl a bylo to v jeho silách, nesplněním prevenční povinnosti bezprostřednímu vzniku nezabránil. Dále je nutné vzít v úvahu i některé *odůvodněné výjimky* ze splnění prevenční povinnosti. Naprosto bezvýhradný a bezvýjimečný požadavek splnění prevenční povinnosti, prováděný v záporném případě event. vznikem odpovědnosti, by mohl vést v řadě případů k neúčelným a neúnosným tvrdostem a příkrostem. Zejména je třeba mít na zřeteli, že potřebné preventivní opatření neodpovídá vždy silám a možnostem občana, takže požadovat na něm jeho splnění vždy a za všech okolností by nebylo netoliko spravedlivé, nýbrž ani z politického a preventivně výchovného hlediska žádoucí.

Třeba konstatovat, že nový občanský zákoník tyto právněpolitické, teoretické a konec konců i praktické požadavky respektoval. Podle § 425 soud může občanovi uložit *příspěvek* k náhradě škody v *přiměřeném rozsahu* jen za předpokladu, že občan *bez důležité okolnosti nebo bez vážného nebezpečí pro sebe či osobu sobě blízkou, nesplnil prevenční povinnost* (ač by jejím splněním zabránil bezprostřednímu vzniku škody) a dále, že škodu *není možno uhradit jinak*. Soud přitom musí navíc přihlížet i k takovým okolnostem, jako je společenský význam škody, osobní a majetkové poměry občana, který povinnost nesplnil, k tomu, co občanovi bránilo ve splnění povinnosti atd.¹⁵⁾

¹⁵⁾ V průběhu kodifikačních prací byly vysloveny ještě další názory na sankcionování speciální prevenční povinnosti. První názor se dožadoval založení sankce jen pro případ porušení povinnosti *upozornit* orgány na hrozící škodu, nikoli však již také pro případ porušení povinnosti *prevenčního zákroku*. Tento názor však nebyl,

Lze se proto domnívat, že rozumná aplikace § 425 soudy by v praxi mohla přispět k sledovanému upevnění a prohloubení významu prevence ve vědomí občana. Zdůrazňujeme-li právě v této souvislosti zvlášť požadavek rozumné aplikace § 425, chceme tím naznačit, že soudy by se zřetelem k naprosté novotě této právní úpravy (v soudní praxi zatím co do důsledků nikterak ověřené), jakož i se zřetelem ke zcela specifické povaze těchto případů odpovědnosti, měly při úvaze o použití § 425 postupovat mimořádně uvážlivě. Domníváme se, že v těchto případech odpovědnosti, kdy není sledována realizace plné náhrady způsobené škody, nýbrž kde jde pouze o určení příspěvku k úhradě neuhrazené škody, který vždy zároveň sleduje výraznou měrou i preventivně-výchovný cíl, bude jak při zjišťování jednotlivých předpokladů odpovědnosti, tak i jejího rozsahu, na místě *restriktivní výklad*. Jde o to čelit takové aplikaci § 425, která by v soudní praxi mohla vést k pravému opaku, než který byl z právněpolitického hlediska jeho stanovením zřejmě zamýšlen. Zcela konkrétně vyjádřeno, soudní praxe by měla dbát o to, aby občanskoprávní odpovědností podle § 425 byly tam, kde škodu nebylo možno uhradit poškozenému jinak, postihovány případy skutečně hrubého, závažného a nápadného porušování prevenční povinnosti, kdy si rušitel podle všech okolností případu zcela oprávněně zasluhuje, aby byl in concreto postižen nejen morálním odsudkem společnosti, nýbrž i občanskoprávní sankcí ve formě přiměřeného příspěvku k úhradě neuhrazené škody.

Domníváme se, že tímto pojetím a výkladem lze uskutečnit základní intenci zřejmě sledovanou zákonodárcem v § 425, totiž napomoci v rámci celospolečenského usilování i tímto způsobem k úspěšnému chápání a rozvíjení významu prevence ve vědomí občanů (zejména pak pokud jde o celkem minimální oznamovací povinnost) a tím zároveň přispívat ke zvyšování pocitu jejich osobní odpovědnosti také za vše to, co se ve společnosti odehrává kolem nich, vně jejich čistě osobní sféry.

zřejmě pro své příliš úzké pojetí, přijat. Druhý názor se dovolával toho, aby uložení sankce nebylo vůbec závislé na celkem nahodilé skutečnosti, zda přímý škůdce škodu uhradí či nikoli, nýbrž, aby rušitel byl postižen sankcí v *každém* případě porušení prevenční povinnosti. S tímto pojetím by však nebylo možno souhlasit. Uložení příspěvku rušiteli i v případě, kdy se poškozenému dostalo plné náhrady škody již od přímého škůdce (kterýžto důsledek tento názor nevylučuje), by znamenalo, že příspěvek nabývá v těchto případech ryze penálního (represivního) charakteru, tedy prvku typického zejména pro oblast práva trestního a nikoli občanského. Za druhé, škůdci by se tímto způsobem (pokud by byl příspěvek hrazen jemu) dostalo určitého majetkového zvýhodnění, které by však v oblasti občanskoprávních vztahů nebylo nikterak zdůvodněno.

I. В процессе создания и укрепления социалистических отношений между людьми и завершения строительства развитого социалистического общества выдающееся место и миссия в едином законодательстве ЧССР принадлежат и чехословацкому гражданскому праву, а в его рамках и гражданско-правовому предупреждению и ответственностной системе, в частности, регулировке предупреждения вреда и собственной ответственности за причинение вреда.

Гражданско-правовая регулировка предупреждения вреда, а также ответственности за причиненный вред, гарантирует и обеспечивает охрану гражданско-правовых отношений, т. е. в первую очередь охрану имущественно-правовых отношений, основанных на использовании товарно-денежной формы, и далее охрану лично-правовых отношений, тесно связанных с этими имущественно-правовыми отношениями (походящих на них), а именно двойным способом:

1. в первую очередь воздействием в смысле общего (генерального) и конкретного (специального) предупреждения и
2. в случае нарушения этих отношений — репарационным или же сатисфакционным воздействием.

II. Принцип предупреждения стал и в новом гражданском кодексе одним из выразительных принципов, владеющих всей областью правовой регулировки гражданско-правовых отношений.

Однако необходимо констатировать, что по сравнению с прежним правовым состоянием в новом Гражданском кодексе имело место значительное подчеркивание и расширение предупреждения в материальном и формальном отношениях.

III. Цели, чтобы все участники гражданско-правовых отношений всегда вели себя, надлежаще учитывая обоснованные нужды и задачи предупреждения, новая гражданско-правовая регулировка предупреждения и ответственности содействует по существу двойным способом:

1. воздействием в смысле общего — генерального отвода граждан и организаций от нарушения правообязанностей, очень часто связанного именно с возникновением вреда (так наз. общее — генеральное — гражданско-правовое предупреждение);
2. воздействием в смысле осуществления конкретного — специального — мероприятия, направленного на предотвращение уже грозящего вреда в конкретном случае (так наз. конкретное — специальное — гражданско-правовое предупреждение).

К п. 1: Воздействие гражданско-правовой регулировки в смысле общего гражданско-правового предупреждения осуществляется, в частности:

- а) прямым предусмотрением обязанности каждого участника гражданско-правовых отношений „вести себя так, чтобы не имел места вред здоровью и имуществу“;
- б) косвенно, при посредстве собственной регулировки ответственности за причиненный вред, так как именно в социалистическом праве вопросы репарации (сатисфакции) и предупреждения тесно связаны между собой.

IV. Новая гражданско-правовая регулировка ответственности за вред не ограничивается правильно только на воздействие в смысле общего предупреждения.

Специальная обязанность по предупреждению в зависимости от обстоятельств дела может заключаться, или

- а) в обязанности каждого предупредить соответствующие органы о грозящем серьезном ущербе (так наз. уведомительная обязанность по предупреждению), или же
- б) в обязанности каждого вмешаться (для предотвращения грозящего серьезного вреда) (так наз. предупредительная обязанность вмешательства).

Надо полагать, что возложение обеих форм этой специальной обязанности по предупреждению не только на поставленных под угрозу, но и на всех остальных третьих лиц (на граждан и организации), тоже может в известной степени содействовать преодолению безразличия и невнимания, которые до сих пор и в настоящее время ряд граждан продолжает проявлять по отношению к поставленным под угрозу интересам общества или остальных сограждан.

Однако исполнение обязанности по предупреждению не может быть безусловным, так как разные основания и отношения требуют того, чтобы одновременно была допущена и широкая либерализация. Поэтому обязанность по предупреждению не должен исполнить тот,

аа) кому в этом препятствует какое-либо важное обстоятельство, или же

бб) кто уведомлением поставил бы под серьезную угрозу или себя, или лицо себе близкое.

Настаивать и при этих обстоятельствах совершенно безоговорочно на исполнении обязанности по предупреждению было бы несправедливо и несоразмерно и несоответствовало бы правилам социалистического общежития. Поэтому нельзя ее возлагать ни во всех случаях без исключения, ни по праву.

Третье лицо (гражданин), не исполнившее этой обязанности по предупреждению, при условии, что ему не возбраняло в этом какое-либо из указанных выше либерационных условий, может при известных обстоятельствах подпасть и под санкцию, а именно в форме возложения на него обязанности предоставить потерпевшему пособие на возмещение иначе непокрытого вреда (см. далее).

V. В то время как мысль об установлении специальной предупредительной обязанности всех третьих лиц, ввиду требования дальнейшего углубления общественных и индивидуальных интересов, принималась в ходе кодификационных работ в общем положительно, вопрос о поставлении или непоставлении нарушения этой предупредительной обязанности третьими лицами под санкцию, наоборот, в ходе дискуссии совершенно однозначно решен не был.

Установление гражданско-правовой ответственности третьих лиц за нарушение специальной предупредительной обязанности в случае угрозы возникновения общественно важного вреда следует считать с правовой, политической и теоретической точки зрения принципиально обоснованным.

Дело в том, что если предупредительная обязанность третьих лиц в качестве правовой обязанности в гражданском кодексе вообще была уже предусмотрена, то будет только целесообразным и правильным, чтобы и ее нарушение принципиально преследовалось определенной санкцией, в особенности, принимая во внимание действительное соблюдение этой обязанности.

С другой стороны, нельзя упустить из внимания, что ввиду особого характера этих случаев (третьи лица сами своим прямым поведением вреда не причинили, а только непосредственному возникновению вреда, несмотря на то, что могли и это было в их силах, своей пассивностью — упущением — не воспрепятствовали), за нарушение предупредительной обязанности третьими лицами нельзя совершенно механически и совершенно одинаково возлагать санкции так, как и за нарушение других правовых обязанностей.

Новый гражданский кодекс все эти политико-юридические, теоретические и в конце концов и практические требования уважал. Поэтому согласно действующей регуляции возможно возложить на гражданина обязанность предоставить пособие на возмещение вреда в соответствующем объеме только при условии, что гражданин, при отсутствии весьма важного обстоятельства или серьезной опасности для себя или близкого себе лица, не исполнил своей обязанности по предупреждению (хотя ее исполнением воспрепятствовал бы непосредственному возникновению вреда) и, далее, что вред невозможно покрыть иначе. Суд при этом сверх того должен учесть, в частности, и такие обстоятельства, как общественное значение вреда, личное и имущественное положение гражданина, не исполнившего обязанности, то, что гражданину препятствовало в исполнении обязанности.

Summary

I. During the process of creation and consolidation of socialist relations between people and during the completion of the construction of an advanced socialist society, an important place and an important task incomb also to the Czechoslovak civil law and within its frame to the civil system of prevention and of responsibility, prin-

cially as far as the regulation of the prevention of damages and the property responsibility for caused damages are concerned.

The regulation in civil law of the prevention of damages, as well as of the responsibility for caused damages, secures and guarantees the protection of civil juridical relations, that means first of all the protection of juridical property relations, based on the utilization of the categories of merchandise and money, as well as the protection of the personal juridical relations, which are closely connected with the juridical property relations (they are similar); this aim is attained by a double way:

1. first of all by means of a general, as well as of a concrete (specific) prevention and
2. in case of disturbances occurring in these relations, by means of the reparation, event. of the satisfaction.

II. The principle of prevention has become also in the new Civil code one of the outstanding principles which govern the whole domain of the legal regulation of the civil juridical relations.

It is however necessary to mention the fact that the new Civil code has brought about, in comparison with the previous juridical situation, a considerable material (concerning its content) and formal stressing and amplification of the prevention.

III. The aim being that all participants in civil juridical relations should behave always so as to take duly into consideration the justified necessities and tasks of the prevention, the new regulation of the prevention and of the responsibility in civil law contributes to this aim essentially in two ways:

1. by acting in such a way as to divert in general the citizens and the organizations from violating the legal obligations, which is precisely often accompanied by the occurrence of damages (the so-called general prevention in the domain of civil law);
2. by acting in such a way as to bring about the realization of a concrete and specific measure designed to turn off an imminent damage in a concrete case (the so-called concrete and specific prevention in the domain of civil law).

Ad 1. The operating of the civil juridical regulation in the sense of the general civil juridical prevention is effectuated principally:

- a) by fixing directly the obligation of every participant in civil juridical relations „to behave in such a way as to avoid damages concerning health and property“
- b) indirectly, by means of the proper regulation of the responsibility of caused damages, because precisely in the socialist law the questions of reparation (satisfaction) are closely connected with the questions concerning prevention.

IV. The new regulation of the civil responsibility of damages is justly not limited to the operating in the sense of the general prevention.

According to circumstances, the special duty of prevention may consist either

- a) in the duty of everyone to draw the attention of the competent organs to the imminent serious damage (the so-called preventive liability to notify) or
- b) in the duty of everyone to interfere in order to divert the imminent serious damage (the so-called preventive liability to interfere).

One may suppose that the imposition of both forms of this special duty of prevention not only upon the endangered persons, but also upon all the other third persons (citizens as well as organizations), is able to contribute in its proper way to the overcoming of the apathy and indifference manifested even to-day by many citizens as far as the endangered interests of the society or of the other fellow-citizens are concerned.

The fulfilment of the duty of prevention cannot, of course, be an unconditional one, because different reasons and considerations make it necessary that at the same time a sufficiently wide liberation of this duty should be admitted. The duty of prevention is therefore not supported by anybody:

aa) who is kept from the fulfilment of the duty by some serious circumstances, or
bb) who would, by his notification, expose to a serious danger either himself or a person near to him.

It would be in fact unjust and incongruous to persist even in such circumstances unconditionally on the fulfilment of the duty in question; such attitude would be even contrary to the rules of the socialist co-existence. It is because of this reason that even the law does not impose this duty unconditionally.

A third person (a citizen), who has not fulfilled his duty of prevention, without having been kept from the fulfilment in question by some of the before mentioned causes of liberation, can be affected, under certain circumstances, even by a sanction having the form of a contribution to be paid to the injured person, in order to cover a damage which otherwise would not be compensated.

V. Whereas the idea to impose a special duty of prevention upon all third persons has been in the whole accepted positively during the codification works, in consideration of the necessity of a further intensification of the social as well as individual interests, the question, whether a violation of this duty of prevention by third persons has to be sanctioned or not, did not find, on the contrary, during the respective discussions, a completely univocal solution.

The fact that a civil juridical responsibility of third persons for the violation of the special duty of prevention should be founded in a case, where a socially important damage is about to occur, has to be considered in principle as justified from the juridical and political, as well as from the theoretical point of view.

If a duty of prevention, imposed upon third persons, has already been fixed in the Civil code, it is consequential and correct, principally considering the effective observance of the said duty, that the violation of this duty should be in principle sanctioned.

On the other hand, one cannot leave out of account the fact that, considering the special character of those cases (the third persons did not cause themselves by their behaviour the damage, but only did not prevent by their passivity — omission the immediate origin of the damage, although this has been within their possibilities and within their forces), the violation of the duty of prevention by a third person cannot be sanctioned in a mechanical and equal way, like any other violation of juridical obligations.

The new Civil code has respected all these juridical, political, theoretical and finally also practical postulates. It is why, according to the regulation in force, it is possible to impose upon a citizen an adequate contribution to the reparation of damages only under the condition that the citizen in question has not, in the absence of any important circumstance and of any serious menace which would have threatened him or a person near to him, fulfilled his duty of prevention (though he would have, by fulfilling the duty in question, prevented the immediate origin of the damage) and under the condition that the damage in question cannot be covered in any other way. The court must also take into account such circumstances as the social importance of the caused damage, the personal and property situation of the citizen who has not fulfilled his duty and the causes because of which he has not fulfilled his duty.

K vývoji bytového družstevnictví v Československu

K развитию жилищной кооперации в Чехословакии

The development of the housing cooperatives
in Czechoslovakia

VĚRA ČÍŽKOVSKÁ

Studie si klade za cíl po stručném přehledu vývoje bytového družstevnictví a jeho právní úpravy zkoumat některé aspekty majetkoprávní problematiky a učinit dílčí závěry de lege ferenda.

*

Bytové družstevnictví má nemalý význam pro národní hospodářství nejen jako prostředek uspokojování individuálních bytových potřeb občanů, ale též jako nástroj bytové a hospodářské politiky státu. Obecná teze o závislosti a určenosti charakteru a právních forem družstevního hnutí charakterem výrobních vztahů v dané společnosti existujících a z nich vyplývajících hospodářskou situací a hospodářskou politikou státu platí plně i o družstevnictví bytovém. Od svého počátku je závislé na finanční pomoci státu, ať už poskytované ve formě přímé (úvěry, dotace, daňové a poplatkové výhody), tak ve formě nepřímé (zajišťování hypotekárních úvěrů, technická pomoc při stavbě, pomoc při opatrování stavebního pozemku apod.). Tato závislost je ještě zesilována tím, že bytová družstva vyvíjejí svou činnost po relativně dlouhou dobu (všechny dosavadní právní úpravy forem bytového družstevnictví vycházely z jejich časové neomezenosti), a že finanční pomoc státu je nejen předpokladem stavby družstevních domů, ale i podpůrným zdrojem financování jejich správy a údržby.¹⁾

¹⁾ Viz např. ustanovení § 16 zák. č. 41/47 Sb. o poskytování státního příspěvku na úhradu ročních výdajů spojených se správou byt. majetku družstva, ust. § 7 zák. č. 110/50 Sb. o možnosti, aby Fond bytového hospodářství financoval v určitých případech bytové investice bytových družstev, § 15 zák. č. 106/53 Sb. o možnosti poskytnutí dlouhodobého úvěru na výstavbu a generální opravy družstevního bytového majetku apod.

V důsledku toho mohlo dojít k intensivnějšímu rozvoji bytového družstevnictví až po vydání prvních zákonů o podpoře obytných staveb a přiznání daňových a poplatkových výhod stavebně bytovým sdružením.²⁾

Proč právě bytové družstevnictví vykazuje takovou závislost na finanční politice státu, že dokonce finanční pomoc státu (resp. původně podpora z veřejných fondů) byla a jest do jisté míry *conditio sine qua non* existence a činnosti bytových družstev, a proč stát tuto pomoc v míře více či méně intenzivní poskytuje?

Odpověď je především v objektivních příčinách vzniku a ve významu bytového družstevnictví jak z hlediska individuálních zájmů občanů, tak z hlediska hospodářské a sociální politiky státu.

Co do své ekonomické podstaty, byla a jsou bytová družstva zejména nástrojem znovurozdělení části národního důchodu ve prospěch řešení bytové situace středních a méně majetných skupin obyvatelstva, pro něž shromáždění částky potřebné k postavení bytu, by bylo velmi značným zásahem do životní úrovně, jestliže by bylo vůbec možné. Odtud je družstevní systém stavby bytů vždy vázán na státní podpory.

První kolektivní formy výstavby obytných domů, souhrnně označované stavební a bytová sdružení,³⁾ začaly vznikat v českých zemích a na Slovensku koncem minulého století. V době zhoršování bytové situace a hrozcí bytové krise měly být jedním z východisek, umožňujících řešit tuto situaci finančně výhodnějším způsobem pro občany i stát a pro stát navíc i způsobem výhodným z hlediska možností prosazování jeho bytové, hospodářské a sociální politiky.

Finanční výhodnost kolektivního stavění různými formami stavebně bytových sdružení záležela v lacinějším, úspornějším a levnějším stavění (sdružení měla možnost získat levněji stavební pozemek, možnost snadnějšího získání úvěru za výhodnějších podmínek, možnost získat výhodnější stavební podmínky, neboť se zadávala většinou stavba více domů najednou a zejména možnost podílet se na finančních výhodách z veřejných fondů, sloužících zlepšení bytových poměrů).

Pro stát byla kolektivní forma stavění výhodná zejména proto, že urychlovala výstavbu bytového fondu, umožňovala účinněji prosazovat by-

²⁾ Viz zákony č. 87/1873 ř. z., č. 39/1880 ř. z., č. 37/1892 ř. z., č. 144/1902 ř. z. o úlevách daňových a poplatkových pro domy se zdravými byty dělnickými, zákon č. 242/1911 ř. z. o berních úlevách pro nové stavby, zákon č. 243/1911 ř. z. o berních úlevách a poplatkových úlevách pro obecně prospěšné stavební sdružení. Oba posléze uvedené zákony byly zrušeny až zákonem č. 110/50 Sb., po vytvoření Fondu bytového hospodářství.

³⁾ Zákon č. 70/1873 ř. z. o výdělkových a hosp. společenstvech je užívá v § 1 pojmu „společenstva pro zřizování bytů“.

ovou a sociální politiku⁴⁾ podřízenou celkové hospodářské politice státu. K uvedeným funkcím přistupují dnes i dvě další. Družstevnictví totiž podporuje dlouhodobé účelové spoření a usměřňuje plné respektování ekonomického zákona odměňování podle práce, koupěschopnou poptávku obyvatelstva.

Přes rozdíly ve společenských a ekonomických podmínkách, v nichž bytové družstevnictví působilo, rozdílnost právních forem a rozdílnost základních majetkových vztahů, na nichž se zakládalo nalézáme i určité společné rysy.

Jsou jimi zejména finanční, pracovní, resp. jiná účast členů při stavbě, správě a údržbě družstevně postaveného bytového majetku, zásada vnitrodružstevní demokracie, finanční a jiná pomoc státu, dvojí ochrana člena při užívání družstevního bytu, účast členů na výsledcích hospodaření družstva (tj. jak na pasivech, tak na aktivech) apod.

Vývoj bytového družstevnictví můžeme z hlediska společensko-ekonomických podmínek a právních forem, ve kterých působilo a majetkoprávních zásad, na nichž bylo založeno, rozdělit zhruba do tří etap:

1. Etapa od zakládání prvních stavebně bytových sdružení koncem 19. stol. až do politické, hospodářské a právní reorganisace bytového družstevnictví v padesátých letech;
2. Etapa působení lidových bytových družstev jakožto jediné právní formy československého bytového družstevnictví;
3. Etapa od zavedení družstevní bytové výstavby a vytvoření stavebních bytových družstev jakožto nové právní formy čs. bytového družstevnictví až dodnes.

Ad 1. Od zakládání prvních stavebně bytových sdružení koncem 19. stol. až do reorganisace bytového družstevnictví v padesátých letech.

V první etapě vývoje bytového družstevnictví existovalo vedle stavebně bytových družstev i jiná stavebně bytová sdružení sloužící k podpoře výstavby bytového fondu.⁵⁾

Na počátku vývoje bytového družstevnictví v českých zemích existovaly dva typy stavebně bytových sdružení. Jednak to byla sdružení, zaměřená

⁴⁾ Např. napomáhá stabilisaci cenové hladiny nájemného a rozšiřovat bytový fond o lépe vybavené byty pro soc. slabší vrstvy obyvatelstva, pro stabilisaci a připoutání pracovníků do určitých odvětví apod.

⁵⁾ Vedle bytových družstev existovala kapitálová sdružení — společnosti s ručením omezeným —, dále akciové společnosti, které vyplácely dividendy v omezené výši a měly povinnost zdržet se výdělečného podnikání v oblasti bytové výstavby, různé bytové spolky a konečně nadace, kde nemusela existovat vůbec členská základna. Nadace nebyly sdružení, ale účelové jmění k výstavbě bytového fondu. Tyto formy stavebních bytových sdružení existovaly až do vydání zákona č. 110/1950 Sb., o organisaci bytového majetku a fondu bytového hospodářství.

na účelové střešení a poskytování stavebních úvěrů — tedy jakási kolektivní finanční nadstavba samostatných investorů. Vedle finanční pomoci poskytovala svým členům i technickou pomoc při provádění stavby, pomoc při opatrování pozemků apod. Nebyla to bytová družstva v dnešním slova smyslu, ale jakási majetková sdružení, sloužící k dosažení určitého hospodářského výsledku. Druhým typem byla stavebně bytová sdružení, která byla kolektivním stavebníkem ve vlastním slova smyslu, a v řadě případů i vlastníkem postaveného bytového majetku buď výlučně, či alespoň po určitou dobu.⁶⁾ I v případě, že vlastníkem obytných budov bylo družstvo, bylo to vlastnictví soukromé, nikoli vlastnictví družstevní v dnešním smyslu jakožto forma kolektivního socialistického vlastnictví.

Původně se členská základna stavebně bytových družstev skládala převážně z dělníků. Postupně však začala kolektivně stavět formou stavebně bytových sdružení i drobná buržoasie (zejména státní zaměstnanci), až se nakonec stalo družstevnictví hnutím převážně středních vrstev.⁷⁾

Jak z názvu vyplývá, předmětem studie jest pouze jedna z uvedených forem stavebněbytových sdružení — bytová družstva. Byla nejrozšířenější formou stavebně bytových sdružení a tudíž podíl její činnosti na kolektivně vystavěném bytovém majetku byl největší. Na tuto formu navázalo i současné bytové družstevnictví.

V první etapě vývoje bytového družstevnictví existovaly tři typy bytových družstev:

— družstva obecně prospěšná ve smyslu § 12 zákona č. 242/10 ř. z. Tato družstva směla vyplácet členskou dividendu do maximální výše 5 % spla-

⁶⁾ Ve vlastnictví družstva zůstávaly nájemní obytné budovy, zatímco rodinné domky přecházely do vlastnictví členů buď ihned po jejich postavení, nebo zejména byl-li na ně poskytnut družstvu úvěr, až po určité době (tzv. čekatelské domky) a budoucí vlastník (čekatel) je zatím užíval jako nájemník.

⁷⁾ Tomu napomáhala jednak skutečnost, že při poskytování finanční pomoci začal stát preferovat bytová sdružení s určitou členskou základnou (zejména to byla družstva státních úředníků) a tím využívat těchto sdružení i pro potřeby státní politiky. Další skutečností byla změna forem státní finanční pomoci. Původně byla stavebním sdružením poskytována přímá a nepřímá finanční pomoc (viz zákony č. 242/1910 ř. z., o zřízení fondu pro péči bytovou, později pozměněný zákonem č. 98/1919 Sb., o státním bytovém fondu Republ. československé, zákon č. 281/1919 Sb., o podpoře stavebního ruchu apod.). Později přestal stát přímou finanční pomoc s výjimkou daňových a poplatkových výhod poskytovat, čímž se zvýšila potřeba vlastních prostředků stavebně bytových sdružení ke stavbě. Např. zákony o stavebním ruchu vydávané v letech 1930–1933 požadovaly, aby si stavebně bytová sdružení opatřila při stavbě nájemních domů nejméně 10 % stavebních nákladů z vlastních prostředků, při stavbě rodinných domků 25 %. Rovněž i zákon č. 41/47 Sb. zná jen nepřímou finanční pomoc na stavby prováděné stavebně bytovými sdruženími, totiž zárukou státní za hypotekární zápůjčku. Přímá finanční pomoc se poskytovala formou státního příspěvku jen k úhradě výdajů spojených se správou a údržbou domů. Teprve zákon č. 106/53 Sb., o bytové výstavbě, udržování a správě bytového majetku zavedl opět přímou finanční pomoc státu ve formě dlouhodobého úvěru.

cených podílů a pro případ rozchodu nesměla zabezpečovat ve svých stanovách členům víc, než vrácení již zaplacených členských podílů. Zbytek společného jmění družstva musel být věnován obecně užitečným účelům. Jen tato družstva se mohla ucházet o finanční podporu z fondu veřejných;⁸⁾

— družstva přihlížející jen k prospěchu svých členů. Ta byla ve svém hospodaření volnější, členskou dividendu mohla rozdělovat bez omezení, mohla rovněž volně nakládat svým přebytkovým jměním v případě rozchodu družstva (např. je zcela rozdělit mezi členy);

— družstva ryze výdělečná.

Vedle toho se bytová družstva dělila podle své členské základny na družstva založená na stavovském principu, jejichž členy se mohli stát jen občané určitého zaměstnání (např. družstva učitelů) a na družstva všeobecná (smíšená), jejichž členem se mohl stát každý. I ta se pak ale větší vnitřně dělila na několik sekcí⁹⁾ (např. úřednickou, dělnickou, učitelskou), přičemž každá sekce mohla stavět samostatně a používala rozdílných finančních podpor z veřejných fondů.¹⁰⁾

Stavebně bytová družstva se vytvářela v českých zemích na základě zákona č. 70/1873 ř. z. o výdělkových a hospodářských společenstvech, na Slovensku na základě zák. čl. XXXVII/1875 o obchodním zákonu.¹¹⁾ Oba zákony zůstaly právním základem bytového družstevnictví formálně až do vydání zákona č. 53/1954 Sb. o lidových družstvech a družstevních organizacích. Ve své činnosti se družstva řídila stanovami, které byly v podstatě společenskou smlouvou mezi družstvem jakožto samostatnou právnickou osobou a jednotlivými členy. Musely být v souladu se zákonem 70/1873 ř. z., odchylovat se mohly jen v případech výslovně v něm stanovených. Zákon rovněž platil subsidiárně v případech, kdy stanovy družstva konkrétní otázku neupravovaly.

Finančními zdroji stavebních a bytových družstev byly vlastní prostředky družstva (členské podíly, zápisné, dary, hospodářské přebytky event. jiné příjmy družstva), zaručené a nezaručené hypoteční zápůjčky,

⁸⁾ Viz zákony vydávané na podporu stavebního ruchu, zejména zákon č. 242/1910 ř. z., zákon č. 98/1919 Sb., zákon č. 281/1919 Sb. apod.

⁹⁾ Existovaly čtyři vzory stanov, stanovy pro družstva všeobecná, úřednická, dělnická a pro družstva volná, nereflktující na žádnou výpomoc z fondů veřejných — viz dr. J. N. Losťák, Příručka pro naše bytová a stavební družstva v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, Praha 1911, str. 7.

¹⁰⁾ Např. z Jubilejního fondu Františka Josefa mohla dostat půjčku zásadně jen družstva státních úředníků, od Úrazové pojišťovny dělnické naproti tomu družstva dělnická apod.

¹¹⁾ Po vytvoření Československé republiky se podle rozhodnutí min. pro sjednocení zákonodárství měly zákonné předpisy o stanovách stavebních a bytových družstev na Slovensku opírat o předpisy zákona č. 70/1873 ř. z., avšak se zřetelem na odchylky dosud platných zákonů uherských, zejména zák. čl. XXXVII/1875 ob. zákona.

případně státní příspěvky, podpory apod. Úvěry získávala družstva jednak z veřejných fondů (Jubilejní fond Františka Josefa, veřejný bytový fond, státní bytový fond Rep. československé), jednak od pojišťoven (Úrazová pojišťovna dělnická pro království České v Praze), spořitelén, případně založen. Pojišťovny a peněžní ústavy poskytovaly většinou úvěry do výše 50 % celkových stavebních nákladů, zatímco druhých 50 % hradila družstva z prostředků získaných zejména z členských podílů a zápisného, resp. z jiných příjmů a dalších zajištěných hypotekárních úvěrů.

V prvé etapě proběhly dvě vlny rozvoje bytového družstevnictví. První vlna nastala po I. sv. válce a trvala zhruba až do třicátých let.¹²⁾ Příčiny bývají spatřovány zejména v prudkém růstu cen stavebních pozemků, ve zvýšení stavebních nákladů vyvolaném nedostatkem pracovních sil ve stavebnictví, zaostalostí stavební výroby a ve zvýšené úrokové míře.

Druhá vlna nastala po II. sv. válce.¹³⁾ Mezi hlavní příčiny patří nepochybně úbytek bytového fondu v důsledku války a tím zhoršení bytové situace (tedy zvýšený zájem občanů o stavbu) a nedostatek stavebního materiálu a prac. sil ve stavebnictví (družstva byla při zajišťování stavby ve výhodnější situaci než jednotlivci). Ve dvouletém plánu byla stavebně bytová sdružení nejúspěšnějšími stavebníky — postavila 2/3 bytů z celkových úkolů splněných v bytové výstavbě.

Ad 2. Lidová bytová družstva jakožto jediná právní forma československého bytového družstevnictví.

V padesátých letech došlo k důležitým právním změnám majetkového i organizačního charakteru vyvolaným změnou společenských poměrů po únoru 1948 a novou právní úpravou základních oblastí společenských vztahů, zahájenou vydáním Ústavy 9. května.¹⁴⁾

První zásadní změnu v právním postavení a charakteru bytových družstev provedla Ústava 9. května. Především v § 157 stanovila základní znak lidových družstev — „sdružení pracujících ke společné činnosti“ — a jejich účel — „zvýšit životní úroveň svých členů a ostatního pracujícího lidu, nikoli tedy dosáhnout co nejvyššího zisku z vloženého kapitálu“. Lidovými

¹²⁾ Podle statistiky býv. min. sociální péče postavila stavebně bytová sdružení od r. 1936 celkem 42.451 nájemních a rodinných domků (viz Větička - Šorm, Dějiny družstevního hnutí, ÚRO Praha, 1961, str. 253).

¹³⁾ Zatímco v roce 1946 bylo registrováno 734 stavebněbytových sdružení, z nichž bylo 708 stavebních družstev, v roce 1948 jich zapsáno již 942 (viz Větička - Šorm, cit. dílo str. 267).

¹⁴⁾ K určitým dílčím změnám došlo již po II. sv. válce (zejména mám na mysli konfiskační dekrety, eventuálně zákon č. 41/47 Sb.), avšak ty se nedotkly společensko-právních základů bytového družstevnictví. Uvedené právní normy se spíše vztahovaly na jednotlivce, resp. družstva, složená z určitých jednotlivců, např. viz konfiskaci majetku německých stavebních sdružení.

se stala pouze bytová družstva splňující požadavky § 157 ústavy. Tím se bytová družstva rozdělila na dvě skupiny — lidová a ostatní bytová družstva. Lidovými byla prakticky družstva, splňující podmínky obecně prospěšného stavebněbytového sdružení (nikoli tedy družstva ryze výdělečná a družstva přihlížející jen k prospěchu svých členů). Majetek Lidových bytových družstev byl pak majetkem lidových družstev ve smyslu § 146 ústavy.

Všem bytovým družstvům (tj. lidovým i ostatním) vznikla na základě § 164 odst. 2 ústavy povinnost přizpůsobit svou hospodářskou činnost jednotnému hospodářskému plánu. Rovněž tak i § 171 odst. 3 ústavy o povinnosti vykládat a používat právní předpisy v souladu s ústavou se týkal všech bytových družstev. Jako krajní prostředek sloužící k zajištění realizace cit. ustanovení ústavy (zejména § 164 odst. 2), v oblasti družstevnictví možno uvést pravomoc přísl. ministerstva zrušit družstvo, porušovalo-li hrubě povinnosti stanovené mu zákonem, stanovami nebo veřejným zájmem.¹⁵⁾

Dalším důležitým zákonem, který se významnou měrou dotýkal právního postavení a majetkových poměrů bytových družstev byl občanský zákoník č. 141/50 Sb.

Pokud jde o právní postavení bytových družstev, je třeba poukázat zejména na ustanovení § 18 o. z. o předpokladech vzniku právnické osoby (po účinnosti o. z. se vznik a právní subjektivita nových bytových družstev řídily § 18 o. z.). Neméně důležitá byla preference lidových bytových družstev jakožto socialistických právnických osob. Podle § 21 o. z. se totiž lidová bytová družstva na rozdíl od ostatních bytových družstev stala socialistickými právnickými osobami a tudíž požívala zvláštní ochrany jak podle § 21 o. z.¹⁶⁾ tak podle § 132 tr. zák. z roku 1950.¹⁷⁾

V oblasti majetkových vztahů bytových družstev bylo nejvýznamnějším ustanovením § 101 o. z., prohlašující družstevní vlastnictví za formu vlastnictví socialistického. Především to znamenalo, že vlastnictví LBD požívalo rovněž zvýšené ochrany,¹⁸⁾ a dále se na ně vztahovalo i ustanovení § 104 o. z.

¹⁵⁾ Viz § 11 zákona č. 187/48 Sb., o Ústřední radě družstev.

¹⁶⁾ Viz zejména § 87 o. z. o vyloučení možnosti promlčení nezcižitelných práv soc. právnických osob, § 154 odst. 2 o zvýhodnění soc. právnické osoby při reivindikaci, § 158 o zvýhodnění soc. právnické osoby při právu stavby, § 170 odst. 2 o zproštění povinnosti soc. právnické osoby složit jistotu při právu požívání a právu užívání k vlastní potřebě, §§ 198, 199 odst. 1 a § 209 odst. 1 a § 210 o zvýhodněném právu zástavním a zadržovacím, § 262 odst. 2 o. z. o zvýhodnění soc. právnické osoby při cessi, § 380 o zvýhodnění soc. právnické osoby při právu předkupním, § 381 o vyloučení působnosti vedlejších úmluv při kupní smlouvě proti soc. právnickým osobám.

¹⁷⁾ Viz § 132 tr. zák. č. 86/50 Sb. o zákazu zneužití lid. družstva ke krytí podnikání, které je v rozporu s účelem lidových družstev.

¹⁸⁾ Družstevní vlastnictví lidových bytových družstev požívalo především zvýšenou

o hlavních zásadách pro výkon subjektivního vlastnického práva ohledně majetku v družstevním socialistickém vlastnictví.¹⁹⁾

Samostatnou skupinu tvoří změny organizační povahy. Započaly vydáním zákona č. 187/48 Sb. o Ústřední radě družstev, kterým byla zřízena ÚRD jakožto samostatná právnická osoba a vrcholná organizace čs. družstevnictví. Všechna družstva zapsaná v rejstříku a rovněž tak i ostatní stavebně bytová sdružení se stala ex lege jejími členy. To bylo důležité i z hlediska oprávnění ÚRD navrhopat zrušení družstva, resp. jiného bytového sdružení v případě, že hrubě porušovalo povinnosti uložené zákonem, stanovami nebo veřejným zájmem a zastavit takovému družstvu činnost až do vydání rozhodnutí o návrhu na zrušení.

Reorganizace bytového družstevnictví v padesátých letech pokračovala vydáním zákona č. 110/50 Sb. O organizaci bytového majetku a Fondu bytového hospodářství. Na jeho základě byly zrušeny dosud existující formy stavebně bytových sdružení a jedinou formou bytového družstevnictví se stala lidová a ostatní bytová družstva. Majetek zrušených bytových sdružení byl především dílem do vlastnictví státu, dílem do vlastnictví jiných bytových družstev. Bytová družstva na území jednoho okresu se sloučila do tzv. Okresních bytových družstev,²⁰⁾ čímž bylo dovršeno sjednocení stavovskými i co do právních forem roztržštěného bytového družstevnictví.

Z podaného přehledu majetkoprávních a organizačních změn v bytovém družstevnictví v padesátých letech lze uzavřít, že bytové družstevnictví bylo postaveno na zcela novém organizačním i majetkovém základu vzdor skutečnosti, že základní právní normy, — zákon č. 70/1873 ř. z. a ustanovení zák. čl. XXXVII/1875 obch. zák., upravující právní poměry družstev, zůstaly v platnosti.

Novou úpravu zásad hospodaření s bytovým majetkem družstev obsahoval zákon č. 106/53 Sb. O bytové výstavbě, udržování a správě bytového

ochranu občanskoprávní (viz např. § 153 o. z. o právní domněnce soc. vlastnictví při reivindikaci a negatorní žalobě, § 115 o nemožnosti vydržení nezcizitelných věcí, které jsou v soc. vlastnictví, § 87 o vyloučení možnosti promlčení nezcizitelných práv soc. právnických osob apod.). Zvýšená trestněprávní ochrana družstevního vlastnictví spočívala zejména v zavedení samostatné skutkové podstaty trestného činu rozkrádání a poškozování majetku národního a majetku lidových družstev. Z oblasti trestního práva správního poskytoval zvýšenou ochranu družstevnímu vlastnictví § 35 tr. zák. správ. č. 88/50 Sb. zakazující odejmutí národního majetku a majetku lidových družstev účelu jemuž má sloužit.

¹⁹⁾ Podle § 104 o. z. bylo možno nakládat s věcmi ve vlastnictví lidových družstev, zejména je zcizovat, jen v rámci obvyklého hospodaření, jinak jen tehdy, jsou-li pro to dány podmínky ve zvláštních předpisech.

²⁰⁾ V Českých zemích se vytvořilo 69 OBD, vlastníci 3298 domů s 34.567 byty, na Slovensku 13 OBD, vlastníci 3559 domů s 39.564 byty (viz Větvicka - Šorm, cit. dílo str. 272).

majetku a jejich financování²¹⁾ a zákon č. 40/54 Sb. O podpoře na úhradu provozních nákladů spojených s bytovým hospodářstvím.²²⁾ Tento zákon fakticky znamenal konec stavební činnosti LBD neboť rušil poskytování státního příspěvku a podporu omezil jen na náklady spojené se správou bytového majetku LBD.²³⁾

Bytová družstva mohla stavět nájemní domy s byty a provozovnami, rodinné domky určené k převodu do vlastnictví členů, svobodárný, nabývat domy, neobytné budovy a pozemky pro rekreační cíle a získávat a provozovat zařízení, umožňující snížení stavebního nákladu pro vlastní stavby a stavební práce provozované výhradně družstvem.

Právní přestavba bytového družstevnictví byla dokončena vydáním zákona č. 53/54 Sb. O lidových družstvech a družstevních organizacích, který byl až do vydání hospodářského zákoníka č. 109/1964 Sb. právním podkladem celého družstevnictví s výjimkou JZD a SBD. Absorboval všechny uvedené zásadní změny majetkové i organizační a dále je konkretisoval.

Ad 3. Zavedení družstevní bytové výstavby a vytvoření stavebních bytových družstev jakožto nové právní formy čs. bytového družstevnictví.

Družstevní bytová výstavba byla zavedena na základě usnesení ÚV KSČ ze dne 5. 3. 1959 a právně zakotvena zákonem č. 27/59 Sb., o družstevní bytové výstavbě, který nabyl účinnosti dne 26. 5. 1959.

Její význam jakožto formy uspokojování bytových potřeb občanů pro národní hospodářství je mnohostranný. Za její základní ekonomické a společenské funkce se považují:

- dodatečná mobilisace prostředků obyvatelstva pro rozvoj bytové výstavby,²⁴⁾
- zkvalitnění a zlevnění bytové výstavby a údržby,
- rozvoj společenské iniciativy členů družstva a jejich zapojení do správy veřejných věcí v rámci družstva.

K celkovému zhodnocení významu družstevní bytové výstavby pro ná-

²¹⁾ § 15 zákona č. 106/53 Sb. stanovil, že bytová družstva hradí náklady na hospodaření se svým bytovým majetkem a náklady na jeho výstavbu a generální opravy zásadně z vlastních prostředků. Pokud by nestačily, mohl být družstvu poskytnut dlouhodobý úvěr.

²²⁾ Na základě tohoto zákona mohla být družstvu poskytnuta podpora na úhradu provozních nákladů spojených s bytovým hospodářstvím, jestliže nemohly být uhrazeny z příjmů družstva, včetně příjmů z nebytového majetku.

²³⁾ Od 1. 1. 1954 nebyla již LBD poskytován státní příspěvek. Podporu mohla dostat jen k úhradě provozních nákladů spojených s bytovým hospodářstvím.

²⁴⁾ Prostředky obyvatelstva zde míním finanční zdroje vynakládané jednorázově i ve formě splátek dlouhodobého úvěru a pracovní účast členů na stavbě.

rodní hospodářství je zapotřebí, abychom uvedené funkce zasadili do širších souvislostí.

Oblast uspokojování bytových potřeb se vyznačuje tím, že pro nedostatek bytů nebyly dosud vytvořeny podmínky, aby rozdělování i v této oblasti probíhalo formou volné zbožní směny, jak je tomu v jiných oblastech uspokojování osobních potřeb. I když se stále více prosazuje zásada rozdělování podle práce, základní kritériem rozdělování v oblasti uspokojování bytových potřeb je dosud hledisko sociální. Z tohoto aspektu tvoří rozdělování a směna družstevních bytů specifický úsek v celé oblasti uspokojování bytových potřeb, neboť se v ní svérázným způsobem spojuje zásada sociální se zásadou rozdělování podle práce, což v rozdělovacím procesu vede k prolínání bezplatného přidělení bytu se směnou na základě působení zákona hodnoty. Tím se stává družstevní bytová výstavba formou, naznačující perspektivní progresivní ekonomické tendence organizace bytového hospodářství rozvinuté socialistické společnosti.

V dosavadním vývoji organizace a právní úpravy družstevní bytové výstavby můžeme určit několik základních směrů, kterými se přizpůsobovala svému prudkému rozvoji.²⁵⁾

Celé období její dosavadní existence je ohraničeno dvěma více méně komplexními organizačními a legislativními úpravami.

První komplex tvoří předpisy a opatření, vydaná po březnovém zasedání ÚV KSČ.²⁶⁾

Organizačním principem původní právní úpravy bylo ponechat rozvoj SBD v maximální míře místní iniciativě. Proto nebyla vytvořena celostátní soustava družstev – jejich řízením byly pověřeny národní výbory (viz § 1 zák. č. 27/59 Sb.). Prvé období působení družstevní bytové výstavby končí další komplexní právní úpravou, související s vydáním nového občanského a hospodářského zákoníka v r. 1964. Základní úprava stavebních bytových družstev je nyní obsažena v hospodářském zákoníku. Zásadní změna v organizaci družstevní bytové výstavby, vyvolaná hospodářským zákoníkem, spočívá v podřízení stavebních bytových družstev ÚRD jakožto

²⁵⁾ O růstu DBV svědčí nesporně skutečnost, že již v roce 1963, tj. necelých pět let po svém zavedení, představuje v rámci celkové výstavby bytů v soc. sektoru téměř jednu polovinu objemu. Do r. 1963 bylo touto formou postaveno 60 tis. byt. jednotek a členové družstev přispěli v tomto období na řešení bytového problému částkou 1,4 miliardy Kčs. Pro ilustraci uvádím, že koncem r. 1959 existovalo v ČSSR 63 LBD, vlastních 3558 obytných budov a celková hodnota jejich majetku činila 3,5 miliardy Kčs (viz Větvíčka - Šorm, cit. dílo str. 274).

²⁶⁾ Viz zákon č. 27/59 Sb., o družstevní bytové výstavbě, Vzorové stanovy SBD č. 40/59 Ú. l., vyhl. min. fin., o financování, úvěrování a kontrole DBV, daňové zvýhodnění a poplatkové zakotvení v zák. č. 27/59 Sb. a dále provedené v zákoně 143/61 Sb., o dani domovní, vyhl. č. 128/60 Sb. k zákonu o důchodové dani družstev, vyhl. č. 160/60 Sb., o správních poplatcích apod. Vedle toho jsou družstvům např. poskytovány slevy z cen projektové a rozpočtové dokumentace apod.

vrcholnému orgánu čs. družstevnictví. Národní výbory nyní jen plánují, řídí a zajišťují výstavbu a údržbu byt. majetku družstva, odpovídají za přiděly bytů družstvům a dbají o soulad družstevní bytové politiky se zásadami státní bytové politiky.

Vedle uvedených základních změn v právní úpravě a organizaci družstevní byt. výstavby probíhala řada dílčích změn, které můžeme rozdělit zhruba do tří skupin:

- změny v ekonomických podmínkách získání družstevního bytu²⁷⁾ (tj. státní úvěr a dotace, úvěrová politika a zápisné a vinkulace),
- změny ve formě prosazení zásad bytové politiky při přidělování družstevních bytů.²⁸⁾
- změny ve vnitřní organizaci družstev.²⁹⁾

Družstevní bytová výstavba se v současné době uskutečňuje ve třech právních formách, jimiž jsou stavební bytová družstva občanů, stavební bytová družstva pracovníků a okresní výstavbová družstva.³⁰⁾

²⁷⁾ Oproti původní úpravě financování a úvěrování DBV, ve vyhl. č. 94/59 Sb., kdy 40 % z celkového nákladu na výstavbu bytového domu se hradilo členským podílem, 30 % státním příspěvkem a 30 % dlouhodobým úvěrem poskytnutým družstvu Státní bankou na dobu nejdéle 30 let s 3% úrokem, vyhl. SPK a min. fin. č. 191/64 Sb., o finanční, úvěrové a jiné pomoci DBV připouští poskytnutí dlouhodobého úvěru až do 50 % celkových nákladů, a úrokovou sazbu snižuje na 1 %. Maximální výše osobních úvěrů, poskytovaných členům na složení členského podílu státní spořitelnou (původní částka 10.000 Kčs), není již omezena a úroková míra se snížila ze 4 % na 2,7 % ročně (viz cit. vyhl. č. 191/64 Sb., § 13). Vedle toho byly zavedeny v zájmu stabilizace pracovníků i bezúročné půjčky poskytované organizacemi jejich pracovníkům k získání družstevního bytu. Mohou se poskytovat do plné výše členského podílu s tím, že bude-li pracovník pracovat v takové organizaci po stanovenou dobu, 90 % půjčky mu bude prominuto (viz § 12 odst. 2 cit. vyhl.). Poslední změnou podmínek pro získání družstevního bytu, o které se chci zmínit, jest zavedení vinkulace stanovené částky ve prospěch družstva, jakožto jeden z předpokladů nabytí členství v družstvu (viz Vzorové stanovy čl. 10 lit. c.).

²⁸⁾ Změny ve formě prosazování zásad státní bytové politiky při přidělování družstevních bytů spočívají v povinnosti představenstva přidělovat byty podle naléhavosti bytové potřeby členů, posuzované podle zásad státní bytové politiky. Nerozhoduje již tedy pořadí přijetí členské přihlášky (viz čl. 7 Vzorových stanov).

²⁹⁾ Ze změn ve vnitřní organizaci družstev je nejvýznamnější zavedení delegačního systému a zpřesnění právního postavení družstev provádějících přístavby, nástavby a rekonstrukce v budovách soc. organizací (viz Vzorová smlouva o provádění nástaveb, přestaveb a rekonstrukcí, č. 34/60 Úl.).

³⁰⁾ Okresní výstavbová družstva řídí a provádějí výstavbu družstevních bytů pro SBD zřízená při zemědělských závodech v těch okresech, kde je to odůvodněno rozsahem plánované byt. výstavby v zemědělství. Vedle tohoto provádějí výstavbu bytů tam, kde nelze ustavit SBD, neboť neexistuje ještě členská základna. Členy těchto družstev jsou organizace zemědělství a lesního hospodářství, mající zájem na bytové výstavbě. Dokončené byty odevzdává pak do vlastnictví SBD zřízených při zemědělských závodech. Zřizují se při výrobních zemědělských správách.

Družstva pracovníků můžeme dělit na dvě skupiny podle toho, zda stavějí v rámci stabilizační družstevní výstavby či nikoli.³¹⁾

Podle způsobu provádění stavby můžeme je dělit na družstva stavějící zcela dodavatelským způsobem, z části dodavatelsky a zčásti svépomocně a svépomocná družstva.³²⁾

Z občanskoprávní problematiky bytového družstevnictví jsem vybrala dvě otázky, které se pokusím zodpovědět. Především je to otázka kvalifikace členského vztahu z hlediska společenského a právního a dále otázka právního postavení člena družstva vzhledem k družstevnímu bytovému fondu.

*Jaký je společenský a právní charakter členského vztahu
mezi bytovým družstvem a členem?*

Společenská a právní kvalifikace členského vztahu mezi členem družstva a bytovým družstvem závisí především na povaze bytového družstva a předmětu jeho činnosti, neboť tyto skutečnosti určují i objekt a obsah členského právního vztahu.

Právní kvalifikace členského vztahu bude pak určena jeho kvalifikací jakožto vztahu společenského. Ptáme-li se po charakteru členského vztahu, hledáme především odpověď na otázku, zda je to vztah výlučně či alespoň převážně majetkový, či zda je výlučně či převážně vztahem politickým.

Jak jsem uvedla v první části, právní základ bytového družstevnictví tvořily postupně zákon č. 70/1873 ř. z., o výdělkových a hospodářských společenstvech, zákl. čl. XXXVII/1875, o obchodním zákonu, Ústava 9. května, občanský zákoník, zákon č. 53/54 Sb., o lidových družstvech a družstevních organizacích, zákon č. 27/59 Sb., o družstevní bytové výstavbě a konečně hospodářský zákoník č. 109/64 Sb. část III. Jak tyto normy pojímaly bytové družstvo ekonomicky a právně, resp. jaká odpověď z nich plyne na otázku, zda jest bytové družstvo sdružením výlučně či především

³¹⁾ Stabilizační družstevní bytová výstavba byla zavedena vládním usnesením z 26. 6. 1964 č. 465 a zásady tohoto usnesení byly pak právně zakotveny v již cit. vyhl. č. 191/64 Sb. Účelem stabilizační výstavby je zaměření bytové výstavby na ta odvětví a oblasti, kde nedostatek bytů je na překážku potřebné stabilizaci pracovníků. Členové družstev stavějících v rámci této výstavby jsou oproti ostatním zvýhodněni zejména obdržením bezúročné půjčky na celý členský podíl od organizace, kde pracují a odpracují-li v této organizaci stanovenou dobu, bude jim tato půjčka z 90 % prominuta.

³²⁾ Svépomocnými jsou taková družstva, která provádí výstavbu obytných domů úplnou svépomocí, tj. bez nároku na plánované kapacity stavební výroby s výjimkou provedení některých prací, nejvýše však v rozsahu 20 % rozpočtové ceny objektu. (Viz cit. vyhl. 191/64 Sb.). Tato družstva požívají ve srovnání s družstvy stavějícími dodavatelským způsobem některé výhody při poskytování státního úvěru, při rozhodování o přidělení bytu jejich členům apod., pomoc výrobních podniků těmto družstvům při stavbě (viz § 9 cit. vyhl.) apod.

majetkové povahy, či zda je sdružením výlučně či alespoň převážně politickým?

Zákon č. 70/1873 ř. z. v § 1 označoval všechny kolektivní formy výstavby obytných domů pojmem *společenstva bytová* a prohlásil je za spolky, jejichž účelem jest napomáhati živnosti nebo hospodářství svých členů společným provozováním závodu nebo poskytováním úvěru, tj. prohlásil je za *společenstva pro napomáhání živnosti a hospodářství*. Právním podkladem bytových společenstev byly stanovy, chápané jako společenská smlouva uzavřená mezi družstvem na straně jedné a členem na straně druhé, upravující jejich vzájemná práva a povinnosti.

Rozsah právní subjektivity těchto společenstev vymezoval v § 12 tak, že „mohou pod svou firmu nabývatí práv a vcházet v závazky, nabývati práva vlastnického a jiných věcných práv také v příčině pozemků, a před soudem žalovati a žalováni býti“.

Ze vzorců stanov jednotlivých typů bytových družstev plyne, že účelem bytových společenstev bylo podporovati hospodářský prospěch svých členů tím, že jim opatří zdravé a levné byty, popřípadě rodinné domky. Za tím účelem mohlo družstvo kupovat potřebné pozemky, stavět na nich nájemní domy či rodinné domky, příp. kupovat domy již vystavěné a pak je pronajímat svým členům, resp. převádět do jejich vlastnictví.³³⁾

Vedle toho byl charakter bytových společenstev určen i judikaturou, která vylučovala z jejich činnosti veškeré úkoly rázu imateriálního (vzdělávací, ethické a politické).³⁴⁾

Lze tedy uzavřít, že bytová družstva, vzniklá podle společenstevního zákona, byla sdružením výlučně majetkovým.

Zákon č. 53/54 Sb. stanoví v § 1, že *lidová družstva* vyvíjejí činnost dvojího druhu — hospodářskou a kulturně politickou. Cílem hospodářské činnosti je zvyšování hmotného blahobytu, cílem kulturně politické činnosti zvyšování kulturní úrovně členů a ostatního pracujícího lidu. Z pořadí, v jakém jsou uváděny, i z dalších ustanovení zákona, zejména o činnosti a hospodaření, plyne důraz na činnosti hospodářské.³⁵⁾ Můžeme tedy uzavřít, že podle zákona č. 53/54 Sb. lze lidová bytová družstva kvali-

³³⁾ Viz J. N. Lošťák, Příručka pro naše bytová a stavební družstva, Praha 1911, str. 8, 22, 32.

³⁴⁾ Viz Hermann - Otavský, Všeobecný zákoník obchodní, I. díl, Praha 1929, str. 822 a zejména cit. rozhodnutí uvedené pod KB na str. 824, kde se praví: „Stavební družstvo sleduje účel hospodářský a nikoli politický...“.

³⁵⁾ Viz zejména ustanovení § 8 lit. e o právu člena družstva podílet se na výsledcích družstevního podnikání, event. na zisku družstva, § 9 odst. 2 lit. b, c, o povinnosti člena chránit a šetřit majetek družstva a napomáhat ke zlepšování a upevňování družstva, § 13 o povinnosti přispívat k úhradě ztrát družstva, §§ 27–31 o předmětu činnosti a hospodaření družstva, § 33 o uspořádání majetkových poměrů zrušeného družstva.

Bytová družstva se stala podle § 59 lidovými družstvy ve smyslu zákona č. 53/54 Sb.

fikovat jako především a zejména hospodářská, tj. majetková sdružení (nikoli však výlučně).

Cílem stavebních bytových družstev vytvořených podle zákona č. 27/59 Sb. jest zapojit nejširší masy pracujících do výstavby bytů za účelem maximálního uvolnění finančních a materiálových zdrojů a pracovních sil pro zvýšení rozvoje bytové výstavby. První vzorové stanovy SBD³⁶⁾ charakterisovaly SBD jako dobrovolné sdružení pracujících vytvořené za účelem opatření bytů především společenskými prostředky a společnou prací členů a sloužící dále k hospodaření s těmito byty. Z vymezení předmětu činnosti, tj. rozsahu právní subjektivity SBD v § 6 zákona 27/59 Sb. a předmětu činnosti v čl. 12 VS z r. 1959³⁷⁾ nepochybně plyne zdůraznění hospodářské činnosti družstva, tj. výstavby, správy a údržby bytového majetku, i když se družstvu ukládají i některé úkoly politické povahy.

Podle hosp. zákoníka³⁸⁾ jest stavební bytové družstvo socialistickou družstevní organizací a jako takové se podílí na plnění úkolů hospodářské výstavby, ale zároveň plní i funkci dobrovolné společenské organizace družstevníků tím, že působí k rozvoji socialistických společenských vztahů v oblasti politické, kulturní a sociální. Jaký je vzájemný vztah těchto dvou funkcí stavebních bytových družstev?

Ze znění § 76 odst. 1 h. z., který na prvé místo klade plnění úkolů hospodářské výstavby, i § 77 odst. 1 h. z., podle kterého je lidové družstvo dobrovolným sdružením pracujících, jehož účelem jest společnou činností a společnými prostředky přispívat k rozvoji socialistického národního hospodářství a tím i k růstu vlastní hmotné a kulturní úrovně, plyne důraz na hospodářské činnosti, tj. na vztahy majetkové. Preambule Vzorových stanov SBD z r. 1964³⁹⁾ prohlašuje stavební bytová družstva za dobrovolné společenské organizace, ve kterých se sdružují pracující, aby si společnou činností a společnými prostředky opatrovali byty, spravovali je a hospodařili s nimi a aby touto (tedy hospodářskou) a kulturně výchovnou prací přispívali k rozvoji soc. národního hospodářství i k růstu vlastní

³⁶⁾ Vzorové stanovy SBD, č. 40/59 Ů. l., čl. 3.

³⁷⁾ Podle § 6 zák. č. 27/59 Sb. může družstvo vyvíjet jen takovou činnost, která je v souladu s plněním jeho úkolů při provádění výstavby obytných nájemních domů a při správě a údržbě družstevního majetku. Lidová bytová družstva mohla navíc stavět i domy s provozovny, svobodárny, rodinné domky, kupovat neobytné budovy a pozemky pro rekreační účely a získávat a provozovat zařízení, umožňující snížení stavebního nákladu pro vlastní stavby a stavební práce provozované výhradně družstvem. Podle čl. 13 VS jest hlavním úkolem družstva výstavba bytů, a dále zejména rádná a včasná údržba domovního majetku, kulturní a výchovná činnost působící k upevnění socialistického uvědomění členů družstva a příslušníků jejich rodin apod.

³⁸⁾ Viz § 76 odst. 1, 2, § 77 odst. 2.

³⁹⁾ Viz Vzorové stanovy SBD, schválené vládním usnesením č. 277/64 a oznámené ve Sbírce zákonů č. 76/64 Sb.

hmotné a kulturní úrovň. Z prohlášení, že družstvo je soc. společenskou organizací by mohl vzniknout dojem, že hlavním úkolem je působení k rozvoji socialistických společenských vztahů — tedy funkce politická. To však vyvrací jak další ustanovení preambule o činnosti družstva (mluví se jen o ekonomické činnosti — výstavba, správa a hospodaření s byty), tak další ustanovení hosp. zákoníka,⁴⁰⁾ Vzorových stanov a konec konců i ústavy.⁴¹⁾

Naproti tomu z účelu SBD vyplývá, že působí především v oblasti hospodářské — totiž v oblasti uspokojování bytových (tj. hmotných majetkových) potřeb. Rovněž z ustanovení o zásadách činnosti SBD vyplývá, že jak hosp. zák.,⁴²⁾ tak Vzorové stanovy,⁴³⁾ vycházejí z toho, že touto činností je především činnost hospodářská, nakládání s majetkem.

Při činnosti stavebních bytových družstev vzniká řada společenských vztahů ekonomických (tj. vztahů vznikajících při výstavbě, směně, rozdělování a spotřebě družstevního bytového majetku), i jiných společenských vztahů, nikoli ekonomických (některé vztahy vznikající mezi orgány družstva a členy při výkonu členských práv a povinností, zejména některé vztahy vznikající při vytváření vůle družstva jakožto právnické osoby, vztahy při kulturně výchovné činnosti družstva mezi členy apod). Tyto vztahy, které se vyskytují při činnosti všech družstevních organizací a které bychom mohli nazvat politickými v původním smyslu tohoto slova (tj. vztahy občana k určitému celku), nejsou, jak plyne z výše uvedeného, nejdůležitější složkou, nejsou typickými pro činnost SBD, netvoří jejich vlastní účel. Jsou pouze prostředkem k dosažení určitého hospodářského účelu, i když nepochybně obsahují i některé samostatné funkce. Vznikly z nutnosti organisovat společenskou kooperaci při výstavbě a spotřebě bytového fondu, což jest vztah ekonomický. Odvozenost těchto vztahů od vztahů ekonomických vyplývá i ze samostatného vzniku stavebních bytových družstev jako právního nástroje řešení ekonomického problému — nedostatku bytů.⁴⁴⁾

Skutečnost, že ze společenských vztahů vznikajících při činnosti stavebních bytových družstev jádro tvoří ekonomické vztahy v oblasti výroby, rozdělování, směny a spotřeby bytového majetku družstva, odůvodňuje,

⁴⁰⁾ Viz § 97 h. z., podle kterého soc. společenské organizace působí zejména v oblasti politické i kulturní a sociální.

⁴¹⁾ Viz čl. 5 Ústavy ČSSR vymezující pojem soc. společenské organizace tak, že „...funkcí dobrovolných společenských organizací jest rozvíjet společnou činnost, všestrannou a aktivní účast pracujících na životě společnosti a státu a uskutečňovat práva občanů.“

⁴²⁾ Viz § 90 odst. 1 lit. e, hosp. zák.

⁴³⁾ Viz čl. 8 VS.

⁴⁴⁾ Srovnáme-li např. ustanovení čl. 13 VS z r. 1959 a čl. 6 VS z r. 1964 o vymezení předmětu činnosti, zjistíme, že nové stanovy ještě více zdůrazňují právě hospodářskou činnost družstva, zatímco kulturně výchovnou funkci uvádějí až na posledním místě.

proč právní forma, — tj. SBD, odpovídající této společenské instituci (družstevní bytové výstavbě), jsou převážně a především sdruženími majetkového charakteru.⁴⁵⁾ Tím je pak v rozhodující míře určen i charakter členských vztahů, vznikajících mezi družstvem a jeho členy.

Členský vztah vznikající v oblasti bytového družstevnictví lze vymezit jako právní vztah, vznikající mezi stavebním bytovým družstvem jakožto soc. organizací a členem, založený na zásadě dobrovolnosti, jehož objektem je chování těchto účastníků směřující k uspokojování bytových potřeb člena při zachování zásad družstevní demokracie. Lze tento vztah kvalifikovat jako výlučně či převážně majetkový vztah, či jako vztah výlučně či převážně politický?⁴⁶⁾

Členství v družstvu vzniká na základě čtyř právních skutečností, jimiž jsou rozhodnutí orgánu družstva o přijetí písemné členské přihlášky (čl. 10 lit. c VS), rozhodnutí soudu (§ 177 odst. 2 o. z.), dohoda rozvedených manželů (§ 177 odst. 2 o. z.), a konečně přímo zákon (§ 179 odst. 2 o. z., § 180 odst. 2 a § 175 odst. 2 o. z.). Podmínkou přijetí členské přihlášky rozhodnutím orgánu družstva jest podle čl. 10 VS zaplacení zápisného, předložení potvrzení Státní spořitelny o vinkulaci stanovené částky ve prospěch družstva a písemné prohlášení uchazeče, že uhradí členský podíl do 15 dnů od rozhodnutí představenstva o jeho nároku na přidělení bytu a stanoví výše členského podílu. Vznik členství na základě ostatních tří právních skutečností není ničím jiným, než právním následkem dispozice s členským podílem nebo právem osobního užívání k družstevnímu bytu, tedy majetkovým právem.⁴⁷⁾ Rovněž tak i v případě vzniku členství na základě rozhodnutí orgánu družstva musí uchazeč splnit stanovené podmínky, vesměs majetkové povahy. Z toho lze vyvodit, že vznik členství je ve třech případech (při vzniku na základě dohody rozv. manželů, rozh. soudu a ustanovení zákona) výlučně, v jednom případě (při vzniku na základě rozhodnutí orgánu družstva) zásadně závislý na vzniku, změně či zániku majetkových vztahů, resp. práv a povinností majetkové povahy.

⁴⁵⁾ Nikoli však výlučně, jak tomu bylo u byt. družstev do vydání z. 53/54 Sb.

⁴⁶⁾ Vždy, operujeme-li s pojmy majetkový vztah na rozdíl od jiných vztahů, musíme si být vědomi toho, že toto dělení je dokonalé jen na velmi vysokém stupni abstrakce. Jakmile se přiblížíme konkrétním společenským vztahům, setkáváme se téměř vždy se vztahy, v nichž se kombinují práva a povinnosti obojího charakteru. To však nebrání kvalifikovat tento konkrétní vztah jako majetkový či nemajetkový, neboť zpravidla lze rozhodnout, které z nich jsou pro podstatu tohoto vztahu rozhodující. Vzhledem k tomu, máme-li určit charakter členského vztahu, musíme si ujasnit jak vzniká, co je jeho objektem a z jakých práv a povinností se skládá.

⁴⁷⁾ Zánik společného užívání bytu manžely a vznik práva osobního užívání jen jednomu z rozvedených manželů (§ 177 odst. 2), přechod členského podílu na dědice zůstavitele-člena družstva, či přechod členského podílu na manžela zůstavitele, existovalo-li společné členství manželů v družstvu (§ 179 odst. 2 a § 180 odst. 2 o. z.).

Obsah členského právního vztahu se skládá z řady práv a povinností jak majetkových, tak politických v širším slova smyslu.

Podle čl. 12 VS má člen právo účastnit se jednání na rozhodování na členských schůzích družstva, volit a být volen do orgánů družstva, právo na přidělení družstevního bytu (garáže) do osobního užívání podle pořadí splatí-li členský podíl, právo účastnit se veškeré družstevní činnosti a používat výhod, které družstvo svým členům poskytuje. Z ustanovení Vzorových stanov o pravomoci orgánů družstva (členské schůze, představenstva, revisní komise a členských samospráv) plyne, že předmětem jednání a rozhodování těchto orgánů jsou vesměs otázky spojené se zajišťováním výstavby, směny, rozdělování a spotřeby družstevního bytového majetku.⁴⁸⁾ Proto i právo člena účastnit se jednání a rozhodování v těchto orgánech, resp. právo je volit a být do nich volen je nejen politickým právem, realizací zásady družstevní demokracie, ale také a zejména právem s důležitými majetkovými aspekty. O tom, že právo na přidělení družstevního bytu je právem majetkovým není pochyb. Pokud jde o právo účastnit se veškeré družstevní činnosti, majetkový charakter tohoto práva je dán charakterem činnosti družstva, jíž jest převážně hospodářská činnost týkající se výstavby, rozdělování, směny a spotřeby družstevního bytového majetku. Rovněž tak právo člena používat výhod, které mu družstvo poskytuje je převážně majetkovým právem vzhledem k charakteru těchto výhod (viz zejména daňové a poplatkové výhody, státní příspěvek a dlouhodobý úvěr, bezplatné trvalé užívání stavebního pozemku, snížená cena projektové a rozpočtové dokumentace jde-li o stavbu typových objektů, podílení se na příjmech družstva z majetkových sankcí, zejména v případě snížení bankovního úvěru, podílení se na vykázaném zisku družstva prostřednictvím čerpání ze základního fondu a fondu na financování oprav, dvojí ochrana uživatele družstevního bytu, vynětí družstevních bytů z přidělovacího práva národních výborů, neexistence povinnosti platit místní poplatky z bytu apod.).

Podle čl. 13 VS jest povinností člena přispívat podle svých sil k plnění úkolů družstva a chránit družstevní majetek, uhradit členský podíl, dodržovat stanovy, řídit se rozhodnutím jeho orgánů, platit úhradu za užívání bytu a poskytování služeb, přispívat na úhradu případných ztrát, odstranit závady a poškození, které způsobil v domě sám, nebo ti, kdož s ním bydlí, účastnit se společných svépomocných akcí družstva schválených členskou schůzí.

Jak z uvedeného vyplývá, rovněž povinnosti tvořící obsah členského právního vztahu jsou převážně majetkového charakteru, týkající se přímo či nepřímo družstevního majetku. Logickým důsledkem toho pak je, že

⁴⁸⁾ Viz čl. 36 VS, 38, 41, 44, 47 VS.

i mezi důvody pro vyloučení z družstva jsou převážně a především důvody založené na neplnění nebo porušení některé povinnosti člena vůči družstevnímu majetku (viz zejména čl. 19 VS lit. a, c, g, e, f, g). Vedle toho nemožnost realizace práva osobního užívání družstevního bytu jest důvodem pro zrušení členství (viz čl. 20 VS).

O tom, že členský právní vztah jest především a převážně majetkovým vztahem svědčí i možnost výkonu členských práv a povinností prostřednictvím zástupce ve smyslu občanského zákoníku tam, kde se ze zákona stane členem družstva např. nezletilý, či občan zbavený zcela či částečně způsobilosti k právním úkonům apod. To by nebylo možné v případě, že by obsah členského vztahu tvořila naopak práva a povinnosti převážně či především politického charakteru, jak je to např. u členství ve společenských organizacích. Charakter jejich činnosti stanovený ústavou i hospodářským zákoníkem již pojmově vylučuje výkon členských práv a povinností prostřednictvím zástupce.

Po rozboru charakteru stavebních bytových družstev a členského právního vztahu lze učinit závěr o tom, jak je třeba kvalifikovat tento vztah jakožto vztah společenský a právní. Považuji tedy analyzovaný vztah za vztah především a převážně majetkový, s určitými aspekty politickými, které však jsou podřízeny majetkovým vztahům mezi družstvem a jeho členy. Politické úkoly uložené družstvu jakožto socialistické společenské organizaci družstevníků nevyplývají z účelu jeho existence. Jsou odrazem postavení družstva v celkovém systému společenskopolitické výstavby socialistického státu. Ten je vybudován na principu politické ingerence společnosti do všech, jakkoli jinak specialisovaných článků a institucí. Proto funkci družstva jakožto socialistické společenské organizace nutno považovat za sekundární, z hlediska podstaty vnější a odvozenou.

Tento majetkový vztah splňuje všechny požadavky stanovené pro majetkové vztahy tvořící předmět úpravy občanského práva a občanského zákoníka, funkci družstva jakožto socialistické společenské organizace nutno považovat za sekundární, z hlediska podstaty vnější a odvozenou.

K právnímu postavení člena vůči družstevně postavenému bytovému fondu.

Bytová družstva ustavená na základě zákona č. 70/1873 ř. z., pozdější lidová bytová družstva ve smyslu zákona č. 53/54 Sb. stavěla nájemní domy, rodinné domky, svobodárny, eventuálně kupovala pozemky a ne-

⁴⁹⁾ Tj. účastníci se v nich chovají jako vlastníci při realizaci hodnoty užitné a hodnoty (viz V. Knapp, Předmět a systém čs. občanského práva, NČSAV, Praha 1959, str. 155). Vyhovují i vymezení občanskoprávního vztahu, obsaženém v § 1 o. z., neboť vznikají v oblasti uspokojování hmotných (bytových) a kulturních potřeb občanů mezi občany a družstvem — socialistickou organizací a účastníci mají vzájemné rovné postavení.

obytné budovy pro rekreační potřeby svých členů. Nájemní domy zůstávaly ve vlastnictví družstva, což bylo původně soukromé vlastnictví. Po vydání Ústavy 9. května se staly majetkem lidových družstev ve smyslu § 146 ústavy a konečně od vydání obč. zákoníka č. 141/50 Sb. družstevním vlastnictvím jakožto forma socialistického společenského vlastnictví ve smyslu § 101 o. z. Člen mohl užívat byt pouze na základě nájemního poměru mezi ním a družstvem, založeném smlouvou nájemní. Jeho právní i ekonomické postavení bylo však ve srovnání s postavením jiných nájemníků výhodnější v několika směrech. Především požíval dvojí právní ochranu — jakožto člen a jakožto nájemník, což znamenalo, že nájemní poměr byl chráněn jednak podle předpisů o ochraně nájemníků,⁵⁰⁾ a jednak podle stanov, tj. nemohl skončit proti vůli člena dokud trvalo jeho členství v družstvu. Vzhledem k finančnímu zvýhodnění kolektivního družstevního stavění bylo nájemné v družstevních domech podstatně levnější.

Naproti tomu rodinné domky se převáděly do vlastnictví členů, a to buď ihned, nebo použilo-li družstvo ke stavbě úvěrů poskytnutých nebo garantovaných státními fondy, až po splnění předepsaných podmínek a s předepsaným omezením ve prospěch státu.⁵¹⁾ Do té doby užívá člen domek jako čekatel na základě právního poměru obdobného nájmu. I po převodu vlastnictví k rodinnému domku na člena družstva ručilo družstvo za půjčku poskytnutou na jeho stavbu ze státního bytového fondu.

Stavební pozemek pro stavbu nájemních domů a rodinných domků mohlo družstvo především koupit a stát se jeho vlastníkem. V tom případě pak s převodem vlastnictví k rodinnému domku se převádělo i vlastnictví ke stavebnímu pozemku. Podle zákona č. 86/1912 ř. z. mohlo stavět na určitém pozemku (mohlo jít jen o pozemek státu, země, okresu, obce nebo veřejného fondu — § 9 cit. zák.) též na základě stavebního práva, jež bylo právem věčným, zcizitelným a děditelným. Stavba postavená na stavebním pozemku na základě práva stavebního se pokládala za příslušenství tohoto práva, a byla ve vlastnictví stavebníka. K pozemku měl stavebník právo poživatele. Po zániku stavebního práva však stavba připadla, stala se vlastnictvím vlastníka pozemku, stavebník měl zásadně nárok na $\frac{3}{4}$ stavební hodnoty stavby.⁵²⁾ V případě rodinných domků se tedy člen stal buď vlastníkem stavby i pozemku, nebo pouze vlastníkem stavby na sjednanou dobu s poživatelem stavebního pozemku.

⁵⁰⁾ Viz zákon o ochraně nájemníků z 26. 4. 1923, č. 85 Sb. z.

⁵¹⁾ Podle zákona č. 98/19 Sb., o státním bytovém fondu mělo družstvo, kterému byla poskytnuta půjčka ze státního fondu bytového, povinnost smluvit knihovně zajištěnou smluvní pokutu a smluvit s čekatelem, že během 10 let dům bez naléhavých důvodů nezcizí. Zákon č. 41/47 Sb. zakazoval v § 34 vůbec bez souhlasu MSP zcizovat a zatížit domy, na jejichž stavbu byla poskytnuta podpora státu po dobu jejího trvání.

⁵²⁾ Stavební právo bylo časově omezené, zřizovalo se nejméně na dobu 30, nejvíce na dobu 80 let.

Jaké je právní postavení člena SBD vůči družstevnímu bytovému fondu?

Podle § 6 zákona č. 27/59 Sb. mohla SBD stavět jen obytné nájemní domy, nikoli tedy rodinné domky a tyto domky byly v družstevním vlastnictví SBD, které je vystavělo. Člen užíval družstevní byt na základě nájmu, založeného smlouvou nájemní uzavřenou mezi ním a družstvem. Člen přitom požíval dvojí ochrany jakožto nájemník. Především na základě § 11 odst. 3 zák. č. 27/59 Sb. a čl. 31 VS z r. 1959 nemohl být tento nájemní poměr zrušen, dokud trvá nájemníkově členství v družstvu. Vedle toho byl člen chráněn i obecnými předpisy o ochraně nájemníků.⁵³⁾

Družstevní byty byly vyňaty z přidělovacího práva národních výborů a nevztahovala se na ně povinnost platit místní poplatek z bytů (na rozdíl od bytů postavených lidovými bytovými družstvy). Ze závažných důvodů měl člen právo převést za souhlasu představenstva svá práva (včetně nájemního práva k bytu) na jinou osobu, která byla přijata za člena.

Podle nových Vzorových stanov z r. 1964 může družstvo stavět obytné domy a garáže, tedy opět nikoli rodinné domky⁵⁴⁾ a obojí se stává družstevním vlastnictvím toho družstva, které je vystavělo. Člen může užívat byt nebo garáž pouze na základě práva osobního užívání, zakládajícího se na dohodě uzavřené mezi družstvem a členem o odevzdání a převzetí družstevního bytu do užívání. Osobní užívání družstevního bytu se skládá z práva a povinností, které můžeme zhruba rozdělit do tří skupin:

- práva a povinnosti obdobné právům a povinnostem tvořícím obsah osobního užívání nedružstevních bytů.⁵⁵⁾

Podobnost práv a povinností osobního užívání družstevního bytu s užíváním jiných bytů je dána tím, že v obou případech jde o občanskoprávní vztahy sloužící k uspokojování bytových potřeb občanů realizací užitné hodnoty bytu na základě práva osobního užívání;

- práva a povinnosti podobné právům a povinnostem tvořícím obsah práva vlastnického. Podobnost právního postavení uživatele družstevního

⁵³⁾ § 384–386 o. s. ř., č. 142/50 Sb., nařízení min. sprav. č. 179/50 Sb. o důležitých důvodech k výpovědi chráněných nájmu.

⁵⁴⁾ Viz též vyhl. č. 191/64 Sb. o finanční, úvěrové a jiné pomoci družstevní bytové výstavbě.

⁵⁵⁾ Např. právo užívat společné prostory a zařízení domu, právo na poskytování služeb, spojených s užíváním bytu, právo podílet se na správě domu, právo na to, aby družstvo udržovalo byt ve stavu způsobilém pro řádné užívání, právo na zajištění řádného poskytování služeb s užíváním bytu spojených, povinnost užívat byt, společné prostory a zařízení domu řádně, povinnost dodržovat zásady soc. soužití v domě, povinnost hradit drobné opravy v bytě související s jeho užíváním a obvyklým udržováním, povinnost šetřit družstevní majetek a užívat jej tak, aby nevznikla škoda, povinnost platit úhradu za užívání apod.

bytu s právním postavením vlastníka vzniká zejména tam, kde uživatelovo právní postavení je ovlivněno skutečností, že zaplatil za získání svého užívacího práva členský podíl, k němuž mu zůstává právo po celou dobu trvání členství a v případě jeho zániku se realizuje. Tato skutečnost pak ovlivňuje právní postavení uživatele družstevního bytu v několika směrech;⁵⁶⁾

— práva a povinnosti specifické pro užívání družstevního bytu. Specifičnost osobního užívání družstevního bytu je dána tím, že osobní užívání je vázáno na členství v družstvu co do svého vzniku, trvání i zániku. To má za následek, že v mnohých případech, kde při užívání nedružstevních bytů rozhodují hlediska sociální, u družstevních bytů rozhodují hlediska majetková.⁵⁷⁾

O závažnosti specifických rysů osobního užívání družstevního bytu svědčí skutečnost, že byly vyňaty z působnosti zákona o hospodaření s byty, a že občanský zákoník upravuje osobní užívání družstevních bytů jen rámcově. Podrobnou úpravu vyhrazuje Vzorovým stanovám (viz § 508 odst. 2 o. z. a důvodová zpráva k obč. zákoníku). Považují proto osobní užívání družstevního bytu za speciální institut práva občanského.

Vzhledem k tomu, že otázka, kdy můžeme určitou skupinu právních vztahů chápat jako samostatný právní institut je především problémem obecné teorie státu a práva a nelze k jejímu řešení přistupovat jen z posice jednoho právního oboru, mohou tedy úvahy v rámci oboru občanského práva sloužit jako praktický materiál, jehož konečné zhodnocení a zobecnění může provést jen obecná teorie státu a práva.

Резюме

В первой части работы дается краткое историческое обозрение главных принципов, форм и правовой регуляции чехословацкой жилищной кооперации с момента ее возникновения в конце минувшего столетия вплоть до настоящего времени.

Развитие жилищной кооперации с точки зрения общественно-экономических условий,

⁵⁶⁾ Především se na družstevní byty nevztahuje přidělovací právo NV a člen nemá povinnost platit místní poplatek z bytů, neboť tyto byty jsou vyňaty z působnosti zákona o hosp. s byty č. 41/64 Sb.

Tím, že člen má právo činit některé majetkové dispoice s členským podílem, disponuje i s právem osobního užívání (viz např. závětí převodem členských práv apod.).

Uživatel je bezprostředně hmotně zainteresován na řádné údržbě domu, neboť náklady na provádění údržby a oprav se projevují ve výši úhrady za užívání.

⁵⁷⁾ Viz např. ustanovení zákona o tom, který z rozvedených manželů bude užívat nadále družstevní byt, nevzniklo-li manželům společné členství, disposiční oprávnění uživatele ohledně družstevního bytu na případ smrti tam, kde neexistovalo společné členství manželů, dvojí ochrana uživatele apod.

правовых форм, в которых она действовала, и принципов, на которых была основана, делится в общем на три этапа:

1. этап от основания первых жилищно-строительных объединений в конце 19 столетия вплоть до политической, хозяйственной и правовой реорганизации жилищной кооперации в пятидесятых годах;
2. этап действия народных жилищных кооперативов как единственной формы чехословацкой жилищной кооперации;
3. этап от введения жилищно-кооперативного строительства и создания жилищно-строительных кооперативов, как новой правовой формы чехословацкой жилищной кооперации, вплоть до настоящего времени.

Во второй части работы автор сосредоточил свое внимание на двух проблемах из общей гражданско-правовой проблематики жилищной кооперации, на квалификации членского отношения и на правовом положении члена кооператива по отношению к жилищному кооперативному фонду.

При квалификации членского отношения, как отношения по преимуществу или исключительно имущественного или по преимуществу или исключительно политического, отправным пунктом принимается характер жилищного кооператива, определенный предметом его деятельности. С этой точки зрения сравниваются жилищные кооперативы, созданные согласно закону № 70/1873 ИК, с народными жилищными кооперативами согласно закону № 53/1954 СЗ и жилищно-строительными кооперативами, закрепленными законом № 27/1959 СЗ о жилищно-кооперативном строительстве, вновь урегулированными Хозяйственным кодексом № 109/64 СЗ. В то время как жилищные кооперативы, созданные на основании закона № 70/1873 ИК об обществах, были объединениями исключительно имущественными, народные жилищные кооперативы и жилищно-строительные кооперативы являются имущественными объединениями только по преимуществу, не исключительно. Наряду с основной хозяйственной деятельностью, т. е. строительством, потреблением и содержанием жилищного фонда, они выполняют и некоторые культурно-политические задачи, как добровольные общественные организации трудящихся.

После анализа членского отношения с точки зрения предпосылок его возникновения и прекращения и с точки зрения прав и обязанностей, составляющих его содержание, автор приходит к заключению, что в то время как членское отношение в жилищных кооперативах, созданных согласно закону № 70/1873 ИК, было отношением исключительно имущественным, членское отношение в народных жилищных кооперативах и жилищно-строительных кооперативах является отношением по преимуществу (не исключительно) имущественным.

Как отношение правовое оно квалифицируется как гражданско-правовое отношение.

При исследовании правового положения члена по отношению к кооперативному жилищному фонду автор приходит к заключению, что в отличие от жилищных кооперативов, созданных согласно закону № 70/1873 ИК, член жилищно-строительного кооператива согласно до сих пор действующим предписаниям может быть только пользователем квартиры, так как действующие чехословацкие правовые нормы не допускают так наз. собственнических жилищных кооперативов.

Его право на квартиру основано на правовом отношении личного пользования кооперативной квартирой, которое квалифицируется как специальный институт гражданского права.

Summary

The first part of the study contains a brief historical survey of the main principles, forms and juridical regulations concerning the Czechoslovak housing cooperatives, since the beginning of the movement in question at the end of the last century, up to the present time.

The development of the movement of housing cooperatives can be divided, from the point of view of its economical conditions, of its juridical forms and of the principles on which it was based, into three phases:

1. The phase since the foundation of the first building and housing associations at the end of the 19th century, up to the political, economical and legal reorganization of the housing cooperatives in the years fifty.
2. The phase during which the popular housing cooperatives were the unique form of the Czechoslovak housing cooperatives.
3. The phase since the beginning of the cooperative housing construction and the creation of the building and housing cooperatives, representing a new juridical form of the Czechoslovak housing cooperatives; this phase is still lasting.

In the second part of her study, the author concentrates her interest, as far as the involved problems of civil law are concerned, on two problems: on the qualification of the membership relation and on the juridical position of the member of the cooperative towards the housing fund of the cooperative.

As far as the qualification of the membership relation is concerned, this relation is considered either as being predominantly or exclusively a property relation, or as being predominantly or exclusively a political one, in accordance with the nature of the housing cooperative and determined by the object of the activities of the cooperative. From this standpoint of view a comparison is drawn between the housing cooperatives created according to the section 70/1873 of the imperial code and the popular housing cooperatives regulated by the Act No. 53/54 C. of L. and the building and housing cooperatives, founded according to the Act No. 27/59 C. of L., concerning the cooperative housing construction and newly regulated by the Economical Code No. 109/64 C. of L. While the housing cooperatives, created on the basis of the Act No. 70/1873 of the imperial code, concerning societies, were exclusively property associations, the popular housing cooperatives and the building and housing cooperatives are predominantly, but not exclusively, property associations. Besides their fundamental economical activities, which consist in the building, the consumption and the maintenance of the housing fund, they fulfil also certain cultural and political tasks as voluntary social organizations of the working people.

After an analysis of the cooperative membership relation under the aspects of its origin and its extinction, as well as under the aspect of the rights and duties constituting its content, the author arrives to the conclusion, that the membership relation in the housing cooperatives, created on the basis of the Act No. 70/1873 of the imperial code, was exclusively a property relation, whereas, as far as the popular housing cooperatives and the building and housing cooperatives are concerned, this relations is predominantly, but nor exclusively, a property relation.

The author qualifies this relation, as far as the legal aspect is concerned, as a civil juridical relation.

The examination of the legal position of the members of the cooperative towards the cooperative housing fund leads the author to the conclusion that, differently as it was in the case of the housing cooperatives, created on the basis of the Act No. 70. 1873 of the imperial code, the member of a building and housing cooperative becomes, according to the regulations until now in force, only user of his apartment, because the valid Czechoslovak legal rules do not admit the so called property housing cooperatives.

The right of the member to his apartment is based on the relation of personal cooperative use of the apartment, which is qualified as constituting a specific institution of civil law.

ACTA UNIVERSITATIS CAROLINAE

IURIDICA 1—2 1966

© Universita Karlova v Praze 1966

Redakční rada série Iuridica: prof. dr. V. Outrata (předseda),
doc. dr. Z. Lukeš (tajemník), doc. dr. J. Boguszak, doc. dr. O. Novotný

Graficky upravil Jaroslav Příbramský

Z nové sazby písmem Primus vytiskl Tisk, knižní výroba, n. p., Brno,
provoz 1

Náklad 500 výtisků. Vydání I. A-16*61364

Cena brožovaného výtisku Kčs 20.—

Publikace lze obdržet nebo objednat v knihovně právnické fakulty University Karlovy, Praha 1, nám. Curieových 7.

Kčs 20,—